

ŞİMDİ TAM DA SIRASI

ŞİMDİ TAM DA SIRASI

Hazırlayan: Sibel Yükler
Yayımlayan: Kaos GL Derneği

Kaos GL Derneği

PK 12 Tunus PTT Kavaklıdere-Ankara
Telefon: +90 (545) 340 82 28
Faks: +90 312 230 6277
E-posta: bilgi@kaosgldernegi.org
www.kaosgldernegi.org
www.kaosgl.org

Kapak Görseli: Aslı Alpar

Tasarım

Ceket Medya

Baskı

Şen Matbaa: zveren Sokağı 25/B Demirtepe - Ankara Sertifika No: 47964

Birinci baskı: Aralık 2020

Kaos Gey ve Lezbiyen Kültürel Araştırmalar ve Dayanışma Derneği (Kaos GL) tarafından hazırlanıp yayımlanan bu kitapçık parayla satılmaz. İnsan haklarının desteklenmesi ve ayrımcılıklara karşı bilgilendirme amaçlı etkinliklerde serbestçe kullanılabilir ve dağıtılabilir.

Bu broşür, Rosa Lüksemburg Vakfı'nın (RLS) katkılarıyla, Kaos Gey Lezbiyen Kültürel Araştırmalar ve Dayanışma Derneği tarafından hazırlanmıştır. Bu, yayın içeriğinin RLS'nin resmi görüşlerini yansıttığı anlamına gelmemektedir.

İÇİNDEKİLER

“LGBTİ çocuklar ayrımcılığın her boyutunu yaşıyor”	5
“LGBTİ’lerin haklarını istisnasız savunmalıyız”	20
‘Ama’sız, ‘ancak’sız bir yaklaşım	32
“Hayvan hakları mücadelesi bir adalet mücadelesi”	42
“Kim, ‘Hakkım ihlal edildi’ diyorsa, o önceliklidir”	52
“Nefret suçuna sessiz kalmak insan hakları etiğine aykırı”	66
“Feminist hareket özcü ve muhafazakar olamaz, olmamalı”	78
Şimdi tam da sırası: LGBTİ+’lar yangından en son kurtarılacak konumundaydı!	89

“LGBTİ çocuklar ayrımcılığın her boyutunu yaşıyor”

“Hak ihlali; yasalarla belirlenmiş ve güvence altına alınmış kazanılmış hakların kullanımının engellenmesidir.” Google’a “Hak ihlali nedir?” diye yazıldığında ilk sırada yer alan tanımlardan biri bu. Peki, bir hakkın “hak” olarak tanımlanabilmesi için illa yasalarda tanımlı olmasına mı ihtiyaç var? Örneğin, “Nefret ve Ayrımcılık Suçu”nu düzenleyen 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu (TCK) 122. Maddede tanımlanan gruplar arasında cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ibaresi hala yok. Eğer yasalar önünde cinsiyet kimliği ibaresi olsaydı, trans cinayetleri failleri doğrudan cinsiyet kimliğine dönük nefret suçundan yargılanabilecekti. Oysa cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dönük her suç, nefret suçu.

İşte bu noktada, hak meselesi yasalar önünde yetersiz kaldığı için gözler hak örgütlerine ve hak savunucularına çevriliyor. İhlale ve ayrımcılığa karşı yıllardır mücadele eden hak örgütlerinin ve hak savunucuların kapısını bu kez LGBTİ+ haklarını konuşmak için çaldık.

Dosyadaki söyleşilerde, insan hakları örgütlerinin LGBTİ+ haklarını gündemine ne zaman, ne şekilde aldığı, örgütlerin LGBTİ+ çalışmalarının yeterli olup olmadığı, geçmişte hak alanında yaşanan ayrımcılıklar ve bugün gelinen noktada herhangi bir hakkın neden “Şimdi sırası mı?” demeden yürütülmesi gerektiği yer alıyor.

“Şimdi sırası mı?” tepkisini sıklıkla duyuyoruz. Özellikle, herhangi bir hak meselesi gündemleştirildiğinde, başka birileri çıkıp “Bu haklar da var!” diye görmezden gelinen başka hakları işaret ediyorsa... Kadın hakları, LGBTİ+ hakları, çocuk hakları, mülteci hakları, hayvan hakları ve dahası, birileri tarafından hep belli zamanda gündemleştirilmesi gereken hiyerarşik sıraya tabi tutuluyor. Hakların öncelik sırasını ve hak arama zamanını hangi otorite, neye göre belirliyor? Oysa ortada bir hak öznesi ve bir talebi var; tıpkı, hep onlar adına konuşulan ama hiçbir zaman kendisinin konuşmasına izin verilmeyen çocuklar gibi.

Çocukların ailenin, devletin ve toplumun uzantısı olarak görülmesinin, ne yapmasına, nasıl yaşamasına yine “ait bulunduğu” gruplar tarafından karar verilmesinin ve haklarının her dönem kolaylıkla ihlal edilmesinin yegâne sebeplerinden biri özne olarak kabul edilmemeleri. Çocuğu nesneleştiren, kendisini ise otorite gören bu algı, LGBTİ+ çocukların hakları ve uğradıkları hak ihlalleri de ne zaman gündemleştirilse, cinsel yönelimleri ve cinsiyet kimliklerini görmezden geliyor.

Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile kapatılan Gündem Çocuk Derneği’nde uzun yıllar çalışma yürüten, bugün ise Fikir ve Sanat Atölyesi bünyesinde kurulan Çocuk Hakları Merkezi’nde çalışmalarına devam eden Ezgi Koman ve Esin Koman ile LGBTİ+ çocukların haklarını ve bu hakların ihlallerinin hangi sonuçlara sebep verdiğini konuştuk.

Çocuk gelişimine ikili cinsiyet sistemiyle bakmanın büyük bir sorun olduğunu işaret eden Esin Koman, Oueer teorisinin gelişimsel olarak tartışılması gerektiğini vurguluyor.

Çocuk haklarının hiçbirinin ertelenemez olduğunu, bu nedenle çocuk evliliklerinin yasaklanmasını isterken bir yandan çocukların cinsel özgürlüğünü de konuşmak gerektiğini söyleyen Ezgi Koman ise, yetişkinlerin çocuklar üzerinde hakkı olmadığını, sadece sorumluluğu olduğunu hatırlatıyor.

Tam da bu nedenle, LGBTİ+ bir çocuk eğer hormon almak istiyorsa, yetişkinlerin iyi bir rehberlik sağlaması ve destek olma süreçlerini işletmesi gerektiğini söylüyor.

En başta, çocukların hak ihlallerine ve ayrımcılığa uğramasındaki sistemsel ve toplumsal sebepleri konuşabiliriz. Çocuklar devlet, aile ve toplum içinde belki de en fazla ve en kolay ayrımcılığa ve hak ihlaline uğrayan toplumsal özne. Hatta belki de özne olarak görülüyorlar... Burayı tartışabiliriz.

Ezgi Koman: Çocukların hak ihlaline maruz kalmasının pek çok sebebi var. Ama asıl bütün bunları yeniden üreten bir durum var, o da toplumun çocuk algısı. Toplumun, devletin, ailenin, toplumu oluşturan tüm mekanizmaların çocuk algısı, çocuk hakları ihlallerinin yeniden oluşmasına sebep oluyor. Bu algı ne? Aslında bu algı bir yandan ayrımcılığı ortaya çı-

kartıyor. Bir yandan da ayrımcı bakış açısından kaynaklı şekilde bu kadar yaygınlaşmış, pekişmiş durumda. Çocuk; Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin tariflediği gibi hakları, özgürlükleri olan, bağımsız bir birey olarak ne yazık ki algılanmıyor. Nasıl algılanıyor? Genellikle ailenin uzantısı, aileye, anne babaya, ebeveynlere ait bir varlık olarak görülüyor. Devletin kendi bekasını sürdüreceği, -bunu milli eğitimin politikalarından, müfredatından, temel amaçlarından da görüyoruz- bir varlık olarak tanımlanıyor. Ama çoğunlukla zayıf, korumaya muhtaç, hep başına kötü şeyler gelen, hep güçsüz, deneyimsiz...

Bu algı; sadece çocukların değil, azınlık gruplarının, kadınların, LGBTİ bireylerin de maruz kaldığı bir yaklaşım aslında; paternalist yaklaşım. Bu yaklaşım yetişkini esas alıyor, yetişkinle de sınırlı kalmıyor, yetişkin ama erkek yetişkin, erkek ama beyaz yetişkin, beyaz ama Türk, Türk ise Müslüman, Müslüman ise Sünni gibi... Bu esasın dışında kalan tüm gruplar ayrımcılığa maruz kalıyor. Bu ayrımcılıktan çocuklar da payını alıyor. Bu yaklaşımın devamlılığı için de çocuk hep korunmaya muhtaç, güçsüz, zayıf varlıklar olarak kalmalı. Çünkü paternalist yaklaşım ancak güçsüz oldukça çocuklar üzerinde tahakküm kurabiliyor...

Uzantı olarak görülmesi çocukların özne ve birey olarak kabul edilmemesinden kaynaklanıyor. Bu yüzden de hakları çok kolay ihlal ediliyor. Haklarının bu kadar kolay ihlal edilmesi aslında “çocukların haklarının olmadığı” düşüncesinden de mi kaynaklanıyor?

Ezgi: Bunun bir sebebi de “geçicilik” algısı. Çocukluk dönemi “geçici” bir dönem olarak algılanıyor. Esası yetişkin olarak kuruyorsan çocukluğu geçici bir dönem, yetişkinliğe hazırlık dönemi olarak görürsün. Dolayısıyla o döneme ait haklar, özgürlükler, o dönemin ihtiyaçları ve potansiyeli, -sadece ihtiyaçları da değil, çocuklar da aslında her bir birey gibi, her insan bir potansiyele de sahip- bunların hepsi görünmez hale geliyor. Bir an evvel çocukluk dönemi bitsin, yetişkin olsunlar diye bekleniyor. Böyle olunca da çocuklar hep “gelecek zaman”la ilişkileniyorlar. Büyüyecekler, okula gidecekler, meslek sahibi olacaklar... Çocukluk dönemi yetişkinlik için bir hazırlık dönemi görülüyor. Dolayısıyla çocuk hakları ihlallerinde, en çok hissettiğimiz bu; yeniden yeniden pekişiyor. Ev içinde de pekişiyor, devlet tarafından da pekişiyor. Bu çok da riyakar bir durum. Bir yandan çocuğa çok masum, temiz, biraz dinî referanslarla melaikelik de atfedili-

yor. Ama hatırlayacaksınız, aslında hala “terörist” olarak yargılanan çocuklar var, dolayısıyla riyakar da bir durum. Bir yandan, “Sen anlamazsın, sen daha büyümedin” gibi bir düşünce var ama öte yandan devlet için en tehlikeli olan kimdir; teröristtir, terörist olarak da görülebilir. Böyle iki uç var ve Türkiye’de çocuk algısı çok çarpık. İhlaller bu iki uç arasında gidip geliyor, bununla yeniden yeniden karşımıza çıkıyor.

Esin Koman: İhlali ortaya çıkaran şeylerden biri de gücü kim elinde tutuyorsa, iktidar kimse -aile ebeveynler, devlet- elinde tuttuğu bu gücü de çocuk üzerinde kullanabileceğini düşünmesi ve bunu kötüye kullanabilmesi. Gücü çocuk üzerinde daha rahat kullanabiliyor. Çünkü zaten kendisine ait gibi görüyor ya da kendi geleceğini onun üzerinden inşa ettiğinden, elinde bulundurduğu gücü çocuk üzerinde çok rahat kullanıyor. Yani kötüye kullanıyor. Bu da aslında o hak ihlalinin ortaya çıkmasındaki etkenlerden birisi oluyor, o çarpık algıyı da beslemiş oluyor.

LGBTİ+ çocuklar da aile, devlet, eğitim alanı gibi sistemin birden çok alanda çizdiği “normatif” yapıya uygun görülmediği için daha fazla ihlale ve ayrımcılığa uğratılıyor. LGBTİ+ çocuklar heteronormatif sistem içerisinde cinsel yönelimi ve cinsiyet kimliği sebebiyle aileden eğitime kadar birçok alanda ayrımcılığa maruz kalıyor. LGBTİ+ çocukların uğradığı ihlaller ve ayrımcılık nerede, nasıl başlıyor?

Ezgi: Çocuklar zaten sadece çocuk oldukları için ayrımcılığa uğruyorlar, yetişkinlerin sahip olduğu pek çok hakka, özgürlüğe sahip olamıyorlar, buna ilişkin mekanizmalar onlar için kurulmuyor. Ama aynı zamanda sahip oldukları bazı özelliklerden kaynaklı da ayrımcılığa maruz kalabiliyorlar ya da ebeveynlerinin sahip olduğu birtakım durumlardan ötürü; Alevi ailelerin çocukları gibi. Dolayısıyla hem çocuk oldukları için hem de sahip oldukları başka özellikler sebebiyle daha da derinleşmiş ayrımcılıkla karşı karşıya kalabiliyorlar. LGBTİ çocuklar da tam bu sebepten dolayı çok daha derin bir ayrımcılıkla karşılaşılıyor. Hem çocuk oldukları hem de LGBTİ oldukları için maruz kaldıkları ayrımcılığın boyutları ve etkileri derinleşiyor. LGBTİ çocuklar ayrımcılığın her bir boyutunu yaşıyorlar ama ayrımcılığın en kötü formu olan şiddete de maruz kalıyorlar. Bu şiddet ailede ya da evde başlayabiliyor, zaman zaman yaşam hakkı ihlallerine kadar varabiliyor, psikolojik ya da sözel olarak kalabiliyor ya da eğitim hakkına erişimin önüne geçebiliyor.

Çocuğa yönelen şiddetin yaşandığı 5 tane temel alan vardır. LGBTİ çocuklar da bu beş temel alanın her birinde ayrımcılığa maruz kalıyorlar. Birincisi ev içinde, ikincisi eğitim ortamlarında, üçüncüsü sokakta, dördüncüsü kapalı kurumlarda, beşincisi ise eğer çalışmak zorunda kalıyorsa çalışma yaşamı içerisinde ayrımcılığa maruz kalıyorlar. Biz her birinde LGBTİ çocukların çok derin ayrımcılığa maruz kaldıklarını görüyoruz.

Esin: Çocukluk dönemine ait olan özellikleri kabul etmeyen yetişkin algısında; o çocukluk döneminde de aslında çocuğun bir cinselliğinin olduğunun, cinsel kimliğinin olabileceğinin, kendine özgün bir şeyler yaşayabileceğinin, kendi cinselliğini cinsel kimliğine ilişkin yaşayabileceğinin görülmemesi aslında en başta ayrımcılığı ortaya çıkartıyor. Çocukların gelişimsel dönemlerini düşündüğümüzde yetişkin algısı ve yetişkin kurusuyla beklentiler vardır. Toplumun da ebeveynlerin de okulun da öğretmenlerin de doktorun da... Gelişim kuramlarının, hep kabul gören, var olan ikili cinsiyet sistemi dışında olan bir şeyle karşılaşmayı istemezler, karşılaştıklarında da ne yapacaklarını bilemezler. O yüzden bu algı aslında LGBTİ çocuğun da en baştan ayrımcılığa uğramasına sebep oluyor. Bu yüzden çocukların cinsel gelişimi, cinsel kimliğinin bu kuramlar içinde tartışmaya açılması, bunun üzerine kafa yorulması gerekiyor.

Ezgi: İkili cinsiyet sisteminin dışında yeniden kurmak gerekiyor.

Esin: Evet, çocuğun gelişiminde de başka göze daha ihtiyaç var. “Ayrımcılığı nasıl önleriz?” dediğinizde öncelikle bunları tartışmaya açmak gerekiyor. Açmadığımız sürece yaşananın ayrımcılık olduğu kabul edilmiyor. Aileler, öğretmenler herhangi bir farklı bir cinsiyet kimliği bilmiyor, görmüyor. Çünkü kafasında belli bir kuramsal bir yapı var, belli bir tip var ve o belli şeylerin ötesine geçilemiyor.

Ezgi: O ikili cinsiyet sisteminin dışında bir şeyle karşı karşıya kaldığında bunu gelişimsel anlamda atipik bir durum, davranışlarda problem, bozukluk olarak tanımlıyor ve sorun bundan sonra başlıyor.

Esin: Evet, LGBTİ çocukların maruz kalacağı ihlaller de ilk sinyali veriyor bize. Ondan sonra zaten bu beş alanda da ayrımcılığa uğramaması mümkün değil. Evet, çocuk algısı var ama çocuğun gelişimsel dönemlerin içindeki cinsiyet kimliği algısının da bunu beslediğini net söyleyebiliriz.

Pek çok aile çocuklarını gelişimsel yönden izlemek için çocuk gelişimi uzmanına götürüyor. Eğitim sisteminden veya aile yapısından azade olarak şunu merak ediyorum. Çocuk gelişimi üzerinde uzmanlık elde etmiş kişiler bu eğitimi alırken, uzmanlaşırken LGBTİ + çocuklarla ilgili araştırma ve çalışma yapıyorlar mı? Çocuk gelişimi alanı LGBTİ+ çocuklar için neler vadediyor, neler içeriyor? LGBTİ+ bir çocuk, çocuk gelişimi uzmanına götürüldüğünde karşılaştığı yaklaşım, bundan sonraki hayatını olumlu ya da olumsuz etkileyebilecek önemli noktalardan biri.

Ezgi: Biz ikimiz de çocuk gelişimciyiz. Bizim aldığımız dersler, öğrendiniz kuramlar içerisinde cinsel gelişim kuramları her zaman ikili cinsiyet sistemi üzerine kurulmuştur. Bunun ötesinde herhangi bir başka bakış açısı, farklılık, farklı bir durum benim bildiğim yok. Birkaç tane cinsel gelişim üzerine çalışan bir isim vardır, onlar da hala ikili sistem üzerinden tanımlar.

Esin: “Queer teoriyi de gelişimsel olarak tartışalım, tartışmaya açalım” diyorsun, çocuk gelişimiyle uğraşan uzmanların bunu da anlamasının önemli olduğunu söylüyorsun. Çünkü çocuğa bakarken o teoriden bakmadığın zaman eksik kalacağını görüyorsun. Çocuklara ikili cinsiyet sisteminden bakmak zarar veriyor. Tanımlanması, çocuğun kabul etmesi, kabul ettirmeye yönelik sunacakların önemli. Aileye bununla ilgili bir şey söylemeyeceksen çocuğu olumsuz etkiliyor olacaksın. O yüzden gelişimsel olarak başka bir açıdan da bakmak gerekiyor. Kuramsal çalışmaların ötesinde bireysel çalışmaları olan uzmanların var olduğunu biliyoruz, bu çok önemli, ne kadar yaygınlaşırsa tabii ki çocuğa ulaşmak, aileye ulaşmak, doğru yaklaşıma ulaşmak da daha kolay olacaktır. Ama bireysel çaba yeterli değil, hakikaten kuramsal değişiklikler gerekiyor, bunları tartıştırmak, paradigma dönüşümünü sağlamak lazım...

Bunun örnekleri var mı peki?

Esin: Dernek kapatılmadan önce aslında bunun üzerine çalışıyorduk. “Queer teori üzerinden gidelim, biz de öğrenelim, çocuğa böyle bakalım” diye bir araya gelip kafa yormaya başlamıştık ama tam o dönem dernek kapatıldı. Aslında bunu tekrar başlatabiliriz, çünkü bunu hem çocuklarla çalışmak, birlikte meseleye bakmak, hem de konunun uzmanları ve hak savunucuları ile birlikte bakmak çok önemli. Çünkü tek başına olacak bir şey değil.

LGBTİ+ çocukların ayrımcılık ve şiddete uğradığı bu 5 alanda yaşananları nasıl örneklendirirsiniz?

Ezgi: Her bir alanda yaşanan önemli şeylerden bir tanesi bir çocuğun varlığını kabul etmemedir. Özellikle de eğer içinde bulunduğu daha muhafazakar, daha dinî temeller üzerine kurulmuş bir yapıysa... Eğitim ortamı, mahalle, devletin kurumları, kapalı kurumlar, devlet koruması altına alınan ya da tutukevleri, ruhsal merkezler gibi yerlerde, eğer biraz daha dinî temelli ortamlarsa doğrudan yaşam hakkı ihlaline uğrayacakları büyüklükte bir şiddete maruz kalabiliyorlar. Sadece dinî referanslar değil, aslında birtakım ideolojileri de sayabiliriz, ev içindeki şiddet için. Mesela asker bir baba kızını öldürmeye kadar yeltendi. Belki daha seküler bir aileydi ama bu şiddet yaşanabildi. Dolayısıyla LGBTİ çocuklar ev içinde yaşam hakkına uğrayacak şekilde şiddete maruz kalıyorlar. Fiziksel şiddete uğruyorlar. Sözel ve psikolojik şiddet oldukça yaygın... Ev içinde çocuklar “dalga geçme”, “etiketlenme” gibi tutumlarla da karşı karşıya kalıyor. Onun bildik, ikili cinsiyet sistemi dışında kalan hareketleriyle çok kolaylıkla dalga geçiliyor, etiketlenebiliyor. Ya da onu zorla kalıba sokmaya çalışıyorlar. Çocuklar, ebeveynlerin bu tür davranışlarına maruz kalıyor. Türkiye’de devletin çocuk koruma mekanizmaları zaten işlemiyor ya da zor işliyor. LGBTİ çocuklar için bu mekanizmaları işletmek çok daha zor.

Eğitim ortamında ise bu kez eğitimcilerin benzer tavırlarına maruz kalabiliyorlar. Bir yandan fiziksel, sözel şiddet, bir yandan ayrımcılık, dışlanma.... Aynı zamanda LGBTİ çocuklar eğitim ortamlarında akran zorbalığına da maruz kalıyor. Ama biz biliyoruz ki akran zorbalığı da aslında diğer çocuklar açısından bir dizi hak ihlalinin sonucunda ortaya çıkan bir şey. Eğer çocuğun cinsiyet kimliği açısından maruz kaldığı bir şiddet varsa, aslında okulda başka türlü ayrımcılıklar da söz konusudur, ayrımcılık sistematik hale gelmiştir. Bu yüzden de bir çocuk bir başka çocuğa şiddet ya da ayrımcılık uygulayabiliyordur. Akran zorbalığı dediğimiz şiddet türü aslında zaman zaman eğitimcilerin görmezden geldiği bir şey de olabiliyor. Zaten kendisi de benzer bir ayrımcı yaklaşıma sahip dolayısıyla engellemeyi tercih etmiyor... Ya da zaten bu konuda hiçbir farkındalığı yok...

Çocuk gelişimden konuştuğumuz gibi eğitimcinin bu konuda hiçbir farkındalığının olmaması da büyük bir sorun. Kendini bu noktada geliştirmemesi ve ayrımcı uygulamalarıyla hem çocuğu hem de çocuğun akranlarını etkilemesinin yanında müfredatın da desteklediği bir ayrımcılık var.

Esin: Evet, müfredat bu anlamda çok zorlayıcı. Siz evde istediğiniz kadar toplumsal cinsiyet algılarının dışında bir şey kurmaya çalışın, ama okula gittiği andan itibaren müfredat ve paradigma o kadar güçlü ki çocuk onu hemen kapıyor. Toplumsal cinsiyeti besleyen çok ciddi bir paradigma var. Eğitim ortamında, ev içinde, mahallede, kapalı kurumlarda çocukların nasıl ve hangi yetişkinlerle, yöneticilerle ve profesyonellerle karşılaştığı çok önemli. Akran zorbalığı da böyle. “Çocuklar, kendinden farklı gördüğüne şiddet uygular” diye bir şey yok. Barışçıl iklimin oluşmadığı eğitim ortamlarında ya da diğer ortamlarda çocuklar akran zorbalığına maruz kalıyorlar. Aslında bunun benzeri engelli çocuklar için de geçerli. Bir arada yaşama kültürünü vermediğinde bunu hissettiriyor.

Ezgi: Bir diğer hak ihlali de çocuğun kendini ifade etmesinde, etme olanaklarıyla karşılaşmasında yaşanıyor. Kendisi bir şey hissediyor, bir karmaşa yaşıyor, bunu tanımlayamıyor ama bunu seziyor, eğer açık ederse başına neler gelebileceğini düşünüyor. Bu yüzden akranlarından, ebeveynlerinden, öğretmenlerinden saklıyor. Aslında bu durum kendini gerçekleştirmesinin önünde çok büyük engel oluyor. E bu da gerçekten temel bir hak ihlali. Diyelim ki kendini tanımlamaya karar veriyor, -ki bazen kendi cinsel kimliğini tanımlama konusunda daha erken harekete geçmeye başlayabiliyor. Çünkü çocukların bilgiye erişimleri artık çok daha kolay ve bu durumla kendi içinde oldukça barışık. Ama bu kez de kendini tanımladığı ve açıkladığı andan itibaren özellikle de diğer insanlar tarafından bir dizi soruna maruz bırakılabilir. Çünkü çocukları koruma, destekleme mekanizmaları yok. Eğitimciler, ebeveynler açısından çocuğu koruyacak mekanizma da yok.

Bugün 18 yaş altı bir çocuk gelip, “Ben kendi cinsiyet kimliğini şöyle ifade etmek istiyorum ” dese nasıl bir evde yaşadığını, nasıl bir okula gittiğini sormak zorundayız öncelikle. Çünkü kendini tanımladığı ve bunu açıkladığı andan itibaren çok büyük şiddete maruz kalabilir ama biliyoruz ki kendini açamamak, ifade edememek de başka bir şiddet. Bazen çocukları

ebeveynlerine karşı korumak zorundasınız, ama hangi mekanizmayla? Çocuk, “Ben bunu ifade etmek istiyorum, desteğe ihtiyacım var” dediğinde, ev içerisinde başlarsak, ebeveynlerine danışmanlık hizmeti vereceğiniz güvenli bir koruma, yönlendirme mekanizması mı var? Yok tabii ki... Bu tür durumlarda kendi mekanizmamızı kurmamız lazım, bu alanda çalışan bir psikiyatrist bulmak, önermek gibi... Sonra okul ortamı var. Öğretmenlerle ayrıca çalışmak vs gerekiyor. Çünkü çocuk okula gittiğinde öğretmenlerle karşılaşılıyor... Yani LGBTİ çocuklar da etkili bir çocuk koruma mekanizması olmadığı için şiddete çok daha açık oluyorlar.

Bahsettiğin şiddetin boyutunu düşünürsek eşcinsel, biseksüel, trans ya da interseks çocuklar, cinsel yönelimi ve cinsiyet kimliği nedeniyle birbirinden farklı ayrımcılığa ve fobiye maruz kalıyorlar. Örneğin trans ve interseks çocukların ayrımcılığa ve ihlale uğradığı alanlardan biri de sağlık hakkı. İnterseks çocukların rızaları dışında ameliyata zorlanmaları ya da trans çocukların ameliyat hakkının, hormon kullanımının engellenmesi gibi hak ihlallerine ve ayrımcılığa uğruyorlar. LGBTİ+ çocukların özellikle sağlık hakkı ihlalleri ve ayrımcılığına uğraması hakkında ne söylemek istersiniz?

Ezgi: Bu durum çocuğa nasıl baktığımızla ilgili bir şey. Çocuğu masum, güçsüz varlıklar olarak düşündüğümüz o çocuk algısı nedeniyle, böyle bir iradeyi onlara atfetmediğimiz ve o akıllarını teslim etmediğimiz için aynı zamanda çocukların bir cinselliği olduğunu da düşünmüyoruz. Bugün çocuk evlendirilmeleriyle ilgili meseleyi konuşurken biz de, “Çocuk evliliklerini konuşalım, tabii ki yasaklansın ama bir yandan çocukların cinsel özgürlüğünü de konuşmamız gerekiyor” diyoruz. Bu meseleye de oradan bakmak gerekiyor. Cinsel özgürlük ve cinsiyet kimliği özgürlüğünü görmemiz gerekiyor. Burada yetişkinlerin, “Hormon almayacaksın ya da alacaksın, zorla ameliyat olacaksın ya da olmayacaksın” gibi baskı kurmaya hakları yok. Yapılması gereken şey şu: Çocuğa gelişimsel açıdan, sağlığı açısından en iyi rehberliği vermek... Evet, bir kere daha söylemek lazım; yetişkinlerin çocuklar üzerinde hakları yok, onların kendilerini gerçekleştirmeleri için sorumlulukları var.

Bir doktor bir çocuğa istemediği bir müdahaleyi yapamaz. Ama çocuk o kadar ebeveyne ait olarak görülüyor ki, hormon alması, ameliyat olması konusunda kararı ebeveynleri tarafından veriliyor. Bu da bahsettiğimiz

çocuk algısıyla ilgili. Çocuk anneye, babaya aittir, değilse devlete aittir diye görülüyor. Nasıl bir birey olacağı bellidir: Ya kadın olacaktır ya erkek olacaktır, bildiğimiz toplumsal cinsiyete uygun davranışlar geliştirecektir, bunun ötesindeki her şey bir şekilde düzeltilmesi gereken kusurdur. Bu algıdan kaynaklı çocuklar, vücut bütünlüğüne müdahaleye kadar ihlale uğruyorlar. Yetişkinlerin çocuklar üzerinde hakkı yok, sadece sorumlulukları var. Trans, interseks çocuklar açısından düşündüğümüzde de sorumluluğumuz onlara en iyi rehberliği yapmak.

Esin: Evet. Bunu çocuğun üstün yararı ilkesinden tartışmak gerekecek. Çocuğun yüksek yararını düşünüp, gelişimsel olarak bütüncül bir şekilde ele alınması gerekiyor. Çocuk bu değişim için uygun mu, hazır mı, yoksa birkaç yıl sonra mı olmalı bir gibi çocuğu yani gereksinimlerini ve görüşlerini merkeze almak gerekiyor.

Ezgi: Her bir çocuk biriciktir ve özeldir, her bir çocuğa özgü destek süreçleri işletmeniz gerekiyor. Bir çocuk hormon almak istiyorsa bunun için hazırdır ya da bazen hazır olması gerekiyordur, o yüzden her bir çocuk için en iyi rehberlik ve destek olma süreçlerini işletmemiz gerekiyor. Çocuğun yüksek yararı aslında tam da böyle bir şey.

Bu durumda açık kimlikli olan çocuklarla henüz açılmayan çocuklar arasında ayrımcılık boyutunun değiştiğini gözlemlediniz mi?

Esin: Her bir çocuğun ortaya çıkarması gereken potansiyeli vardır. Olduğu haliyle kıymetlidir, değerlidir, biriciktir. Eğer kimliğini açıklayamıyorsa aslında yapabileceklerini gelişimsel olarak durdurmuş oluyorsun. Kendisini özgürce ifade edemeyişi birey olarak önündeki en büyük engel. Bir ara bununla ilgili çalışmaları konuşmaya başlamıştık. Gençlerle çalışıyorduk, buluşuyorduk, onların talebiydi. Biz de bu daha çok öğrenmeye çalışıyorduk.

Ezgi: Hatta Kaos GL ve Pembe Hayat'la da konuşmuştuk. Biz gelişimci olduğumuz için bu perspektiften bakıyoruz ama bir çocuk örgütü olarak toplumsal cinsiyet ve LGBTİ konusunda Kaos GL'den çok fazla şey öğrendik, hala öğrenmeye çalışıyoruz. Bir dönem yaşam hakkı raporlarımızda cinsiyet ayrımı yapmıyorduk, daha sonra vermeye başladık. Bu bir aradalıkla çok ilgili. Bir dönem Kaos GL ve Pembe Hayat'la düzenli toplantılar yaptık. Önce kendi algımızla yüzleşmemiz, kendimizi toparlamamız la-

zımdı, gerçekten çok öğreneceğimiz şey vardı. O dönem Kaos GL'ye çok fazla 18 yaş altı bireyler başvuruyordu, onlar da hak ihlali konusunda ne yapacaklarını tam olarak bilmiyorlardı. O yüzden birlikte bir mekanizma kuralım diye düşündük. Kaos GL'ye geldiğinde belki bize yönlendirebilirler ya da biz süreci onlarla birlikte yürütebiliriz, birlikte bir şeyler yaparız diye düşündük. Bunları yapmaya başlamıştık da... Liseli LGBTİ'ler örgütlenmesi vardı, okulda yaşadıkları hak ihlallerini bize getirmeye başlamışlardı. Hem kendimizi geliştirme hem de ortak neler yapılabilir açısından çok iyi buluşmalardı onlar.

Nelere tanıklık ettiniz bu buluşmalarda?

Esin: İnsan hakları alanında çalışan örgütlerin, çocuk, kadın ve LGBTİ hareketinin bir araya gelmesi çok kıymetli. Buluşmalarımızda, yetişkin arkadaşlarımız çocukluklarıyla ilgili yaşadıklarını anlattılar. Bizler de çocuk gelişimci ve hak temelli çalışan örgütlerdeki bireyler olarak deneyimlerimizi ortaklaştırdık. "Ben de çocuktum, şöyle yaşıyordum, ailem şöyleydi, okulda şunları yaşadım, şu şiddetlere maruz kaldım ya da şöyle atlatabildim" gibi kendi çocukluk öykülerimizden yola çıkarak meseleye bakmaya başlamıştık. Çok kıymetliydi, buna ihtiyaç var, buraya bakamadan, görmeden hareket etmek çok sınırlı. Her bir deneyim kıymetliydi, böylece teorik olarak, kuramsal olarak bakalım ve tartışalım, hep beraber yapalım dedik. Bu buluşmalar insan hakları çalışması açısından da çok önemliydi. Hak alanında çalışsan da kendi deneyimin dışında deneyim görmen o hak ihlaline bakışını değiştiriyor. Çok şey değişiyor, çok şey öğreniyorsun. Ancak o zaman çalışmalar anlam ve etki kazanıyor. Bunun içselleştirilmesi ve destek mekanizmalarına yansıtılması ancak böyle birlikteliklerle mümkün oluyor. İlk zamanlar dernek açıldığında, sunumlarımızda LG-BTİ çocuğa yönelik ayrımcılığı ilk olarak yazmıyorduk, sonra bu konuda farkındalığımız oluştu, temel bir ayrımcılık alanı olarak yazmaya başladık. Böyle oluyor farkındalık kazanmak zaten sonra da sen bu konuya dikkat çekiyor, hatta uyarıyorsun.

Ezgi: Problemin ne kadar sistematik olduğunu görüyorsun. LGBTİ çocuğun maruz kaldığı şiddetin de kadının maruz kaldığı şiddetin de aslında ne kadar aynı failer tarafından, aynı örüntülerle gerçekleştiğini görüyorsun. Dolayısıyla muhatap aldığın, değiştirmeye çalıştığın şey hakkında daha çok bilgi sahibi oluyorsun, onun araçları hakkında daha uyanık oluyorsun.

Esin: Kaos GL ile yaptığımız çalışmalar gibi bir arada olmak hak mücadelelerine güç katıyor. İhlalleri önleyebilmek, cezasız kalmamasını sağlayabilmek meselesinde hepimizi güçlendiriyor. Bu birliktelikler bir örnek olabilir bundan sonrası için de... Aslında düşününce daha önceden daha sık buluşulurdu. Ama şimdi sistemin geldiği noktada, baskılar, zorlar, elimizden alınan araçlar... Herkesin daha fazla yalnız kaldığı bir yerdeyiz. Halbuki çabalarımızın bir arada, daha güç kazandığı noktadaydık, sonuç alıyorduk. Açıkçası bu söyleşiyle birlikte bunu yeniden düşünmeye başladık.

Aslında çok fark etmeden o birliktelik, o deneyim aktarımı elimizden alınmış durumda. Bir araya gelemiyoruz, sistemin hak çalışmalarını engelleyebilecek baskı mekanizmaları genişletildi. Belki bu süreçte bir araya gelmeye ihtiyacımız var, ihtiyaçları belirlemeyi konuşabiliriz. Peki LGBTİ örgütleriyle bu buluşmalar nasıl başladı?

Ezgi: Kaos GL, 25 yıldan fazladır çalışıyor. O tarihten beri o kadar güvenilir bir örgüt ki çocuklar Kaos'a gelmeye başlıyor. Kaos GL varlığıyla önemliydi ve orada çocukların da iradesi vardı. O dönem bizim konuyu gündeme almamız konusunda çocuklar bizi zorlamış oldu. Hareket güçlü olursa, desteğe ihtiyacı olan bireylerin onu bulma ihtimali var. Örgütlü yapın, söylemin ne kadar güçlü olursa hak sahipleri seni buluyor. Bu Kaos'un büyük bir etkisi, kazanımı. Ve noktada çocuklar da var, gelişıyorlar, arıyorlar, buluyorlar.

Burada sizi harekete geçiren bir çocuk var. Hak örgütleri harekete geçmese dahi "Benim haklarım var" diyen bir özne var.

Esin: Evet, çocuk hak sahibi. Ama yetişkinlere yönelik bir kurgunun farkındalığı da vardı Kaos'ta, o farkındalıkla hareket ettiler. Hem hak düşüncesinin sağlanması hem çocuk bakış açısına sahip olmaları birlikte çalışmayı getirdi. Kadın örgütlerinin içine, çocuk hakları ve çocuk meselesini getirmek kendiliğinden olmadı. Gidip gelip, tartışıp, geliştirdik. Bu tartışmaların tamamı insan hakları hareketini güçlendiren bir şeydi, herkes birbirinden çok fazla öğrendi. Herkes bir başkasının konusunu kendi içinde ana akımlaştırmaya çalıştı. Bu da aslında insan haklarını hareketini güçlendirdi.

Buradan yola çıkarak çocuk hakları çalışmasının hak çalışmalarının yanında nerede durduğunu sormak istiyorum. Çocuk hakları, hak çalışmalarında ana akımlaşabildi mi?

Ezgi: Bu konuda çok yol aldığımızı düşünüyorum. İnsan hakları örgütlerinde çocuk meselesi artık en önemli gündemlerden biri. Bugün uluslararası bir mekanizmaya rapor yazacaksa çocukla da ilgili bir rapor yazıyorlar ya da çocuk konusunda uzmanlaşmış kişi ve örgütlerle birlikte çalışmaya çok açıklar. Çocuk hakları politik bir meseledir. İnsan haklarının zaten bir parçasıdır. Türkiye gibi demokrasinin kurulamadığı ülkeler açısından çocuk hakları politik bir meseledir, biz bunu hep söyledik. Yoksulluk varsa çocuk çalışır, çatışma varsa çocuklar yaşamını kaybeder. Dolayısıyla o büyük siyasetin, insan hakları konusunun önemli başlıklarından biri olması gerektiğini söyledik. OHAL meselesinden sonra Gündem Çocuk'un kapatılmış olması bizim söylemek istediğimizi ironik bir şekilde çok netleştirdi. İnsanlar çocuk örgütünü nasıl kapatırlar diye şaşırdı. Tabii ki önce çocuk örgütünü kapatırlar. Hatta ilk kapattıkları örgütlerden biri bu oldu

Esin: İnsan hakları örgütlerinin de çocuk algısının değişmesine ihtiyacı vardı. Bunu her zaman tartıştık. Artık insan hakları örgütleri yaşamını kaybeden insanların sayılarını verirken, içinde çocukların da olduğu bir biste veriyorlar. Ama biz hak temelli çalışanlar ve çocuk örgütleri bunun ayrışmasının neden önemli olduğunu ve ayrışması gerektiğini birlikte fark ettik. Politik olarak ayırt etmemiz gerekiyor ki; iktidar, -her kimse bu- bir yaşam hakkı ihlalini yaparken neden çocuğun hakkını daha kolay ihlal edebiliyor, bu soru temelinde bakmamız gerekiyordu. Artık bu sağlandı. İnsan hakları örgütlerini gündemlerinden biri de çocuk oldu. Her zaman tartışmak birlikte gerekiyor, o farkındalığı yaratmak ancak böyle mümkün. Devletle birey arasındaki ilişkiyi anlamak için, devlet ve çocuk ilişkisinin de beslediğini, ayrımcılık ve nefret söyleminin bir bütün olduğu ve oraya bakmak gerektiğini konuşmaya devam etmek gerek. Bu ülke BM Çocuk Hakları Sözleşmesini imzaladı. Çocuk hakları hareketi bir şey kazandı ve çok yol kat edildi. Ancak Gündem Çocuk Derneği'nin kapatılması ve buna yol açan süreçler ile biraz geriye gittik. Artık yeniden çocuk haklarının bilinmesinin, tanınmasının gerektiği noktaya geldik.

Gündem Çocuk kapatıldı ama hak ihlallerini raporlaştırmada artık nasıl bir prosedür, nasıl bir yol izliyorsunuz? Size gelen vakalar, ihlallerde neler yapıyorsunuz? Yeni bir çalışma veya örgütlenmeniz var mı?

Ezgi: Kapatıldıktan sonra Gündem Çocuk ekibi olarak yeni bir kurumsal yapı kuramadık ama başka şanslarımız oldu. İnsan hakları örgütleri ile çok yakın çalışma ve onların olanaklarından yararlanma durumumuz oldu. Türkiye İnsan Hakları Vakfı'yla bir raporlama çalışması yaptık. İnsan Hakları Derneği ve İHOP örgütsel yapılarını bize açtılar, bazı arkadaşlarımız orada yöneticilik yaptılar, çocuk açısından katkı verebilir duruma geldiler. Farklı yapılarda çalışmayı sürdürdük, izleme ve raporlama yapabildik. Devlet Gündem Çocuk'u kapattı, biz "Gündem Çocuk kapatılamaz" dedik ama aslında kapatıldı. İnsan hakları hareketi açısından da düşünülmesi gereken şeylerden bir tanesi. Ama dayanışmayı çok iyi hissettik, şanslıydık. Benzer bir şeyi çocuk hakları hareketi açısından çok hissedemedik. Ama daha dirençli olmaya çalışan, daha çok mücadele içine giren arkadaşlar da oldu. Bir çocuk hakları merkezi kurmayı düşünüyorduk, nihayetinde Fikir ve Sanat Atölyesi'nin bir parçası olarak Çocuk Hakları Merkezi kuruldu. Hala ihtiyaç olan raporlama gibi çalışmalar var. Ama illa Gündem Çocuk'un birebir aynısı gibi bir şey değil de yeni deneyimlerimizle, yeni dönemin ihtiyaçlarıyla ve stratejileriyle bir araya gelebilmeliydik.

Esin: Şimdi çalışan çocukların örgütlenmesi ile ilgili bir araştırma yapacağız, farklı cinsiyet kimliğine sahip olan çocuklarla ve bütün çocuklarla bir araya gelmek gerekiyor. Ne olup bittiğini en iyi onlardan öğreniyoruz ve en iyi yönlendirmeyi de aslında onlar yapıyor. Bu yüzden hak çalışmalarında daha çok çocuklarla bir araya geleceğiz. Sorunları, ihlalleri, buna nasıl çözüm ürettiklerini ya da üretemediklerini onlarla beraber görmek ve çalışmak lazım. Çocuklarla daha fazla bir araya gelmek istiyoruz.

Bir çocuk, çocuk hakları çalışan hak örgütüne başvurduğunda neyle karşılaşır, nasıl bir prosedür izlenir?

Ezgi: Çocuk Hakları Merkezi'ne başvuracağını varsayalım, demek ki bir şeye ihtiyacı olacak. İhtiyacını onunla birlikte önceleyebilmek, dinlemek, anlamak gerekiyor. Daha sonra onunla birlikte destek sistemini kurup

hangi desteğe, hangi mekanizmaya ihtiyaı var bunu konuşmak gerek. ocukla görüşmeden sonra ebeveyn ile mi görüşecek, okulla mı görüşülecek, akran zorbalığına mı maruz kaldı, başka şey ihtiyaı var mı gibi soruları sormak ve ortaya çıkarmak gerekiyor. Kendisini güvende hissedeceği, kendisini rahatça ifade edebileceği bir yer olduğunu hissettirmemiz gerekecek. O ocuğun bize ulaşabilmesi için bizim görünür olmamız lazım.

“LGBTİ’lerin haklarını istisnasız savunmalıyız”

“Şimdi tam da sırası” diyerek başladığımız “Haklar” dizimizin ikinci konusu, İnsan Hakları Derneği (İHD) Eş Genel Başkanı Öztürk Türkdoğan. Türkdoğan ile Türkiye’deki insan hakları mücadelesinin LGBTİ haklarıyla ilgili dününü ve bugününü konuştuk.

Hak savunuculuğunda geçmişte ayrımcılıklar ve ayrışmalar yaşandığını, ancak bugün gelinen noktada tavizsiz bir savunuculuk anlayışında olduklarını anlatan Türkdoğan, insan hakları ile hak ve özgürlüklerin zamansız, sırasız, amaçsız bir şekilde pazarlık konusu yapılamaz olduğunu vurguluyor ve ekliyor: “LGBTİ haklarını savunmayanlara taviz veremezdik.”

Türkdoğan’la röportajımızı yaptıktan birkaç hafta sonra Diyanet’in nefret hutbesi ile başlayan bir sürece girdik. İHD Ankara Şube de Diyanet hakkında suç duyurusunda bulundu, İHD Genel Merkezi açıklama yayınladı.

Bu röportajda sizleri Diyanet’in nefret hutbesinden geriye, Türkiye insan hakları hareketinin tarihine bir yolculuğa davet ediyoruz...

İnsan Hakları Derneği olarak 30 yıldan fazladır insan hakları mücadelesi veriyorsunuz. Bu süre zarfında yönetiminizde LGBTİ+lar yer aldı mı, şayet almadılarsa nedeni nedir, bu noktada ileriye dönük çalışmanız var mı?

İnsan Hakları Derneği, 1986’da kuruldu. Türkiye’nin en eski ve hala en yaygın insan hakları örgütü. Genel olarak insan hak ve özgürlükleri ile ilgileniyor, çalışmalarını ağırlıklı olarak komisyonlar vasıtasıyla yürütüyor ve yine başvuru esasına dayanarak çalışmalarını sürdürüyor. İhlale uğradığını ileri süren insanların derneğimize yaptığı başvurular üzerine bu başvurulardaki hak ihlalinin gidermek için yaptığımız bir dizi çalışma var. Bunlar daha çok ihlalin giderilmesi, adalet arama, dolayısıyla mağdurla birlikte hak arama süreci, mağdurun haklarının korunmasında farkındalık yaratma ve elbette ki ihlal belgeleme ve raporlama.

Benim bulunduğum dönemde merkez yönetim kurulumuz içerisinde açık kimliğiyle bildiğimiz LGBTİ bir birey yer almadı. Ama şubelerimizde LGBTİ'ler yer alıyor. Bu konu İHD'nin ilk yıllarında aslında "yabancı" bir konuydu. Kimse LGBTİ birey olduğunu açıktan söylemiyormuş. Belki hala kimliğini açıklamayanlar vardır, bilmiyoruz. Çünkü Türkiye'deki ayrımcılık olgusu çok keskindir, ötekileştirme ve dışlama süreçleri çok katıdır, serttir. Hem devletten kaynaklanan uygulamalar hem de toplumun yapısı, toplumdaki muhafazakarlık veya soldaki muhafazakarlık ciddi sorun alanları oluşturmuş durumda. Bunu anlayabiliyorum. Ama benim bulunduğum yönetim süresince, açık kimlikli bir LGBTİ merkez yönetim kurulumuz içerisinde yer almadı ama şubelerimizde bildiğim insanlar var.

İHD'nin geldiği süreç itibariyle artık LGBTİ'lerle birlikte hak mücadelesi verme noktasına geldik, bu sevindirici bir durum. Artık dışlama, kabul etmeme, reddetme durumu tamamen ortadan kalktı. Başlangıçtaki tüzük maddemizde ayrımcılığın temelleri sayılırken, cinsel yönelim ve cinsel kimlik yer almıyordu. Benim de olduğum dönemde tüzük değişikliğiyle bunu giderdik.

Artık İHD kendi tüzüğünde savunduğu ilkeler içerisinde, ayrımcılığın temelleri arasında bu ifadeler yer verdi ve artık bir kişi, "Ben İnsan Hakları Derneği üyesiyim" dediği anda LGBTİ bireylere yönelik kesinlikle bir ayrımcılık yapamaz. Tam tersi, cinsiyet kimliği ve cinsel yönelim hakkını savunmak durumunda. Dolayısıyla tüzüksel olarak sorunu ortadan kaldırdık.

Bu tüzük tartışması, tüzüğün değişikliği İHD yönetiminin içerisinde mi çıktı? Yoksa bu noktada İHD'ye yöneltilen bir eleştiri var mıydı?

Başlangıçta tabii ki hem dışarıdan yöneltilen eleştiriler hem de İHD içerisinde eleştiriler vardı. Dışarıda sürekli devlete söylüyoruz ve diyoruz ki ayrımcılığın temellerini sayarken LGBTİ bireyleri düşünmelisiniz, cinsiyet kimliği ve cinsel yönelim hakkını yazmalısınız. Biz, daha sonra kendi tüzüğümüzde de bütün bu tartışmaların tamamını hep birlikte yola koyduk, hiç kimse karşı çıkmadı, nihayete erdirdik. Çünkü İHD tüzük maddelerinde, özellikle ilkeler söz konusu olduğunda uzun tartışma süreçleri, içselleştirme süreçleri tükendikten sonra bunlar ilke haline geliyor. Şu

anda bizim 15 ilkemiz var. Başlangıçta 10 ilkeydi. Daha sonra bu noktaya getirildi ve şu anda bu sorun da tamamen ortadan kalkmış durumda. İHD bakımından artık bazı tartışmaları aşmış durumdayız.

“İHD’de çalışacak ya da içerisinde hiç kimse cinsel yönelimi ya da cinsiyet kimliğinden ötürü ayrımcılığa uğrayamaz” diyorsunuz.

Kesinlikle. Ayrımcılığa uğrayamaz, zaten herkes cinsiyet kimliği ve cinsel yönelim haklarını savunmak durumunda. Artık bizim için bir tüzük ilkesi haline gelmiş durumda. Bunu gerçekten aştık. Sizinle gözlemimi paylaşmak isterim. Eskiden çok fazla değişik sol fraksiyonlardan düşüncelere mensup insanlar İHD çatısı altında insan hakları savunuculuğu yapıyorlardı. Ama zamanla baktılar ki kendi siyasi görüşleri ile savunuculuk noktasında savunmaları gereken, tutum almaları gereken pozisyonlarda çatışma oldu. Bu çatışmayı yaşayanlar zaten doğal olarak İnsan Hakları Derneği’nden ayrıldılar, biz aynı zamanda bir ayrışma süreci yaşadık, ilki bu oldu. Türkiye’de sivil toplum anlayışı gelişti, sivil toplum anlayışı gelişince de daha rahat bir ortamda çalışmak isteyen insanlar bir araya geldi ve kendi sivil toplum örgütlerini kurdular.

Türkiye’de LGBTİ bireylerin kendi kurdukları sivil toplum örgütleri var. İHD ise o örgütler kurulduğundan beri örgütlerle birlikte çalışma konusunu hiçbir zaman dışlamadı. İçerisinde yer aldığımız platformlar, çeşitli çalışmalar var. Ben 2006 yılında kurulduğundan beri Uluslararası Ceza Mahkemesi Türkiye Koalisyonu sözcüsüyüm. Orada bile bazı tartışmalar yaşandı, biz reddettik. LGBTİ örgütler, o koalisyonun içerisinde. LGBTİ örgütler var diye gelmek istemeyen kuruluşlara ise asla taviz vermedik.

Bahsettiğiniz tartışmalardan biri bu muydu? LGBTİ hak savunuculuğuna ya da örgütsel dayanışma ve çalışmalara karşı tavır koyanlar mı oldu?

Tabii ki. Hiç kimse İnsan Hakları Derneği’ne, “Siz LGBTİ örgütlerle şu platformdasınız o yüzden biz buraya gelemeyiz, sizinle başka bir formül bulalım” dediğinde bunu kabul etmeyiz. İlkemiz şudur, gelirsiniz platforma, dahil olursunuz, LGBT haklarını savunuyoruz, karşı çıkmayacaksınız, engel olmayacaksınız. Mazlum-Der örneğinde bunu yaşadık.

Yaşananlardan biraz bahsedebilir misiniz?

Mazlum-Der'in Ömer Faruk Gergerlioğlu başkanlığındaki yönetimi de Uluslararası Ceza Mahkemesi Koalisyonu'na dahil oldu, bir sorun yaşamadık. Şu kural geçerliydi. Savunmak zorunda değilsin ama engel olma. Fakat daha sonra yönetimleri değişti. Bu nedenle çeşitli ayrılıklar oldu. İnsan Hakları Ortak Platformu'ndan eski Mazlum-Der'in çıkması gibi. Gerekleşenlerden birinin bu olduğunu düşünüyorum, çünkü biz İnsan Hakları Ortak Platformu'nda LGBTİ bireylerin haklarıyla ilgili tutumumuz çok nettir.

Evet, İnsan Hakları Ortak Platformu'nun içerisinde LGBTİ bireylerin kurduğu sivil toplum örgütleri yok. Çünkü o örgütler spesifik bir alan üzerine çalışıyor ama biz İnsan Hakları Ortak Platformu'ndan özellikle kamu idaresi ile yürüttüğümüz görüşmelerde, tartışmalarda, toplantılarda ayrımcılık olgusu söz konusu olduğunda ayrımcılığın temelleri arasında mutlaka cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği hakkının yazılması gerektiği ve Türkiye'de de LGBTİ'lere yönelik ayrımcılığın sona ermesi gerektiği konusundaki ilkemiz çok nettir, bunu savunuyoruz. Bunun sürekli takip ediyoruz, bu konuda çeşitli görüş ayrılıkları yaşadığımız için sebeplerden biri bu oldu. Mazlum-Der, şu anki Mazlum-Der olmadan önce İnsan Hakları Ortak Platformu'ndan bu şekilde çıktı. Daha sonra zaten kendi içinde ayrıldı, özellikle İnsan Hakları Derneği'yle birlikte çalışmak isteyen arkadaşlarımız da Hak İnisiyatifi ismiyle bir dernek kurdular, İnsan Hakları Ortak Platformu'nun üyesidirler. Bizim savunduğumuz ilkelere kesinlikle karşı çıkmamaktadırlar. En azından bilirler ki İnsan Hakları Ortak Platformunu oluşturan İnsan Hakları Derneği, Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi, eski adıyla Helsinki Yurttaşlar Derneği şimdiki adıyla Yurttaşlık Derneği, Eşit Haklar İzleme Derneği, İnsan Hakları Gündemi Derneği LGBTİ'lerin hakları konusunda cinsiyet kimliği ve cinsel yönelim hakkının savunuyoruz. Dolayısıyla ilkelerimize karşı çıkmadıklarına ve platformumuzda yer aldıklarını göre bir sorunu demek ki aşmışız demek ki. Ama nasıl aşmışız?

Ayrışma süreçlerine bakarsanız, bu konuda tamamen karşıt görüşte olanlar zaten şimdi bambaşka bir noktaya taşındılar, ama çalışmalarını insan hakları temelinde, insan hakları ilkelerine göre yürütmek isteyenler ise ayrıştılar ve kendi derneklerini kurdular. Şimdi birlikte çalışma yürütüyoruz. Bir yandan kendi içimizde bu sorunu aşarken savunmayanlar ayrıldı-

lar, savunmayan insanlara taviz veremezdik. Böyle bir şey olamazdı, diğer türlü burası İnsan Hakları Derneği olmazdı. Bu doğal bir ayrışmadır, sonuçta ya tüzüğünüzde yazan ilkelere sahip çıkacaksınız, savunacaksınız ya da en savunmuyorsanız ayrılacaksınız. O doğal ayrışma süreçlerini hem kendi içimizde hem de birlikte işbirliği yapmak istediğimiz kuruluşlarla da bu süreçleri yaşadık.

Geldiğimiz noktada LGBTİ bireylerin haklarını cinsiyet kimliği ve cinsel yönelim hakkını istisnasız, ama'sız, fakat'sız daha keskin biçimde savunmamız ve tutum almamız Türkiye insan hakları hareketi bakımından önemli bir kazanımdır. Bu noktaya gelinmiştir, bu kıymetli bir noktadır ve buradan geriye de asla düşmeyecektir. Bu çok önemli. Biz 34. yılımızdayız, ilk 10, 15 yıllık süreçte bu tartışmalar çok yapılmış ama son 15 senedir hemen hemen aştık.

İHD ve LGBTİ'ler arasında da geçmişte bir ayrılık süreci yaşandı. 1995 yılında İnsan Hakları Derneği Ankara Şubesi'nde Ankara Kaos GL aktivistlerinin de bulunduğu Gay ve Lezbiyen Hakları Komisyonu kuruldu. Bu sürede iki sayılı dergi yayımlandı. Ancak bir süre sonra yönetim değiştiğinde komisyon onaylanmadı ve buradaki aktivistler İHD'den ayrıldı. Bu yaşanan durum da bahsettiğiniz ayrışma sürecine mi dahil oluyor?

Ben 1995 ve öncesindeki süreçte yoktum, 1996'da dernek üyesi oldum. Dolayısıyla ondan önceki süreçleri dernek bünyesi içerisinde bilmiyorum. Ben de Hüsnü Öndül'ün, Yusuf Alataş'ın, Akın Birdal'ın bana aktardıkları kadarıyla o eski yılları aktarıyorum. 1995 yılında İHD'nin tüzüğünde ayrımcılık temelleri arasında cinsiyet kimliği ve cinsel yönelim ifadesi yoktu. O tartışmalar nihayetine ulaştı ve bir sonuçta bir tüzük değişikliğiyle bütün bu süreçleri tamamladık, noktaladık ve artık bir aşama kaydettik. Fakat bu tartışmaların İHD bünyesinde yapılmış olmasını önemli buluyorum, çünkü savunuculuk biraz da böyle bir şey. Türkiye gibi ülkelerde bazı şeyleri yeniden öğreniyorsunuz, yaşayarak öğreniyorsunuz. Bazı şeyleri sözde savunmanız yetmiyor, onu pratiğe geçirmeniz, tutum almanız gerekiyor. Dolayısıyla yönetim kurulu değişikliğine göre alınacak tutumlarla savunuculuk zaten yapılmaz, belki çıkarmamız gereken derslerin başında bu geliyor. 2000'lere geldiğimizde artık bu tartışmaların geride kalmış olduğunu rahatlıkla söyleyebilirim. Çünkü o karşıt pozisyonda duran

insanlar zaten ideolojik, politik olarak da başka noktada duruyorlardı ve zaten ayrıldılar. Artık şu anda İnsan Hakları Derneği bünyesinde bu tarz olumsuz tutum alan gruplar yok. Bir gün Ermeni Soykırımı anma gününde, 24 Nisan'da Sakarya Caddesi'nde kınama etkinliği yaparken, İHD'yi protesto edenler vardı. Daha önce hepsi İHD içinde olan o kişilerdi, doğal olarak LGBTİ bireyleri de kabul etmeyecekler. İnsan haklarına bakış açımızın da tutarlı olması, bir bütün olması gerekiyor. Belki de bu, LGBTİ'lerin kendi örgütlerini kurması, spesifik çalışmalarını sağlaması açısından vesile oldu. Ama eksikliği de sonradan giderildi. İşbirliklerinin artmasında, platformlarda yer alma, ortak tutum alma noktasında.

Şubelerinizde LGBTİ komisyonları var mı?

Komisyonlarımız ırkçılık ve ayrımcılığa karşı komisyonlar olarak çalışma yapıyor. LGBTİ'lerin haklarının savunulması noktasında bu komisyon bünyesinde çalışma yapılıyor. Merkezi düzeyde LGBTİ komisyonumuz yok ama örneğın Adana'da LGBTİ'ler şubeye geliyor, toplantı yapıyor. Komisyonumuz, tam adıyla ırkçılık ve ayrımcılığa karşı komisyon olarak faaliyetleri götürüyor. Çünkü İnsan Hakları Derneği, genel insan hakları çalışması yaptığı için bunu ayrımcılık karşıtlığı başlığı altında ele aldı. Türkiye'de LGBTİ'lerin maruz kaldığı uygulamaların birçoğu hep ayrımcılık karşıtlığı ve nefret üzerinden geçiyor, nefret saikiyle çok sayıda hak ihlaline maruz kalıyorlar. Bir de genel çalışma alanımız var. Hükümete cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ayrımcılığın temelleri arasında sayılması noktasında yürüttüğümüz genel insan hakları mücadelesi var. Örneğın İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanun Tasarısı'nın görüşmelerinde bunu çok açık bir şekilde Meclis oturumlarında gündeme getirdik. Uluslararası Göç ve Yabancılar Kanunu tartışmalarında da bunu çok açık bir şekilde gündeme getirdik ve ayrımcılıkla ilgili düzenlemelere yer aldı. Davet ettiğimiz kanun teklif ve tasarı tartışmalarında bu tutumları çok açık ifade ediyoruz. Bunlar çok önemli tutumlardır, çünkü zaten LGBTİ'lerin oluşturduğu örgütler var ama davet etmiyorlar, davet etseler sorun çözülür. LGBTİ örgütleriyle muhatap olmadıkları için, geriye genel olarak insan hakları alanında faaliyet yürüten İHD, Af Örgütü, THİV gibi birkaç kuruluş kalıyor. Dolayısıyla kamuya, hükümete ve siyasilere karşı savunma ve bunu talep etme görevi bize kalıyor böyle durumlarda. Biz de görevimizi yapıyoruz. Bu durum kamuoyu önünde belki çok konuşulmuyor ama

önemli bir nokta. Hükümetin, siyasi partilerin ve sivil toplumun bir araya geldiği uluslararası heyetlerle yapılan görüşmelerde, Türkiye'nin Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi'yle ilgili toplantılarında cinsel yönelim ve cinsiyet kimlik hakkının tanınması, ayrımcılığın temelleri arasına yazılması gerektiğini ve Türkiye'de nefret suçlarının düzenlenmesi gerektiği olgusunu açık bir şekilde savunuyoruz. Bizim bakımımızdan önemli bir faaliyet ve aynı zamanda bir görev. Tüzük ilkimizde bu şekilde sağlık hayata geçirmeye çalışıyoruz.

Bugüne kadar LGBTİ'lerin İHD'ye yaptığı başvurular arasında hangi ihlaller yer aldı, alıyor?

Hapishanelerden LGBTİ'lerin başvurularını alıyoruz, hem şubelerimize ve hem genel merkeze gelen başvurular var. Fiziki şiddete dair başvurular var, maalesef bazı vakalar ölümle sonuçlanıyor. Ama yaralama ve nefret saldırıları noktasında başvurular var, ağırlıklı olarak İstanbul'daki komisyonumuz üzerinden yürütüyoruz. LGBTİ'lerden yana başvuru yapılması noktasında hala eksiklikler var, bunun en önemli sebebinin toplumda hala LGBTİ birinin ancak kendini LGBTİ'lerin olduğu yerde rahat hissetmesi. Başvururken kafasında soru işareti oluyor. İkincisini ise özeleştirir kabul eder misiniz, bilmiyorum ama Türkiye'de çok ağır insan hakları sorunları var, bu noktada kapasiteniz ne kadar genişlerse, kendinizi ne kadar çok duyurursanız o kadar çok başvuru alırsınız. Ağır yaşam hakkı ihlalleri, işkence ve kötü muamele, ifade özgürlüğü başlıkları altında genel insan hakları çalışınca ve LGBTİ örgütler de söz konusu olunca belki bundan kaynaklı daha az başvuru alıyoruzdur.

LGBTİ bir kişi, genel insan hakları alanında çalışmalar yaptığınız için başvurusuyla ilgilenmeyeceğinizi düşünüyor olabilir mi? Örneğin, bahsettiğiniz ağır insan hakları ihlallerinin yanında nefret suçundan başvuru yaparken çekinceleri var mıdır? Varsa bu durum nasıl aşılar?

Evet olabilir. Bunu aşmanın yolu da nedir? Demek ki biz, "Bize gelen her türlü başvuruyu ilgileniriz, siz yeter ki başvurun" fikrini iyi pekiştirememişiz. Örneğin hapishanelerdeki LGBTİ'ler bize ve CİSST'e başvurabiliyorlar, demek ki orada kendimizi duyurabilmişiz. Ama adli mahpuslarda, İHD'nin mahpus haklarıyla ilgilendiği bildikleri noktasında yeteri kadar bilgi sahibi değiliz, adli mahpuslara kendimizi yeteri kadar duyurmuyoruz.

Türkiye'nin şu anda içinde bulunduğu durumda, kalıcı olağanüstü hal üzerinde yaşıyoruz, çok ağır demokrasi ve insan hakları sorunları var. Böylesi bir ortamda, LGBTİ'ler kendilerine dönük belki de en ağır ihlali hissettikleri veya düşündükleri zaman bize başvurmayı düşünüyorlardır. Ama böyle bir algı genel olarak var. Türkiye'de bunu kırmak hepimizin görevi. İhlallerin üstüne gitme ve birlikte mücadele etme noktasında hepimizin görevleri olduğunu düşünüyorum. LGBTİ'ler konusunda ise bir yandan İHD genel insan hakları ihlalleriyle ilgileniyor, bir yandan da LG-BTİ örgütleri var. Belki sizinle bu görüşme sayesinde LGBTİ'ler tarafından daha fazla duyulabilecek ve daha fazla başvuru alabileceğiz.

LGBTİ'lerin maruz kaldığı hak ihlalleri hangi başlıklar altına giriyor?

Yaşam hakkı ihlallerinde maruz kaldıkları saldırılar sonucu yaşamını yitiren LGBTİ'lerden nefret cinayetleri bölümünde bahsediyoruz. Hapishanelerde işkence ve kötü muamele bölümü var, LGBTİ'lerin maruz kaldığı çeşitli uygulamalar işkence ve kötü muamele boyutuna ulaşıyor, bunu ilgili başlığa alıyoruz. Yine ilgili başlıklarda gösteri hakkı bölümünde gösteri yasakları, ifade özgürlüğü bölümünde getirilen diğer yasaklamalar ve açılan davalar yer alıyor. Fakat şöyle bir şey yapabiliriz aslında. Sizinle yaptığımız bu görüşmeden sonra raporların ana başlıklarının alt başlıklarını daha görünür olmasını sağlayacak şekilde, "LGBTİ'lere yönelik ihlaller" diye bir alt başlık daha tekrar açıp daha görünür kılabiliriz. O alt başlık dışında zaten her şey yazılıyor, ama belki de ayrı bir alt başlığa ihtiyaç olabilir, daha çok dikkat çeksin diye. Çünkü uzun raporları maalesef kimse okumuyor, Türkiye'de böyle bir problem var.

Peki başvurularda nasıl bir prosedür izliyorsunuz?

Öncelikle başvuran kişi başvurusunun gizli kalmasını istiyorsa kesinlikle gizli kalır. Sadece ihlalin giderilmesi noktasında başvuru yapılacak yetkili makamlar dışında. Hatta onlara bile başvururken isminin gizli kalması isteniyorsa o kurala da uyulur. Başvuru metnine dilediği gibi kendi kimliğini yazabilir. Başvuru forumumuz da internette var. Başvurusunu yapar, maruz kaldığı ihlal iddiasını anlatır ve o ihlallerin giderilmesi noktasında talebini içerir. Biz de ne yapabileceğimizi değerlendiririz. Öncelikle ihlallerin yüzde 99'u devletten kaynaklı oluyor. Devletten ve devlet kurumlarından kaynaklıysa önce şikayet prosedürünü işletiyoruz, ilgili ku-

ruma ihlalin giderilmesi noktasında talepte bulunuyoruz, aynı zamanda bu ihlalin giderilmesi noktasında kamuda olmuşmuş kuruluşları bu konuda harekete geçmeye davet ediyoruz ama asıl muhatabımız kimse ona hitaben yazıyoruz. Örneğin İçişleri Bakanlığı'ndan kaynaklı bir uygulama ise doğrudan İçişleri Bakanlığı'ndan ihlalin giderilmesini istiyoruz, ayrıca diğer kuruluşları da bilgilendirip böyle başvurular yaptığımızı ve bu konunun takipçisi olacağını söylüyoruz.

Şikayet yoluyla giderilemeyecek, daha ağır suç noktasına gelmiş işlemler varsa da suç işleyenler hakkında etkili soruşturma açılması için suç duyurunda bulunuyoruz. Bütün bunlar yaşanırken başvurucuyu bilgilendiriyoruz ama dava açma noktasında da hukuksal desteği bazen gönüllü, bazen de merkezimizin ve şubelerimizin hukuk birimleriyle destekliyoruz. Bazen bir şikayeti ilgili kamu kurumuna iletmek ve açık bir şekilde ihlalin nasıl giderileceğini talep etmek çok önemli, bazen resmîyette tam olarak yerine getirmiyor ama bir daha aynı ihlali gerçekleştirmediği oluyor. Geçen yılın ekim ayından beri Kolluk Gözetim Komisyonu faaliyetlerine başladı. İçişleri Bakanlığı bünyesindeki Kolluk Gözetim Komisyonu'na şikayetler yapmaya başladık.

İHD, LGBTİ bir kişi için belki doğrudan akla ilk gelecek dernek olmayabilir. Size yapılan başvurular hakkında ihlalin giderilmesi ya da nasıl bir yöntem izleneceğiyle ilgili LGBTİ dernekleri ile iletişime geçiyor musunuz? Bu noktada dayanışmada bulunuyor musunuz?

Eksik yanımız bu olabilir. Belki de ihlalin giderilmesi noktasında LGBTİ örgütlerle birlikte ne yapabileceğimizi konuşmak gerekir. İhlali tek başımıza giderme noktasında hareket ediyoruz, dolayısıyla birlikte hareket etmek çalışmalarını hızlandırabilir. Belki bizim bilmediğimiz, aklımıza gelmeyen yol ve yöntemler olabilir, gündemimize almak gerekiyor.

Kolluk gözetiminden bahsettiniz. İHD'ye gelen başvurularda, kamu görevlilerinden LGBTİ'lere yönelik hak ihlallerinde ne gibi farklılıklar görüyorsunuz, örneğin trans bir kişi kamu görevlisinden mi yoksa sivil kişilerden mi kaynaklı daha fazla ihlale uğruyor?

Bize yapılan başvurulardaki fiziksel saldırıların bazıları bazen polisten kaynaklı, bazen sivil kişilerden kaynaklı oluyor. Kamu görevlileri noktasında daha çok işkence ve kötü muamele uygulaması görüyoruz. Bir de

görevini yapmama, LGBTİ bireyi korumama ve nefret söylemi açıkçası bu karşımıza çıkıyor. Bazı başvurular vatandaştan yönelik nefret söylemi ve ırkçılığa varan uygulamalarda kaynaklı oluyor. Siviller söz konusu olduğu zaman nefret suçu bağlamında ilgili savcılığı ve emniyeti görevini yapmaya örmeye davet ediyoruz. Bir kamu görevlisi olduğu zaman daha kolay sonuç alabiliyoruz, ama siviller söz konusu olduğu zaman kamuoyunu harekete geçirmekte zorlanıyoruz açıkçası. LGBTİ bireye gidip fiilen sahip çıkmak gerekiyor.

OHAL'den önce ve sonra Onur Yürüyüşleri yasaklandı. OHAL sürecinde, Ankara Valiliği eşi benzeri görülmeyecek şekilde kentteki LGBTİ etkinliklerinin tamamını yasakladı. Bu yasakla ilgili çalışmalarınız oldu mu?

Bu durum raporlarımıza kesinlikle giriyor, hem yıllık raporumuza, hem İnsan Hakları Günü vesilesiyle yaptığımız açıklamalara, hem de gösteri hakkı raporumuzun ilgili bölümünde kesinlikle geçiyor. Çeşitli mekanizmalarla düzenli diyaloglarımız, yazışmalarımız var. Bu yazışmaları yaptığımızda, raporlara yazdığımızda bunlardan da kesinlikle bahsediyoruz. O dönem Kaos GL ile ortak açıklamalarımız oldu.

Toplum çok kutuplaştı Türkiye’de. Türkçü ve İslamcı resmi ideoloji sonuna kadar uygulanıyor. Bu ideolojide insan hakları bile yok. Böyle bir ideolojiyi hayata geçiren bir siyasi iktidarı olan ülkede LGBTİ’ler kat kat ihlale maruz kalıyorlar. Kendilerince argüman üretiyorlar, “Biz bunu tabanımıza anlatamayız” diyorlar. Ne demek tabanımız? İnsan hakları pazarlık konusu yapılamaz, hak ve özgürlükler pazarlık konusu yapılamaz, tartışılmaz. Fakat işte böyle bir bütüncül insan hak ve özgürlük anlayışları yok. Tamamen güvenlikçi bir perspektife yöneldiler ve tamamen güvenlikçi bir ortamda da bu yasaklar devam ettiriliyor. Bunlar keyfi ve hukuk dışı uygulamalar, hatta bana göre kanun dışı, çünkü mevcut kanuna baktığınızda bu yasağı almalarını gerektirecek hiçbir şey yok.

Zaten OHAL’le birlikte kanun dışılık bir nevi resmi bir prosedür haline getirilmiş oldu.

7145 Sayılı Kanunla olağanüstü hali kalıcı hale getirdiler. 5442 Sayılı İl İdaresi Kanunu 11. Maddeyle de valiye tanınan yetkileri inanılmaz bir

şekilde artırdılar. Mübalağa etmiyorum, şu an Ankara Valisi'nin yetkisi de Recep Tayyip Erdoğan'ın yetkisi ile neredeyse aynı. Çünkü vali sokağa çıkma yasağı ilan etme yetkisine sahip, Cumhurbaşkanı'nın da olağanüstü hal ilan etmesi belli prosedürlere bağlı. Vali, 'kamu güvenliğini' gerekçe göstererek, her türlü yasaklama yetkisine sahip. Halbuki sıkı yönetim rejimi artık geçerli değil. Valiler de keyfi olarak bu yetkiyi kullanıyorlar, bunu denetleyecek yargı organları da hala zan altında. Böyle bir ülkede hak savunuculuğu yapmak oldukça güç. Polisler de Vali'nin yasak kararına dayanarak gelip her türlü gösteriye yasak diye müdahale ediyor. Korkarım ki bu iktidar değişinceye kadar da böyle olacak.

OHAL'de Kürt kentlerindeki sokağa çıkma yasakları boyunca LGBTİ'lere yönelik hak ihlalleri var mıydı? Güvenlik güçlerinin kadınlara yönelik işkence ve kötü muameleleri mevcuttu. Militarizmin cinsiyetçi sureti kadınlara bu şekilde dönmüştü, bu dönemde LGBTİ'lere de yönelik çok sayıda işkence, kötü muamele ve nefret suçu gerçekleşti. Size iletilen ihlaller var mıydı?

Sokağa çıkma yasakları sürecine burada uzaktan tanıklık ettik, daha sonra yasaklar kalktığında İHD, THİV ve çok sayıda kurum gözleme gittik, yaşananları rapor ettik. Özellikle Diyarbakır Şubeye yapılmış olabilir, Genel Merkez'imize doğrudan gelen başvuruyu hatırlamıyorum. O dönem telefon üzerinden başvurular geliyordu. Bütün görüşmelerimizdeki ihlal başlıkları çok farklıydı, LGBTİ'lerden benim görüştüğüm olmadı, ama diğer şubelerimize muhtemelen başvurular olmuştur.

Örneğin, sokağa çıkma yasakları dönemindeki çocuklarla ilgili yakın zamanda bir raporla çalışması oldu. İHD'nin sadece başvurular noktasında değil, hak ihlallerini raporlarken de LGBTİ'lere yönelik özel bir sorusu oldu mu? "Acaba sokağa çıkma yasakları boyunca LGBTİ'ler ne gibi hak ihlallerine maruz kaldı?" diye düşünüldü mü? LGBTİ örgütleriyle iletişime geçildi mi?

Bu bir eksiklik. Çünkü hep aklımıza bir ve iki numaralı ihlaller geliyor; yaşam hakkı ihlali ile işkence ve kötü muamele. Bu iki ihlal öncelikle aklımıza gelince, aslında sahaya giderken LGBTİ'lerin oluşturduğu örgütlerle birlikte gitme konusunda eksiklik yaşadık. Bu çok açık. Gündem Çocuk'u yanımıza aldık, sağlık örgütlerini aldık. Ama demek ki hala öncelik sı-

ralamamızı içerisinde LGBTİ'lerin o ağır koşullarda ihlale maruz kaldığı gelmemiş, bu bizim eksikliğimiz. LGBTİ'lerin oluşturduğu derneklerin de bu konuda, "Siz gidiyorsunuz, biz de gelelim" gibi bir talebi olmamış demek ki, olsa biz reddetmezdik, birlikte giderdik. Kalabalık heyetler halinde gittik, belki bazı arkadaşlarımız o soruyu sormuş olabilir ama ben raporları okuduğunda bu konuya ayrıca rastlamadım açıkçası. Bu, belki daha sonra yapılacak bir çalışmanın örneği, konusu olabilir. Bazı ihlaller süregider, ikinci bir tur raporlamaya, incelemeye ihtiyaç var. Bu konuyu notlarıma alıyorum. Güvenlik güçlerinin, kadınlara ve çocuklara yönelik özel bir muamelesi vardı. Nefret söylemi ve ırkçı söylemler oldu, eminim orada çok büyük hak ihlalleri yaşanmıştır, belki kimliklerini açıklayamadıkları için iletememiş olabilirler.

Hak örgütleri ve hak savunuculuğunun OHAL sonrası dönemini nasıl değerlendiriyorsunuz? Savunuculuk pek çok alanda kısıtlandı, sayısız baskı ve ihlale maruz kaldı, çalışmaları durduruldu ya da aksatıldı. Böyle bir dönemde hak savunuculuğuna devam etmenin zorlukları nelerdi?

Bir bütün olarak güç kaybetti bu dönemde, insan gücünü kaybettik. Çok sayıda aktivist Avrupa'ya gitti, Türkiye'yi terk etti, alan çok daraldığı için tam da böylesi bir zamanda genel insan hakları çalışan örgütlerle spesifik alanda çalışan örgütlerin daha sık bir araya gelmesinin, gücünü birleştirmesinin ve birlikte hareket etmesinin önemli olduğunu düşünüyorum. Bu kadar çok derneğin kapatıldığı, baskı altına alındığı, soruşturma ve davalarla sindirilmeye çalışıldığı bir dönem yaşadık. İktidar, LGBTİ örgütlere dokunamaz, çünkü onun bir sınırı vardır. LGBTİ örgütleri neyle suçlayacak değil mi? Öbür türlü doğrudan doğruya kendisi bir nefret suçu işlemiş olacaktı. Daraldık, kolay değil ama büyük emek var. Bu süreçte Kaos GL ile çalışmalar yaptık, bu süreci nasıl kazasız belasız atlattık inanılamıyor ama atlattık, bu çok büyük mücadelenin ürünü.

| ‘Ama’sız, ‘ancak’sız bir yaklaşım

“Şimdi tam da sırası” diyerek başladığımız “Haklar” dizimizin üçüncü konuğu, Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV) Genel Sekreteri Metin Bakkalcı. Bakkalcı ile cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine yönelik işkence ve kötü muameleleri konuştuk.

Bakkalcı, 30 yıldır işkence ve kötü muameleyle karşı mücadele veren TİHV’in cinsiyet kimliği ve cinsel yönelim fark etmeksizin ‘ama’sız, ‘ancak’sız bir yaklaşımı ilke edindiğini söylüyor. Ancak cinsel yönelimiyle işkenceye maruz kalan LGBTİ+’lara ulaşmada sıkıntı duyduklarını da ekliyor: “‘Bizi bilmiyor meselesi’ bir noktaya kadar gerekçe olabilir, bilmiyor olabilirler ama bilenler de demek ki yeterince güvenmiyor olabilirler.”

TİHV’in kurucular ilkesinde “eşcinsel ve trans bireylerin de temsil edilebilmesi için çalışma yapılması” kararı olduğunu hatırlatan Bakkalcı, insan hakları ve LGBTİ örgütlerinin birlikte çalışmasının hayati önem taşıdığını ve geç olmadığını vurguluyor.

Türkiye İnsan Hakları Vakfı, 1990 yılında kuruldu. Kurulduğu tarihten itibaren işkence ve kötü muameleyle karşı hak savunuculuğu yapıyor. Vakfın varlık sebebinden ve misyonundan bahsedebilir misiniz?

Türkiye İnsan Hakları Vakfı kurulu 30 yıl oldu. Vakfın varlık sebebi işkence görenlerin tedavi ve rehabilitasyonunu sağlamak. “İşkence gören” sözü şöyle bir şey: Bir insandan bahsediyorsunuz, aslında işkence mutlak yaşağının ihlal edildiği insandan bahsediyorsunuz, bir ihlale maruz kalandan bahsediyorsunuz. Dolayısıyla aslında ihlale maruz kalan insanın deyim yerindeyse “telafi hakkının yerine getirilmesine” katkıda bulunuyoruz. Biz bir yardım kuruluşu veya destek kuruluşu değiliz. Bir ihlale maruz kalanın hakkı olan, telafi dediğimiz bütünlüklü meselede o hakkın yerine getirilmesine katkıda bulunuyoruz. Tabii ki tıp burada kesin bir rol oynuyor, hiç kuşku yok ama bu işi başından itibaren salt olarak tıbbi-leştirmeyelim diyen bir yaklaşıma sahibiz. Çünkü tedavi rehabilitasyon dediğiniz mesele, doğrudan insan eliyle gerçekleşen, o toplumda aslında insanların güvenliği için görevlendirilen “devlet görevlileri” tarafından gerçekleştirilen şiddet, işkence dediğimiz meselenin tanımı bu.

Ama bu herhangi bir şiddet yahut işkence değil, dediğiniz gibi devlet görevlilerinden, kamu görevlilerinden yönelik bir işkenceden bahsediyoruz. Kamu görevinin kötüye kullanılmasından kaynaklı uygulanan işkence ve kötü muameleyi, diğer işkence ve kötü muamelelerden ayrılan özelliği nedir?

Herhangi bir şiddetten bahsetmiyoruz. Doğrudan kamu otoritesini elinde tutan kişiden bahsediyoruz. Kamu otoritesi dediğimiz şey de toplum olarak bizim ona verdiğimiz “yetkidir.” Tabii ki bir sorumlulukla biz bu yetkiyi ona veriyoruz. Diyoruz ki, “En ufak bir şekilde fiziksel bütünlüğe zarar vermeyeceksin, koruyacaksın.” Dolayısıyla bu bütünlüğe zarar veren her türlü eylem işkence ve kötü muamele çerçevesinde tanımlanıyor. İnsan eliyle gerçekleşen, daha ötesi toplum olarak bizim verdiğimiz yetkiye dayanarak kamu görevlileri tarafından gerçekleşen ve güven duygusunu baştan sarsan bir durum. Çünkü sen birine görev veriyorsun, o sana işkence ve kötü muamele uygulamasında bulunuyor, bu güven duygusunu sarsmada olağanüstü kuvvetli bir etmen oluyor. Bunun tedavi rehabilitasyon süreci ise bir tür onarımdır. Bu yüzden saf tıbbi bir yaklaşım olamaz, böyle bir zeminden kaynaklanıyorsa bütünlüklü yaklaşım olmalı. Bir defa, “Neden bu gerçekleşti, neden bu benim başıma geldi?” sorusunun açığa çıkabilmesi önemli, “hakikat hakkı” diyoruz buna. Bir değeri de “Kim?” sorusu. Bütün bu sorumluların da mutlak anlamda cezalandırılması gerekiyor. Bu cezalandırılma gerçekleşmeden, yani hakikatin ortaya çıkması ve cezalandırılması gerçekleşmeden, işkenceye maruz kalan bir insanın “en nitelikli tıbbi tedavi rehabilitasyon” süreçlerine maruz kalsa bile kendini bütünüyle onarması kolay bir şey değil. Çünkü “Neden?” sorusu yanıtlanmamış, hakikat ortaya çıkmamış ve muhatapları cezalandırılmamış. Dahası bizim gibi ülkelerde somut olarak cezasızlığı da korunuyor. San-ki kendisinin de bir başkasının da başına yarın yeniden gelebilir algısına yol açabilir ve kendisini hiçleştirme, eleştirme sonucuna zorlayabilir insanları. Bu bütünlük dediğimiz şey; hakikatin ortaya çıkması, bütün sorumluların silsile içerisinde bulunup cezalandırılması ve bunun bir daha tekrarlanmayacağı güven ortamının yaratılabilmesidir. Bunun bir daha tekrarlanmayacağı güven ortamının yaratılabilmesi için de yasal düzeyde, uygulama düzeyinde ve söylem düzeyinde pek çok unsuru var. Bütün bunların gündelik hayatta kullandığımız karşılığı “önleme”. İşkencenin önlenmesi. Vakfın esas varlık sebebi şu: Bu ülkede o dönem yaşayan pek çok insan gibi 12 Eylül’de ben de cezaevindeydim, 1986’da çıkmıştım. Hep

beraber çok değerli insanların katkılarıyla 1986'da İnsan Hakları Derneği kuruldu. İnsan hakları ortamındaki 12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra gerçek hayata geçen ilk geniş faaliyet alanı İnsan Hakları Derneği'ydi. Biz Türkiye İnsan Hakları Vakfı'nı dönem itibarıyla İnsan Hakları Derneği'ne bir alternatif olsun, aynı şeyi yapsın diye kurmadık. Bu ülkede bugün itibarıyla 1 milyonu aşkın insanın işkence gördüğü, 1980 askeri darbesi döneminde yüz binlerce insanın işkence gördüğü ülkede somut ihtiyaca bir şekilde bir yerinden de olsa katkı sağlamak için İnsan Hakları Derneği ve o dönem Türk Tabipler Birliği'nin içindeki tartışmalardaki değerlendirme sonucunda buna özgülünmüş bir kurum olarak kuruldu. Burada asli fonksiyonumuz var, işkenceden bahsediyoruz. Kim olursa olsun, nerede olursa olsun işkence görenlerin tedavi rehabilitasyonu ile meşgulüz. Temel yaklaşımımız bu. Kadın, erkek, çocuk, cinsel yönelimden bağımsız, bu ülke sınırları içinde ya da dışında, bugün ya da 5 yıl önce, zamandan ve mekandan bağımsız, cinsiyet kimliği, cinsel yönelim fark etmeksizin 'ama'sız, 'ancak'sız bir yaklaşımımız var, temel ilkemiz bu.

TİHV'in önlem alma, cezasızlıkla mücadele, hakikatin ortaya çıkarılması noktasındaki çalışması rehabilitasyonun da doğrudan bir parçası değil mi?

Elbette ama bir hukuk örgütü değiliz, çok değerli birçok hukuk kurumu var ülkede. Bu bütünlüklü çalışmada, önlemenin bütün fonksiyonlarını üstlenme gibi bir iddiada bulunmamız haddimizi aşmak olur. Önlemenin bütün fonksiyonlarını yerine getirebilmek için değişik disiplinlerden sağlıkçılar, hukukçular, başka alanda faaliyet yürütenlerle bir bütün olarak insan hakları ortamında gönüllü ağırları seferber etmeye baştan beri çaba gösterdik. O yüzden, bugün itibarıyla 6 merkezimiz var, kadrolu insanlar, ücretle çalışanlar var ama başından bugüne kadar ve bundan sonra da zaten temel zemini gönüllü çalışmadır. Özellikle de biz tıbbi rehabilitasyon anlamında daha baskın bir kurumuz. Önlemede kritik olan tıbbi belgeleme konusunda sadece bu ülkede değil, dünyada çok büyük bir otörüz. Birleşmiş Milletler'in tek bir dokümanı vardır, işkence görenlerin belgelenmesine ve etkili soruşturmasına yönelik, kısa adı İstanbul Protokolü'dür. Neden İstanbul'dur, çünkü bu ülkenin çok derin acılarından süzölmüş ama çok değerli insanlar tarafından, kurumların çabalarıyla bir bilimsel süzgeçten geçirilip üretilmiş bilginin ortaya konmasıyla ve bunun insan hakları değerleriyle-

le donatılmasıyla, aslında bu önemli ölçüde bu ülkenin katkısıyla 1999’da hazırlanarak Birleşmiş Milletler’e sunuldu. Bir rehabilitasyon süreci zaten kaçınılmaz, tıbbi belgeleme, tıbbi dokümantasyon bizim tarafımızdan gerçekleşiyor ama onun ötesinde toplumsal, hukuksal, politik ve diğer yanları itibarıyla de bir ağıımız var. Bu ağıları geliştirmeye, zenginleştirmeye çalışıyoruz başından beri “önleme” faaliyetini birlikte sürdürüyoruz.

‘Ama’sız, ‘ancak’sız bir yaklaşımın temel ilkeniz olduğundan bahsettiniz. Bu ilkelerinizde toplumsal cinsiyet, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dönük perspektifiniz nedir?

“Kim olursa olsun” demek hiçbir şeye özel ilgi göstermiyoruz anlamına gelmez. İşkence gören her insan biriciktir, o insanın biricikliğine özgülenmiş somut koşullarına, ihtiyaçlarına dayalı bir yaklaşımı esas alıyoruz. O somut ihtiyaçlar nedir? Biz de kendimizi geliştirmeye, eğitmeye çalışıyoruz, burada kritik eşik toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifidir. Toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifi ışığında bütün bunları çalışmalarımızı gerçekleştirme telaşındayız. Gündelik hayatımızdan, mekanlarımızın dizaynına, buradaki görevli arkadaşlarımızın profilinden birbirimizle kurduğumuz ilişkilere kadar böyle. Ama daha önemlisi kendimiz için değil, işkence görenler için biz buradayız. Burada işkence görenlerle de olan ilişki süreçlerimiz ilk andan itibaren bütün tedavi sürecinde böyledir. Cinsiyet kimliği ve cinsel yönelim kendi başına özeldir. Kendimizi geliştirmeye çalışıyoruz, bu bir yolculuk.

Bahsini ettiğiniz bu yolculuğu merak ediyorum. 1995 yılında İnsan Hakları Derneği Ankara Şubesi’nde Ankara Kaos GL aktivistlerinin de bulunduğu Gay ve Lezbiyen Hakları Komisyonu kurulmuş, ama yönetim değiştiğinde komisyon onaylanmamış ve buradaki aktivistler İHD’den ayrılmıştı. O günlere ve bugün gelinen noktaya dair tanıklığınızdan bahsedebilir misiniz?

Bildiğim kadarıyla Ankara’daki LGBTİ arkadaşlarımızın ilk kamusal alandaki faaliyetleri İHD’nin kuruluşundan bir iki yıl sonra Ankara Şube’ye gelmeleriyle olmuştu, ben de o sırada o mekandaydım. O karşılaşmayı, o teması hatırlıyorum. Bizler de kendimizi zaman içinde geliştirdik ama burada kayda geçsin diye itiraf etmek isterim, ilk karşılaştığımızda bu konuda derin bir boşluğumuz vardı. Kişisel tarihim açısından da bu karşılaşmadan sonra çok iyi hatırlarım, “Böyle bir durum var, peki nasıl bir yaklaşım içe-

risinde olmalıyız?” sorularıyla didiştik yıllar boyunca. Çocukluğumuzdan beri bugünkü noktamızda değildik, bunu demek istiyorum. Biz de zaman içinde geliştik. Kaos GL ve bu alanda çalışan LGBTİ’ler, bu ülkede kıymetli bir telaş yürütüyorlar ve sadece “kendilerine koydukları program” açısından değil, Türkiye’deki demokratik hayat açısından da olağanüstü kıymetli bir alan açıyorlar. Çok kıymetli bir şey bu, hepimizi zenginleştiriyorlar, bu alana özgü bir zenginleşme kendi başına kıymetli. Bu noktadan sonra tabii ki işkence gören özgülenmiş bireye toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinden yaklaşım için de kendimizi geliştirmeye çalıştık.

Peki Türkiye İnsan Hakları Vakfı, işkence ve kötü muameleden kaynaklı tedavi rehabilitasyon anlamında LGBTİ+’lara yeterli kadar ulaşabiliyor mu?

Vakfın temel misyonu, işkence görenlerin tedavi rehabilitasyona yönlmesiyle beraber bir de işkence ve temel birtakım başlıklarla insan hakları ihlallerini belgeleyen bir dokümantasyon çalışması yapmak. Bunu zaman zaman İnsan Hakları Derneği ile beraber özellikle İnsan Hakları Günü nedeniyle hazırladığımız raporlarda ortaklaştırıyoruz, İHD burada esastır ama biz de Türkiye İnsan Hakları Vakfı olarak insan hakları ihlallerini içeren günlük bültenler, yıllık raporlar, özel raporlar hazırlıyoruz. Yaşam hakkı, kişi güvenliği, ifade özgürlüğü, din ve vicdan özgürlüğü, toplantı ve gösteri hakkı ile Kürt meselesi gibi temel ve öznel 5 başlık altında bunları esas alıyoruz. Dolayısıyla dokümantasyon çalışmalarında da geçerli olan toplumsal cinsel eşitliği perspektifini birlikte anmakta yarar var.

Dokümantasyon merkezimizin verilerine bakıldığında, çok sayıda örnek olmasına rağmen cinsel yönelimleri nedeniyle işkenceye maruz kalanlara çok üzgünüz ki bugüne kadar tedavi rehabilitasyon anlamında yeterince ulaşamadık.

Yeterince ulaşamamanın nedeni nedir? Örneğin Prof. Dr. Melek Göregenli ve Evren Özer’in gazetelere yansıyan haberler üzerinden hazırladığı “1980’lerden Günümüze Türkiye’de İşkence” raporuna göre, TİHV’in ilk 20 senesinde nadir LGBTİ+ başvurusu görülmüş.

Çok sorguluyoruz, çok zor buluyoruz. Bunun bir kısmı bizle ilgilidir. Bizim cinsel yönelimiyle işkenceye maruz kalanlara ulaşmadaki sıkıntıları-

mızdan biri bize yeterince güven duymamaları. “Bizi bilmiyor meselesi” bir noktaya kadar gerekçe olabilir, bilmiyor olabilirler ama bilenler de demek ki yeterince güvenmiyor olabilirler. İddialı cümlelerle zorlamak istemem, ama kendi ortamlarında bu sorunlarla baş etme tercihi ve esas olarak başka ortamlara güven duymamaları olabilir mi, tartışmak gerekir. Ama didişiyoruz, bu nedenlerle önceki yıl İstanbul’da bütün LGBTİ alanlarda çalışma yapan arkadaşlarla bir tür iki günlük bir özel buluşma yaptık. Bunun öncesinde de çok buluşma yaptık, biz de işkence ve tramvaya maruz kalanlarla temas etme, görüşme ilkeleri, ikincil travmadan korunma yöntemleri, ihlalleri belgelemek, özel olarak işkencenin belgelenmesi gibi birikimlerimizi aktardık. Bu buluşmalar aynı zamanda bir şeyleri de öğrenme, birlikte bir şeyleri yapabilme yollarını geliştirme konusunda te-laşla yürüttüğümüz buluşmalardı.

2019 yılında toplam 908 yeni başvuru geldiğinde gözlediğim kadarıyla çok az sayıda LGBTİ başvurusu vardı, çok üzgünüz.

TİHV, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği nedeniyle maruz kalınan işkence ve kötü muamelenin başvurularını nasıl alıyor, nasıl ayırt ediyor?

Bizim başvuru dosyalarımızda bir cinsiyet kimliği bölümü vardır. Cinsiyet bölümünde kadın, erkek, trans kadın, trans erkek diye dört şık bulunur ve bu sorularla kayıt alırız. Ama cinsel yönelimle ilgili soru maddesi yok. Tarafımızdan cinsel yönelimle ilgili soru sorulmaz, ama kişi kendisi kayıtlara geçmesi için paylaşırsa kayıtlara girer. Başvurucuların hiçbirine özel sorular sormayız, bu yaklaşımımızın sebebi de güven duygusudur. Çünkü her bir soru bağrında başvurucuyla sizin aranızdaki ilişki çok özel gelişir, güven duygusu esastır. Güven duygusunu olası zedeleyecek dini inanç, etnik köken, cinsel yönelim gibi sorular farklı algılara yol açma riski olduğu için sorulmaz, güven duygusu esas alınır. Ama cinsiyet kimliği aleni bir durumdur, bunun dışındaki kimlikler ya da özel durumlar kişi kendisi açtığı anda kayıtlara girer, o bilgi mahremiyet ilkesi olarak korunur, onun onay verdiği ölçüde alenileşen bir şeydir. Sonuç olarak kişi, başvurusunda bize cinsel yönelimini ifade etmemiş de olabilir, çünkü tarafımızdan açıkça sorulmuyor.

Örneğin trans bir kişi, işkence ve kötü muameleye maruz kaldığını belirtti ve cinsiyet kimliğine ek olarak cinsel yönelimini de paylaşarak başvuruda bulundu. Bu noktadan itibaren TİHV başvuruyla nasıl temasa geçiyor ve nasıl bir prosedür izliyor?

İşkence görenler için geçerli ilk görüşmede öncelikle bütün unsurlarıyla öykü alınır. Görüşme ilkeleri gereği öykü almak didaktik, sorular soran, yanıtlayan bir yerden değil, bir süreç içinde asli durumun ve duygusunun ortaya çıkmasını sağlayan biçimde yapılır. Güven duygusunun ortaya çıkmasına da bu neden olur. Dolayısıyla ilk görüşmede de her şey tamamlanmaz, o güven duygusu oluştuğu ilerler. O aşamaya kadar zaten çok özenli yürütülmesi gerekiyor, ilk görüşme yetmeyebilir, ikinci görüşmede olabilir. Hekim arkadaşlarımız öykü alma dahil olmak üzere uygun görüşme süreçlerini tamamlarlar, sonra doğal olarak bir tıbbi değerlendirme yapılır. Tıbbi değerlendirme için ruhsal boyut vardır ama ayrıca ruhsal heyet tarafından da bir değerlendirme yapılmasının kıymeti paylaşılır, ayrıca gerekirse ruhsal heyet tarafından da yanı sıra bir ruhsal değerlendirme gerçekleştirilir, sosyal çalışmacı arkadaşlarımız da sosyal çalışma boyutunda görüşme süreçlerini tamamlarlar. Bütün bu süreç tamamlandıktan sonra, yani gerekli olan konsültasyon ihtiyacı, laboratuvar ihtiyacı gibi ihtiyaçlar tamamlandıktan sonra bir tanıya ulaşma çabası gösterilir. Bir tanıya ulaşıldıktan sonra da o tanıya dayalı fiziksel, ruhsal ya da bütün boyutlarıyla bir tedavi süreci başlar. Bu arada bütün bunlar kayıt altına alındığı için tıbbi belgelemenin de temel zemini oluşturulur ve sonuçta kişi eğer arzu ederse, eğer bizden bir rapor isterse tıbbi belgelemeye dayalı olarak rapor da hazırlanır. Sonra kişinin durumuna bağlı olarak bir tedavi süreci başlar, bu belli bir süre alacaktır. Hem bizim tıbbi açıdan, “Evet tedavi tamamlandı” dememiz hem de kişinin yeterli geldiği duygusunu hissetmesiyle de bir izleme süreci oluşur. Sonuç olarak vakfa başvuru yapıldıktan sonraki süreç anlık temasla ilerlemez.

Cinsiyet kimliği ya da cinsel yönelime yönelik işkence uygulamaları değişebilir. Bir kolluk görevlisi gözaltındaki trans seks işçisinin saçlarını kesebilir ya da rızaları hastaneye götürülerek zorla test yaptırılabilirler. Ama aynı uygulama eşcinsel bir kişiye yapılmayabilir ya da yapılabilir de... Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği açısından bir farklılık görüyor musunuz? Dolayısıyla şunu sormak istiyorum. Cinsel

yönelim ya da cinsiyet kimliğinden kaynaklı işkence ve kötü muamele başvurularında daha geniş kapsamlı bir görüşme yapıyor musunuz?

Bütün kötü muamele ve işkencelerin arasında cinsel işkence, cinsel şiddet kendi başına bir konu. Herhangi kadın, çocuk, LGBTİ'ye dönük olmak üzere sözlü, fiziksel, hakaret gibi cinsel şiddet ve işkencenin pek çok unsuru var. Özel olarak cinsel yönelimi nedeniyle işkenceye maruz kalmak ise bir başka eşik daha olur. Bugüne kadarki deneyimlerimizle ne yazık ki bu tür işkence ve kötü muamelelerin “daha da kolay” uygulanabildiğine dair gözlemlerimiz var. Bu konuda kendimizi ve yaklaşımlarımızı geliştirmeye, eğitmeye çalışırken cinsel yönelimleri nedeniyle işkence ve kötü muameleye maruz kalanların multidisipliner bir iyi heyet tarafından karşılanması gerektiğini biliyoruz. Güven ortamı yakalanamadığı ölçüde zaten işkence gören kişi, ruhsal ve fiziksel derinliklerini paylaşmada çok imtina ediyor. Çok özenli bir yürüyüş bu. İlk görüşmelerde, ilk haftalarda bunlar sonuç olarak paylaşılmayabilir, o güven duygusu oluşturma bakımından kritik ehemmiyete sahip bir şeydir. Sözüünü ettiğim gibi özellikle bu alanda daha deneyimli arkadaşlarımızı seferber ederek öncelikle kendi iç yolculuğumuzu diğer kurumlarla ilişkilenerak sağlamak gerekiyor.

Buna ihtiyacımız var, bu alanda çalışan kurumlarla beraber özellikle de işkence görenlerin tedavi süreçlerini daha da tahkim edilmesine yönelik ortak kafa yormaya, ortak o bir şekilde kendimizi geliştirmeye daha çok ihtiyacımız olduğunu ifade etmek isterim.

Sanırım iki farklı raporlama çalışmanız var. Örneğin günlük raporlamanıza Onur Yürüyüşü yasakları ya da trans cinayetleri yansıyor. Peki cinsiyet kimliği ve cinsel yönelimi nedeniyle maruz kalınan ihlaller raporlarınıza nasıl yansıyor?

Raporlama iki boyutta yapılıyor. Bir tanesi doğrudan işkence gören bir insana ait tıbbi belgeleme dediğimiz raporlama süreci. Bu, işkence gören insanı ait bir süreç. Bu da İstanbul Protokolü dediğimiz şeyde tecelli eden bir yaklaşım içerisinde hazırlanıyor. İkincisi de 5-6 ana başlıkta işkence ve kötü muamelenin, ihlallerin belgelenmesi ve raporlaştırılması.

Bir kişi işkenceye maruz kalındığında Türkiye İnsan Hakları Vakfı, ilgili uzmanlarla o insanın maruz kaldığı işkencenin tıbbi değerlendirmesini yapıp rapor ulaştırır. Diğer raporlaştırmada da yaşam hakkı, kişi güven-

liği, ifade özgürlüğü, din ve vicdan özgürlüğü, toplantı ve gösteri hakkı ile Kürt meselesi gibi özgül çerçevede gündelik hayatı yakından izlemeye çalışıyoruz. Gündük olarak izlemenin bir noktasında, olabildiği ölçüde te-yit alma süreçleri tamamlandıktan sonra gündük bültenler hazırlanıyor. Ardından belli konular altında raporlanıyor. Belli başlıklar, özel raporlar hazırlanabilir gündem maddesine göre.

Cinsel yönelimi ya da cinsiyet kimliği nedeniyle nefret suçu sonucu yaşa-mını yitiren insanları takip ederiz ve yaşam hakkı başlığına alırız. Gündük bültende de dönem dönem hazırladığımız, özellikle de gerek 26 Haziran İşkence Görenlerle Dayanışma Günü, gerek 10 Aralık İnsan Hakları Haf-tası nedeniyle hazırladığımız raporlarda da her zaman özel başlıklar al-tında yer alır. Kişi güvenliği, işkence ve kötü muamele bağlamında, bu tür muameleye maruz kalan LGBTİ'leri özel bültenlerde, ara raporlarda, başlıkların altında bahsederiz. Onur Yürüyüşü yasağı, toplantı ve gösteri hakkı ihlali raporlarına yansıdı, üstelik gün gün takip ettik.

OHAL sürecinde sokağa çıkma yasakları boyunca LGBTİ+'lara yönelik işkence ve kötü muameleyi takip edebildiniz mi? Bu dönem güvenlik güçlerinin kadınlara ve LGBTİ+'lara yönelik işkence ve kötü muameleleri mevcuttu. Raporlarınıza yansıdı mı?

Kendi adıma söylersem bu ülkede her şeye yetemediği duygusunu taşı-yanlardan birisiyim, yetemedik. Sokağa çıkma yasağı meselesinde yete-medik, sonraki süreçlerde çok telaş yürüttük evet ama yeterli değildi. Bu soru bende şunu uyandırdı: Birlikte bir şey yapalım, geç değil. Belki bir yandan çok geç evet ama bir yandan da geç değil. Birçok kurumla beraber hazırladığımız Cizre Raporu'muz, 79 gündük sokağa çıkma yasağı bittik-ten sonra yaptığımız ziyarete dayalıdır, mesela orada pek çok unsura değ-i-niyoruz ama bu sizin bahsettiğiniz gibi LGBTİ'lere dönük işkence ve kötü muamele raporda yoktu. Yetemedik, çocuklara değindik ama yeterince değinemedik. Örneğin Gündem Çocuk Derneği ile beraber o dönem bu raporda belli başlıklar koyduk ama çatışma sürecindeki çocuklara yönelik bir bütün olarak daha sonradan çok kıymetli bir çalışma yaptık. Dedi-điniz anlamda bir yandan bakınca çok geç, evet, özür diliyoruz ama bir yandan bakınca da çok geç değil. Elimizde çok somut veriler yok, üstünde çalışılması gereken bir şey. Lütfen beraber çalışalım. O dönem böyle bir perspektifimiz olmasına rağmen, böyle bakmaya çalışmamıza rağmen so-nuçta anlamlı bir çalışma yapamamış olduk.

Biz de çok şey öğreneceğiz, birlikte öğreneceğiz ve bunu birlikte geliştireceğiz. Bahsini ettiğim LGBTİ'lerle buluşmamızdaki çalışmayı sürdürmek istiyoruz, kuvvetlendirmek istiyoruz. İhtiyaçları gidermek için sürekliliği olan ilişkiler olmalı bunlar.

Son olarak TİHV'in “kurucu ilkeleri”ndeki cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğinin temsil hakkını sormak istiyorum.

Türkiye İnsan Hakları Vakfı'nın yeni kurucu ilkelerini 2013'te belirlemiştik. Bunlardan bir tanesi cinsel yönelim ve cinsel kimliğinin temsil hakkıyla ilgili. Yeni kurucu alımında ve çalışanlar için teşvik ediyoruz. Eşcinsel ve trans bireylerin temsil edilmesi için kurucular kararımız var: “İnsan hakları mücadelesini cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği perspektifinde sürdüren eşcinsel ve trans bireylerin de temsil edilebilmesi için çalışma yapılması.”

“Hayvan hakları mücadelesi bir adalet mücadelesi”

“Şimdi tam da sırası” diye başladığımız “Haklar” dizisinin dördüncü konusu Hayvan Hakları İzleme Komitesi (HAKİM) Koordinatörü Fatma Biltekin. HAKİM’in kurucularından Biltekin ile hayvan hakları mücadelesini, mücadelenin LGBTİ+ ve kadın hareketiyle kesişimsel noktasını, nefret suçlarıyla türçülük arasındaki bağlantıları ve hayvan hakları yasasının güncel durumunu konuştuk.

Hayvan hakları mücadelesinin bir adalet mücadelesi olduğunu vurgulayan Fatma Biltekin, ayrımcılık çeşitlerinin temelindeki iktidar ilişkilerinin ve tahakkümün altını çizerek, kadınlar, LGBTİ+lar, çocuklar ve hayvanların bu iktidar kıskacında olduğunu söylüyor. Biltekin’e göre, yaşanan adaletsizliğin, bir ırkın başka bir ırk ya da bir cinsiyetin başka bir cinsiyet üzerinde kurduğu tahakkümden bir farkı yok.

Türçülük karşıtı hareketin kadın ve LGBTİ+ hareketiyle kesişimsel noktasını ise “ötekileştirmeyi ne kadar derin yaşadığıyla” ilgili açıklayan Biltekin, sistemin dayattığı “zorunlu heteroseksizm” ve “zorunlu etçillik” arasındaki bağlantıyı şöyle açıklıyor. “İkili cinsiyet temeline dayanan ve başka cinsiyetleri, yönelimleri yok sayan bir dünyada, heteroseksüellik dayatması ile büyüyor. Bu bana biraz et yememiz gerekiyor dayatması ile büyümemizi hatırlatıyor. Sistem, kendini daha iyi satabilmek için ihtiyacı olan şeyleri bize dayatıyor.”

Hayvan hakları mücadelesinin ilerleyen bir mücadele olduğunu söyleyen Biltekin, bu noktada Hayvan Hakları Yasa Tasarısı’nı verilen mücadeleyi hatırlatıyor ve Türkiye’de ilk defa Meclis’teki beş partinin bir konuda hemfikir olduğunu vurguluyor.

Söyleşiye çok basit bir soruyla başlamak istiyorum. Hayvan hakları mücadelesi nedir, bu mücadele tam olarak neden var?

Hayvan hakları mücadelesi bir adalet mücadelesi. Yaşam hakkı ihlali, beden dokunulmazlığı ihlali ile işkence, cinsel şiddet, özgürlüğün kısıtlanması gibi hayvanların aslında doğuştan gelen haklarının ellerinden almasına karşı bir mücadele. İnsanlar hayvanları öldürüyor, sömürüyor,

işkence ediyor, hapsediyor, deneylerde kullanıyor. Yılda 150 milyardan fazla hayvanı sadece eti için öldürüyor, sürekli bir soykırımdan bahsediyoruz. Hayvan hakları mücadelesi bu soykırımı önlemeye çalışıyor. Hepimiz doğuştan gelen bazı haklara sahibiz, kadınlar da çocuklar da eskiden birçok hakka sahipti. Belirli zamanlarda bu haklarımız yok oldu, hepimiz bu hakları geri kazanmaya çalışıyoruz. Hayvanlar da bir zamanlar özgürlerdi, onların da hakları vardı ama biz bu hakları ellerinden aldık. Hayvan hakları mücadelesi, hayvanların ellerinden alınan hakları geri kazandırmaya çalışıyor. Özgür olmak, işkenceden uzak yaşamak ve kendi doğal ortamında yaşamak çok temel haklar. Koyunla köpek arasında, kediyle fare arasında hiçbir fark yok. 2016 yılında Kurban Bayramı'nda iki tane inek, hayvan ticaretiyle tıkiş tıkiş götürölürken fenalaştıkları için yol kenarına bırakıldılar, atıldılar, bu çok normal görölren bir şey çünkü o hayvanlar sadece bir sayı insanlar için. Örneğin kesime gönderilecek tavuğa iki gün boyunca yemek verilmez ya da fayton dediğimiz şey bayağı büyük işkence. Kaç kiloluk insanları atların üzerine bindirip kırbaçlarla vurup zorla taşıtmaya çalışmak bir işkencedir. Bundan daha büyük işkence olamaz. Deney ise başlı başına bir işkence. Örneğin tavşan, draize testi sırasında çok fazla acı çeker ama deneyi yapan kişi için bunun bir önemi yoktur, çünkü faydalı bir iş yaptığını düşünür. Deney için üretilen hayvanlar var, bunun temelinde cinsel şiddet yatar. Suni tohumlamayla hayvanlar yapay olarak hamile bırakılır, erkek hayvandan elektro ejakölasyon yöntemiyle sperm alınır, bu yöntem Nazi Almanyası'nda erkeklere işkence yapılırken kullanılan bir yöntem, biz bunu daha da geliştirip hayvanlar üzerinde kullanıyoruz. Özellikle süt endüstrisinde bu sperm ile inek zorla hamile bırakılır, doğum yapınca da sütünü çalmak için yavrusundan ayırırlar. Bunların hepsi işkence. Hayvan hakları mücadelesi tamda bu yüzden var.

Irkçılık, cinsiyetçilik, homofobi, bifobi, transfobi ve diğler ayrımcılıklar gibi türçölük de bir ayrımcılık biçimi. Ama başta saydığım ayrımcılığa karşı mücadelelerin yanında, türçölük karşıtı mücadele ne yazık ki daha sonra akıllara geliyor. Türçölüğü diğler ayrımcılık türlerinden ayıran bu çizgi insan merkezci olmaması mıdır? Türçölük mücadelesi, hayvan hakları mücadelesinin insan haklarıyla bağlantısı nedir? Hakları bir bütün olarak savunmak gerekmez mi?

Aslında bütün toplumlar türçölü. Böyle bir dünyada hayvan yemenin çok normal olduğı algısı ile yetiştiriliyoruz. Bu yüzden bunu görüyor olmamız

ya da fark ediyor olmamız çok vaktimizi alabiliyor, evet. Türcülüğün bu kadar görünür olmamasının nedeni, hayvanların çıkıp haklarını savunamıyor oluşları ve insan odaklı olmayışı. Haklar arasındaki uçurum ve eşitsizliğe şu örneği veriyorum: İnsan merkezcilik. Aslında o doğaya yaptığımız şey bile hayvanlara yaptığımız şeyin altında kalıyor, çünkü hayvanlar insana daha yakınlar. Ağaca yaptığımız şey hiç görünmüyor, onu görünür kılmak çok daha zor. Çünkü insan kendisiyle bağdaştıramıyor. Memeli hayvanlarla kurduğumuz ilişki, onların haklarını savunmayla kurduğumuz ilişki ile denizdeki hayvanlarla kurduğumuz ilişki aynı değil. Çünkü yakın görmüyoruz kendimize, memeleri daha yakın görüyoruz. Mesele insan odaklıyla ilgili. Hayvan hakları mücadelesi verirken bile insanların seçtikleri konularda böyle bağlamlar, kafalarında konumlandırıdıkları bir hiyerarşi var. Şunun anlaşılması gerekiyor: Hepimiz aynı nedenden zarar görüyoruz, hepimiz iktidar ilişkileri yüzünden bu haldeyiz, bütün ayrımcılık çeşitlerinin temelinde aslında bu iktidar ilişkileri, ikircikli durumlar yatıyor. Hayvan, insan, eşcinsel, heteroseksüel... Hepimiz bu toplumda, bu şiddet ve iktidardan payımıza düşeni alıyoruz. Sen birilerini dışlamalısın ki var olabilesin, böyle görüyor insanlar. Hayvan hakları daha görünmezdi ama son yıllarda hareketin ivmesinden de çok umutluyum, çünkü bilgi çok daha hızlı yayılabilir, değişim çok daha hızlı. Dünyada şu an en hızlı büyüyen hareket, hayvan hakları hareket. GlobalData'ya'nın yaptığı bir araştırmaya göre 2014-2017 yılları arasında, Amerika'da vegan olarak tanımlanan tüketici sayısı yüzde 1'den yüzde 6'ya yükselmiş, yüzde yüzde 600 oranında bir artış. Bir kısmı bitkisel besleniyor, buradaki ayrıma varmak gerekiyor ama 10 sene önce veganlıktan bahsettiğinizde Türkiye'de kimsenin haberi olmuyordu. Artık "veganım" dediğinizde çoğunlukla anlayabiliyorlar.

Ortak paydanın iktidar meselesi olduğunu söyledin. Peki türcülük karşıtı, hayvan hakları mücadelesi kendini tam olarak nerede konumlandırıyor, nasıl bir mücadele şekli? Bunun bir hak mücadelesi olduğunu nasıl söyledi?

Bu durumu adalet meselesi üzerinden açıklıyoruz. Çünkü ortada bir adaletsizlik var, bir türün başka bir tür üzerinde kurduğu tahakküm var. Bir ırkın başka bir ırk üzerinde ya da bir cinsiyetin başka bir cinsiyet üzerinde kurduğu tahakkümden bir farkı yok. Aslında burada LGBTİ hareketinin söylemlerini ya da kadın hareketinin söylemlerini kullanıyoruz. Farklıyız ama eşitiz, bu çok yaygın bir söylemdir. Hayvan haklarını iki temel başlık-

ta ele alacak olursak hayvan refahı ve hayvan özgürlüğü üzerinden anla-
tabiliriz. Hayvan refahı hak temelli bir yerden bakmıyor, insanın kendini
rahat hissetmesi için hayvanların daha geniş kafeslerde olabilmeleri ya da
acı çekmeden şoklama sistemiyle öldürölmelerini söyleyen bir hareket.
Bu da hayvan hakları hareketinin içerisinde var, ama Türkiye’de gelişmiş
olduğunu düşünmüyorum.

Hayvan refahı çalışan neden yok?

Türkiye’de mezbahalarla ilgili çalışan yabancı kuruluşları biliyoruz, onlar-
dan bilgi ve görüntü alıyoruz. Türkiye’de bunun üzerine çalışan bildiğim
bir dernek yok. Dernekler daha ziyade kedi köpek, kuş hakları ya da ko-
rumacılığı üzerine çalışıyor. 2010 yılında Türkiye’de ilk defa bir dernek
kuruldu; Yeryüzüne Özgürlük Derneğı. Bu dernek bütün ayrımcılık çeşit-
lerine karşı mücadele etmek için kuruldu. Derneğin varlığı, Türkiye’deki
hayvan hakları hareketine ivme kazandırdı, aslında tüm dünyada hayvan
hakları hareketinde ivme kazandıran şey 2005 yılında yayınlanan “Earth-
lings” belgeselidir. Çünkü kapalı kapılar ardında görmediğimiz şeyleri
önümüze sermiş oldu, bu da farkındalık yarattığı için harekete büyük
ivme kazandırdı. Şunu da tartışmıyor değiliz: Bir noktada bunu süre-
kli gösteriyor olmak da şiddetin pornografisi aslında, sürekli buna maruz
kalmak bir müddet sonra karşıdaki insanı hissizleştirebiliyor ya da faille-
re yol ve yöntem gösterebiliyor. Bir köpeğin bacakları kolları kesilmiş, or-
mana atılmıştı. O olaydan sonra çok fazla böyle olay vaka gelmeye başladı.
Bir cisimle cinsel şiddet vakası vardı, haberlere yansıdı, o olaydan sonra
birçok haber almaya başladık aynı şekilde.

Kadın cinayetleri ve nefret cinayetlerindeki şiddet örgüsüne benzetiyorum bahsettiğin durumu. Örneğin biz de haberleri yazarken yol ve yöntem gösterecek, cinayetin “nasıl işlendiğini” anlatacak ayrıntılara yer vermeyiz.

Benzer bir durum. Ancak göstermezsek bu da bir problem, çünkü bilmi-
yor insanlar. Deney merkezinde ne olduğunu bir şekilde göstermek gere-
kecek. Buradaki sınır ne olacak? Şu anda hayvan hakları aktivistlerinin en
büyük tartışma konusu bu olmalı ama bunu henüz tartışmıyoruz. Neyi
ne kadar göstermeliyiz bilemiyoruz, çünkü insanların hissizleştğini gö-
rüyorum ya da sosyal medyada “Allah belanızı versin” diye tepki verip

kendini rahatlattığını görüyorum. Herkes rahatladıktan sonra geri çekiliyor, sonrasında tartışmak çok zor oluyor, mesela neden olduğu koruyucu, önleyici çalışmalar, bunun altında yatan sebepler nedir konuşulmuyor? Bunu konuşmamak daha kolaya kaçmak oluyor.

Türçülüğü ve patriarkayı bir bütün olarak ele almaktan bahsedersek, LGBTİ+ hareketin ve kadın hareketinin söylemlerini kullandığından bahsettin. Nedir bu söylemler? Hayvan sömürüsü ile nefret ideolojileri olan homofobi, bifobi ve transfobi arasındaki bağlantılar nedir, nasıl bir örnekle açıklarsın?

Hayvan bedeninin kadınsılaştırıldığını ve bir tutku nesnesi haline getirildiğini reklamlarda sıklıkla görürüz. “Bacaklarım mı, butlarım mı, göğsüm mü?” diye sordurulan hayvanlar görürüz. Buradaki mesele “göndergeyi kaybetmek” aslında. Markete gittiğinizde kanlı et göremezsiniz, et tertemiz gelir sizin tabağınıza ve o etin ilk var olan haliyle bir bağlantı kuramazsınız, gönderiyi kaybedersiniz. Çünkü sistem görmenize izin vermez, görüyor olsanız o eti yemezsiniz, satın almazsınız. Aynı şekilde kadın bedenini nesneleştirerek reklam aracı haline getiren bir sistem var, hayvana yapılandan bir farkı yok. Buna “Kayıp Gönderge” deniyor, Carol J. Adams’ın “Etin Cinsel Politikası” kitabından anlattığı bir teori. Patriarkayla avcılığı da yan yana koyabiliriz. Geçen gün av silahıyla işlenen kadın cinayetlerini araştırdım, 5 dakikada 20 tane haber buldum. Avcılıkla silah endüstrisi zaten kol kola giren bir şey ve avcılık erkeği yücelten bir şey. Aynı zamanda bir güç göstergesi. Avcılıkta kullanılan silahlar da bir gün geliyor, kadın cinayetlerinde, trans cinayetlerinde kullanılıyor aslında. Çünkü bir canlıyı öldürmekte beis görmeyen biri, bir canı yavrusuyla otlarken hedef alıp çok uzaktan vurabiliyor, bundan keyif alan birisi gün gelip kadını ya da bir transı ya da bir çocuğu öldürebiliyor.

Avcılık kültürü, erkekliğin öldürme kültürüyle çok iç içe zaten. Peki türçülük karşıtı hareket ile LGBTİ+ hareketine gelelim... İki hareketi daha kesişimsel görüyorum, çalışmaları birbirine içkin. Türçülük karşıtı vegan hareket ile LGBTİ+ hareket içerisinde hak mücadelesine dair nasıl tartışmalar yürütüldü?

Çünkü ötekileştirmeyi ne kadar derin yaşadığını ilgili. LGBTİ’lerin yaşadığı ötekileştirme ile hayvanların yaşadığı ötekileştirme çok benzer,

kadınlar için de aynı şey geçerli. Ama nefret suçuyla karşı karşıya kalan kişilerin hayvanların yaşadığı şeyi anlaması çok daha kolay. O yüzden türcülük karşıtı hareketin hedef kitlesi LGBTİ aktivistler, çocuk hakları aktivisleri ya da kadın örgütleri. Kısaca ötekileştirme karşıtı mücadele veren insanlara, “Bakin, bu da ötekileştirme” dediğinizde anlaması ve üzerine düşünmesi daha kolay olabiliyor. Hayvanın yaşadığı şey tamamen görmemiş olabiliyorlar, fark etmemiş olabiliyorlar, bunu gösterdiğinizde kafalarını çevirip gidemiyorlar ve tartışmayı şu zeminden kuruyorsunuz: Ötekileştirme ve ayrımcılık karşıtısiniz, işte size ayrımcılığın en büyüğü diyorsunuz. 10 sene önce pride’a kürküyle giden bir arkadaşımın, 10 sene sonra vegan olduğunu biliyorum.

Bu süredeki tartışmalarınızda neler deneyimlediniz?

İlk başta, “Bu bizim mücadelemiz değil ki” diye görülüyordu, bu ekoloji hareketinde de böyle. Ama mücadeleyi, hareketleri geliştiren şey, hareketin içindeki bir aktörün değişmesidir aslında. LGBTİ hareketindeki insanlar da değişmeye başladılar, ilişki kurmaya başladığımızda, ilişki kurmaya devam ettiğimizde için değişim de başladı. Ben açık biseksüel bir insanım, zaten bir arada olmam gereken iki hareket, doğal olarak kendimi ve mücadelemi anlattım. Burak’ın (Özgüner) vicdani reddini açıklarken okuduğu metin şöyle bitiyordu: “İmkânımız yok belki ama hayvanlar, insanlar ve doğa için yani istisnasız herkes için topyekûn özgürlük isteyenler olarak, ‘bulunduğumuz yerden dünyayı değiştirmeye devam edeceğiz’, reddedişimiz, neşemiz, öfkemiz ile...” Yani, sen birine dokunduğunda, onun kimi değiştireceğini ya da neyi değiştireceğini bilmiyorsun. Bu bir çığ gibi büyüyebilir, o yüzden bu birlikteliğe çok inanıyorum. Bütün sivil toplum buluşmalarına hayvan hakları alanında çalışan insanların gitmesi gerekiyor, çünkü hepimiz aslında ortak paydada buluşabiliriz, bu toplantılara gidip derdimizi anlatmamız gerekiyor. Sivil toplum yıllarca bize, “Bunlar da bu işin rengi” diye baktı, trans harekete de yıllarca aynı şeyi yaptılar. Hayır, biz bu işin rengi değiliz.

Çünkü öznesisiniz.

Evet, biz hak mücadelesi veriyoruz sizler gibi, bir farkımız yok. Bunu gidip bütün o buluşmalarda dillendirmek gerekiyor, mücadeleyi biz bu şekilde yayabildik. Burak, çok emek verdi bunun için. Türkiye’deki bütün toplan-

tılara gitmeye çalışıyoruz, bir anda olmayacak, emek istiyor, vakit istiyor, sabır istiyor. Türkiye’de hayvan haklarına fon bulmak çok zordur, dünyada da yıllardır böyle. Hayvan haklarına alan açın diyerettiğimiz için fon veren kurumlar oldu. Bir senede olmadı, biz insanları rahatsız ediyoruz, biz insanları rahatsız etmeliyiz. Zaten sivil toplumun görevi budur, insanları rahatsız etmektir, o yüzden de biz de sivil toplumun diğer aktörlerini rahatsız ediyoruz. “Burada ayrımcılık yapıyorsun, burada bir hata var” diyorsun, gittiğin etkinliklere et yeniyorsa eğer, o etkinlikte bunu konuşup gündem yapıyorsun. Orada olup dinlendirmek zorundayız.

Burak Özgüner’in anısına hitaben... Burak vicdani retçiydi, hem hayvan hakları aktivisti hem LGBTİ+ aktivistiydi. Bu noktada sistemin dayattığı çok büyük zorluklar devreye giriyor. Zorunlu askerlik, zorunlu heteroseksizm, zorunlu etçillik... Buna karar veren erkekler, bunu dayatan patriyarka. Örneğin askerliği militarist ve homofobik bir yapı olduğu için, şiddeti, savaşı beslediği için reddediyorsun. Sence zorunlu heteroseksizm ile zorunlu etçillik arasında nasıl bir ilişki var?

Sistem bize kendi doğrularını dayatıyor. Bir çocuk doğduğunda et yemek istemez, ailenin zorla yedirdiği bir gerçek. Ya da açılmak çok zordur, kendindeki durumu fark etmek zordur ve seni hatalı olduğunu düşünmeye iterler. Sistem sana bunu yaşıyor, kendine kendinle çelişiyorsun. İlk vegan olduğumda insanlara söylemeye çekiniyordum, verilen tepkiler o kadar korkunçtu ki bu tepkilerle uğraşmak istemiyordum. Sürekli kendini açıklamak zorundasın. Et diyen bir kişi kendini açıklamak zorunda değil ya da heteroseksüel bir kişi kendini açıklamak zorunda değil ama ben sürekli kendimi açıklamak zorundayım ve bu çok yorucu. Vicdani ret meselesine gelirsem... Sistem sadece insanları öldürmüyor, hayvanları öldürüyor, doğayı yok ediyor, yangın çıkartıyor. Roboski’deki katırların öldürülmesiyle ilgili yaptığımız suç duyurusunda, birçok katırı görev ve yetkinde olmadığı halde, kanun ve nizamı aykırı olduğunu bilerek öldüren ve yaralayan TSK personeli hakkında suç duyurusunda bulunmuştuk, bir şey çıkmadı tabi ki. Burak, katı ölümlerinin durmamasından sonra vicdani reddini açıkladı. Aynı zamanda bir eşcinselin yaşayabileceği travmaları da, tecavüzün yaygın olduğunu da, intiharların ya da şüpheli ölümlerin yaygın olduğunu da biliyoruz. Sistem bunun üstünü örttü, ka-

pattı ve konuşmamıza engel olmaya çalıştı. Vicdani ret bunları görünür kılmaktır. “Ben bu sisteme karşıyım ve sizin için silah tutmayacağım” demektir, “Sizin için değil, kimse için silahlı olmayacağım” demektir, yaşamı savunmaktır.

Belirli kalıplar içeren bir dünyada büyüyörüz. İkili cinsiyet temeline dayanan ve başka cinsiyetleri, yönelimleri yok sayan bir dünyada, heteroseksüellik dayatması ile büyüyörüz. Bu bana biraz et yememiz gerekiyor dayatması ile büyümemizi hatırlatıyor. Yani var olan sistem, kendini daha iyi satabilmek için ihtiyacı olan şeyleri bize dayatıyor. Sistem anne, baba, çocuk üzerine kurulmuş; yani heteroseksizme ihtiyacı var. Çünkü sistem oyuncak üretmeli, ailelere tatil, araba satmalı... Sistemin kansere de ihtiyacı var. Sistem bilmiyor mu etin sağlıksız bir şey olduğunu; tabii ki de biliyor. Ama sistemin bu çarkı devam ettirmesi gerekiyor. Deney yapmalı, ilaç üretmeli. Bu dünyada tabi ki et yiyen bir kişi vegan yaşamının çok uç ya da zor olduğunu çok kolay söyleyebilir.

Aslında zor değil herkes yapabilir, hiçbirimiz özel değiliz. Bir de hiç ihtiyacın yokken bir canlıyı öldürüp yemek çok daha uçlarda geliyor bana. Üstelik çok da kolay bir şey yapıyoruz, bence zor olan zaten hayvan sömürüyor olmak. Kafanı yastığına koyduğunda bunu düşünüyor olmak çok daha zor. Eğer benim vicdanımı rahatsız ediyorsa, politik olarak hiçbir şekilde doğruluğunu tartışmıyorsam bundan çıkmak en kolay olanı. Sistemle mücadele edecek bir sürü yöntemimiz var, bu tüketim ve sömürü zincirine girmemek bile tek başına bir mücadeledir, hayatın rutinlerini değiştirmek bir mücadeledir.

Hayvan hakları yasasını ele almak istiyorum. Bu yasanın hazırlanma sürecinden bahsedebilir misin? Yasa, gerçekten haklar doğrultusunda mı hazırlandı, hayvan hakları temelinde nasıl değerlendiriyorsun?

2004 yılında Türkiye’de Hayvan Hakları Yasası çıktı. Eskiden belediyelerin “itlaf ekipleri” vardı, sokakta yaşayan hayvanları zehirlerler, toplarlardı, belediyeler zehirleri kendi bütçelerinden alırlardı. 2004 yılında yasa çıkartıldı ve yasa diyor ki, “Hayvanları öldüremezsiniz.” Bir gün önce hayvanları öldüren ekiplerin bir gün sonra hayvanları yakalayıp iyileştirip aldıkları yere bırakmaları beklendi. Sonra bu ölümler barınaklarda, dağ başlarında, ormanlarda yaşanmaya başladı, ölümler durmadı. Eğer bu

yasa uygulanmış olsaydı hayvan haklarıyla ilgili bu kadar sorun yaşamayacaktık. Yasa uygulanmıyor, idari para cezası kestirmek bile o kadar zor ki Sibel. Hayvan hakları aktivistlerinin yaşadığı çaresizlik o kadar zor ki. Evet, kendimizi hayvanların yaşadığı çaresizlikle bir tutmuyoruz ama bir idari para cezası keseceksin, bu kadar zor olmamalı. 2011 yılında yasayı değiştireceklerini söylediler. Adalet Bakanlığı ile görüşmeler başladı, 2014 yılında Adalet Bakanlığı'nın önerdiği bir yasa vardı. O dönem hayvan hakları aktivistleri bolca kavga etti. Çünkü maddeler şöyleydi: Hayvanları barınaklara göndermek, "hayvanı al, iyileştir, aldığın yere geri bırak" diyen 6. Maddenin delinmesi gibi. "Hayvanı al, iyileştir, kısırlaştır, aldığın yere bırak ama aldığın yerde okul, hastane, cami varsa bırakamazsın" diye öneriler gelmişti, okul, hastane, cami olmayan mahalle yok. Bu şu demektir: "Hayvanları ya barınaklara tıkacağız ya da ormanlara atacağız." Bunun için de Kısırkaya'da toplama kampı inşa ettiler, aynısını Pendik'te de yapmaya çalıştılar, henüz inşaat başlamadan bunu fark edip durdurabildik. Asıl niyetleri şehrin uzağında büyük toplama kampları yapmaktı, ama aldıkları tepkiler yüzünden yasayı değiştiremediler. Hayvan hakları mücadelesinin toplumsal gücünün büyük olduğunu görebiliyoruz. Taksim'de 2012 yılında bir eylem yapılmıştı, ilk defa o kadar kalabalık bir hayvan hakkı eylemi görmüştüm, binlerce insan vardı, o eylem etkili oldu.

15 Temmuz'dan sonra hayvana şiddette çok fazla artış yaşandı. Meclis'te bir araştırma komisyonu kurulsun, bu komisyon hayvan haklarının durumu araştırsın istedik, öneri raporu sunulsun, yasa yapılacaksa da bunun üzerinden yapilsın diye direttik. 2018'in sonuna doğru araştırma komisyonu kuruldu, 2019 yılının ekim ayında araştırma raporunu açıkladılar ve o komisyon görüşmelerinde hayvan hakları aktivistlerini dinlediler. Burak, ilk defa orada gizli çekilen mezbaha görüntülerini izlettirdi milletvekillerine. Kayda geçmesi ve bir şeyler yapılması anlamında önemli bir adımdı. Araştırma Komisyonu önerisini sunduk, öneri raporunda bizim de talep ettiğimiz pek çok şey aslında karşılanmış oldu ama yine de sorunlar vardı. Eğer, "Mezbahalar kapatılsın" gibi öneriyle giderseniz ciddiye alınmıyorsunuz, hayvanların nasıl öldürüleceği ile ilgili bir yorumda bulunmak da kimsenin haddine olmamalı bu yüzden biz refahçı söyleme kaçan bir taleple hiç gitmedik. Yine daha "ciddiye alınabilecek" ve yapılabilecek şeyleri öneren maddeler sunduk. Canlı hayvan ticaretinin yasaklanmasını önerdik, dikkate alınmadı. Mezbahalara kamera sistemi geti-

rilmesini önerdik, bu da dikkate alınmadı. Dikkate alınabilecek çok şey vardı ama aslında din meselesinden ötürü çok girmek istemiyorlar. Önerilerin ilk maddesi şuydu: Hayvanları duygulu canlıları olarak tanımak. Bu öneri raporu hayvanları duygulu canlı olarak tanımlarken, sadece sokak hayvanları ve kapatılan hayvanlar üzerine öneriler sundu ama raporda, hayvancılık endüstrisinde kullanılan, aslında her gün hakları gasp elinden canlılardan hiçbir şekilde bahsedilmiyor. Hayvanat bahçelerinin yasaklanması, hayvan sirklerinin yasaklanması, yunus parklarının kapatılması, mobil kısırlaştırmanın yasaklanması, sahipli- sahipsiz ayrımının kaldırılması ve hayvana şiddetin ceza kapsamına alınması gibi öneriler de çıktı. Değerliydi bu öneriler ama bu sadece öneri niteliğinde.

Şu an bir Hayvan Hakları Yasası taslağı hazırlanıyor, AKP'li bir milletvekilinden gelecek, ilk defa oluyor bu. Çünkü genelde CHP'den veya HDP'den gelir böyle kanun teklifleri. Başka partiden geldiği için de reddedilebilir ama şimdi böyle bir şansımız var. AKP'den bir taslak gelecek, henüz görmedik ama Hayvan Hakları Araştırma Komisyonu raporu ile paralel gittiği söyleniyor, COVID-19'dan önce yasa taslağının Tarım Komisyonu'na gelmesini bekliyorduk. Komisyonunda çok fazla tartışma döneceğini düşünüyordum ama bu COVID -19 yüzünden önümüzü pek göremiyoruz. Öncesinde hayvanat bahçelerinin, yunus parklarının yasaklanmasını konuşurken, salgın yüzünden daha da batan ekonomi, yunus parkı sahiplerinin argümanı olan, "Ülkeye döviz sokuyoruz" argümanının bir anda güçlenmesine sebep olabilir. Meclis'te yunus parkçılar, petshopcular da lobi yapıyor. Geçtiğimiz aylarda, petshop ve üretim çiftliği kuruluş yeri ile ilgili yönetmelikte hayvanlar aleyhine değişiklikler yapıldı, bu da lobilerinde etkili olduklarını gösteriyor. Bu yüzden hayvan hakları aktivistleri de Meclis'te olmalı. Komisyon raporu, petshoplarda hayvan satışı yasaklanırsa "merdiven altı üretimin artacağından" endişe ettiği için petshoplarda hayvan satışını yasaklamayı önermiyor. İşin trajik tarafı, şu an merdiven altı üretim almış başını gitmiş zaten, sokakta bu kadar hayvan varsa sebebi petshoplardır. Bir hevesle alınıp sonra sokağa atılan köpekler var.

Ama ne olursa olsun umutsuzluğa kapılmamak gerekiyor, çünkü hayvan hakları mücadelesi ilerleyen bir mücadele. Türkiye'de ilk defa 5 tane parti, bir konuda; hayvan hakları konusunda hemfikir. Bu çok önemli. Bir Araştırma Komisyonu noktasında hemfikirlerdi, bu da büyük kazanım. Umarım yasa taslağı da hemfikir olunabilecek bir şekilde gelir.

“Kim, ‘Hakkım ihlal edildi’ diyorsa, o önceliklidir”

“Şimdi tam da sırası” diye başladığımız “Haklar” dizisinin beşinci konuğu İnsan Hakları Derneği Eş Genel Başkanı Eren Keskin. Eren Keskin ile LGBTİ+ hareketi ve trans kadınlarla ilk temasını, İHD’deki dönüşümü, hak savunuculuğundaki homofobik, transfobik yaklaşımları ve hak arama mücadelesinin bugün geldiği noktayı konuştuk.

Seneler önce trans kadınlar maruz kaldıkları işkenceler nedeniyle İHD’ye gittiğinde avukatlığı üstlenen ilk isimdi Eren Keskin. Ancak translarla yürüttüğü hak arama mücadelesinin ilk yıllarında, birlikte çalıştığı hak savunucusu arkadaşlarının homofobik ve transfobik söylemlerine maruz kaldığını anlatıyor. “Bana en çarpıcı gelen kendi arkadaşlarımdaki homofobi oldu. Kürt meselesinde beni takdir eden insanlar, trans kadınlarla ilgilendiğim için benimle alay ettiklerinde bunlar benim arkadaşım olamazdı” diyor.

Geçmişte İHD’de ve hak savunucuları arasında homofobi ve transfobiye karşı bir mücadele yürüttüklerini söyleyen Keskin’e göre, bugün artık İHD içinde böyle bir tutum yer alamaz ancak kendilerini solcu ve demokrat olarak nitelendirip hâlâ LGBTİ+ hareketiyle ortak metne imza atmayan “hak savunucuları” olduğunu da hatırlatmak istiyor:

“Eğer o resmi ideolojiden kopamadıysanız, ki bu resmi ideolojiye hetero-eksüel iktidarını da katıyorum, sizin kendinizi tanımladığınız ideolojik kimlik ne olursa olsun bence gerçeği yansıtmıyor.”

Geçmişte ayrı örgütlenmenin LGBTİ+ hareketine kazandırdığı ivmenin önemini vurgulayan Keskin, hareketin ve mücadelenin bugün artık yargı makamını dahi eskisi gibi rahat hareket edemeyecek noktaya getirdiğine dikkat çekiyor.

30 yıldan fazladır insan hakları mücadelesinin içerisindeyiz. Gözaltında Cinsel Şiddete Karşı Hukuki Yardım Bürosu ve İnsan Hakları Derneği (İHD) kurucuları arasındasınız. İHD İstanbul Şube Başkanlığını yaptınız, halihazırda İHD'nin eş genel başkanlığını yürütüyorsunuz. Cinsel taciz ve tecavüze karşı yıllardır mücadele yürütüyorsunuz. Hak savunuculuğu tarihinizde LGBTİ+'lar ve LGBTİ+ hareketiyle ilk temasınız nasıl başladı?

1989 yılında üye oldum İHD'ye ve 1990 yılındaki kongrede de yönetim kurulu üyesi olarak görev yaptım. Esas olarak insan hakları mücadelem 1990 yılında aktif olarak başladı. 90'ların başında trans kadınlara yönelik işkenceler çok yoğundu. O zamanlar "Hortum Süleyman" olarak bilinen işkenceci bir polis vardı, o sanırım 1991 ya da 92'de göreve geldi, uzun süre görevde kaldı. Trans kadınlar o dönem derneğe gelmeye başladı, çünkü o zaman başka hiçbir sivil toplum örgütü zaten yoktu, tek başvuracakları yeri İHD'ydi ve İHD'ye geldiler. Bizim ilk faal olarak ilgilenmemiz böyle başladı. Zaten LGBTİ hareketinde de henüz böyle bir şey yoktu. 80 darbesi sonucunda herkes savrulmuştu, 1986'da ilk kurulan sivil toplum örgütü İHD'ye herkes her sorun için gelirdi o yıllarda. O arkadaşlarımız da İHD'ye geldiklerinde ilk olarak şunu net bir biçimde gördüm: Bir, onların mağduriyetlerini, yaşadıkları işkenceyi; bir de o zamanlar İnsan Hakları Derneği içinde dahi aslında homofobi ve transfobinin ne kadar gelişkin olduğunu görmüş oldum. Çünkü birçok arkadaşımız açıkçası ilgilenmek istemedi, hatta vekaletlerini aldığında ben de alaycı sözlerle karşılaştım; "Seni de trans kadın zannederler, sokakta onlarla yan yana yürürken hiç düşünmüyor musun?" gibi. Tabii ki sonradan bu değişti ama ilk başlarda bunları yaşadık. İlk o zamandır temasımız. Hatta bir keresinde hiç unutmuyorum, 1992 senesinde 11 kadın geldiler, hepsinin kanaması vardı, oturamıyorlardı, ne olduğunu sordüğümüzda Hortum Süleyman'ın Belgrat Ormanları'na götürüp kazıklara oturttuğunu anlattılar, çok korkunçtu halleri. "Hadi gelin, hortum Süleyman'a gidiyoruz" dedim, biz dernekten çıktık. Bazıları çekindiler, "Sonra bizimle çok uğraşırlar" dediler. Üç dört arkadaşla birlikte Hortum Süleyman'ın odasına girdik, kendisine "Sen ne biçim insansın, utanmıyor musun bu insanlara bu işkenceyi yapmaya!" dedim. Hiç unutmuyorum, geriye doğru çekilerek oturdu, "Ya avukat hanım, sen git de teröristlerinle ilgilen, bunlar insan mı ki bunlarla il-

gileniyorsun” dedi. Hiç unutmuyorum o lafı, tam böyle dedi. Sonra biz ağız dalaşına girdik, ardından çıktık, baktım ki bu adamla uğraşılmaz, suç duyurusunda bulunalım dedik. Zaten karşılıklı davalar oldu, o davalar sırasında birçok faşist örgütü getirip bizim üzerimize saldırttılar. O zamanlar Demet Demir vardı, olaylı davalar, duruşmalar olurdu, her seferinde basına yansırı. Daha sonra ilk Onur Yürüyüşü yapılacağı zaman da engellendi. O zaman da yine İHD’ye geldiler. İHD’nin öncülüğünde yapılacaktı, onu da engellediler. Biz basın açıklamaları yaptık, protestolar düzenledik, panellerde her zaman ile LGBTİ hareketine söz vermeye çalıştık ama bu arada dediğim gibi kendi içimizde de hala bir şeyler yaşıyorduk, bugünkü gibi değildi. Ama ben bugün bile kendini solcu, demokrat olarak niteleyenlerin de bu durumdan kurtulduklarına pek inanmıyorum. Şimdi her şey elbette “normalleşti” ama o dönem, “Konuşmacı olsunlar mı, olmasınlar mı?” tartışmasının dahi yapıldığını hatırlıyorum, böyle bir durumdaydık. Sonuç olarak benim ilk tanışmam böyle oldu.

Demet Demir’den bahsettiniz. Af Örgütü’nün acil eylem kampanyası başlattığı ilk LGBTİ+ aktivistlerinden biriydi Demet Demir. Sizin de bahsettiğiniz gibi ‘Hortum Süleyman’ diye bilinen Beyoğlu Ekipler Amiri Süleyman Ulusoy döneminde translara işkence edildi. Demet, evinden gözaltına alınca İHD’den siz gitmiştiniz. O dönem ‘macera’ denen bir şey vardı; şüpheli ya da suçluyu karakol karakol gezdirip avukattan kaçırıyorlardı. Translara polislerin tecavüz ettiği de raporlara yansdı. Hortum Süleyman’a dava da açıldı, siz Demet’in avukatıydınız.

Demet bir öncü konumundaydı. Tabii ki her insanda olduğu gibi aralarında politik olan insanlar da vardı, politik olmayanlar da. Politik olan birinin hak arama bilinci daha gelişmiş oluyor ve hangi yollara başvuracağını biliyor. Bu nedenle, Demet’in aynı zamanda politik bir insan olması, başvuru mekanizmalarını bilmesi ve kurumlarla ilişkilerinin iyi olması ona o dönem bir önder kimliği kazandırdı. Demet en baştaydı o yıllarda. Aslında bu, LGBTİ mücadelesinde de insan hakları mücadelesinde de cesaretin ne kadar önemli olduğunu gösteren bir durumdu. Çünkü birçoğu şöyle yaklaşıyordu: O dönem genel olarak hep seks işçiliği yapmak zorunda kaldıklarından ve hep polisle yüz yüze geldiklerinden, polisin onları engelleyeceğini, işlerinden olacaklarını ya da iş sırasında onlara şiddet uy-

gulanacağını söyleyerek genelde geri çekilirlerdi yaşadıkları şiddete rağmen. Ama Demet, hep mücadeleden yana kimliğiyle kendi arkadaşlarını da ikna etmeye çalışırdı. Demet’le böyle çok ortak çalışmamız oldu, onları mücadeleye başlamaları için ikna etme konusunda Demet’in gerçekten önemli bir payı vardır. O davaların açılması bile önemliydi. Siz dava açsanız da hep yargı tarafından yine suçlu konumundaydınız, biz duruşmalara gittiğimizde taşlar atılır, suratımıza tükürülürdü. Örgütlü olarak geliyorlardı, Ülkü Ocakları’nı örgütleyip getiriyorlardı, bize hakaret ediyorlardı. Haklı olduğun yerde bir de saldırıya yeniden maruz kalıyordun.

Mahkemelerde nasıl davranıyorlardı?

İHD müdahil olduğunda biraz daha dikkatli davranıyorlardı ama genel olarak Türkiye’deki yargının diğer kurumlardan farkı yok; son derece erkek egemen, homofobik ve transfobik. Ben girdiğimiz birçok davada kendime bir avukat olarak saygısızlıklarını görmedim bu davalarda, ama davalarda genel olarak daha çok trans kadınlar görünür oldukları için en fazla mağduriyeti onlar yaşıyorlar. Hakim ve savcıların çok kötü tavırlarıyla karşılaştım. İfadesini alırken, “Tamam, tamam kes” diyerek, sürekli küçük görerek davrandıklarına şahit oldum. Davacı konumunda bile olsanız size hep, “Sen farklısın, sen bizden değilsin”i hissettirmeye çalışan yargıç ve hakimler gördüm.

Demet örneğinde dava açılan isim polis, üstelik emniyet amiri. Kolay geçmeyen bir süreç olsa gerek. Onun üst düzey bir isim olması yine de yargı önüne çıkmasına engel olamamış.

Hortum Süleyman şöyle bir adamdı: Yıllar yıllar sonra AKP belediye başkan aday adayı oldu ama yine bizlerin ve LGBTİ hareketinin eleştirileri sonucunda geri çekilmek zorunda kaldı. Bu mücadele geliştiği için böyle oldu. O zaman olsaydı, belki ona tam tersi artı bir değer ağırdı, çünkü o zamanlar hareket bu kadar gelişmemişti. Bu büyük başarı oldu ama Hortum Süleyman devlet içinde önemli bir şahsiyetti, her zaman varlığını devam ettiren ve son derece fütursuz bir adamdı. O kadar emindi ki kendisine hiçbir şey olmayacağına, açıkça “İşkence yaparım” diyordu, zaten hortumla döverdi insanları. Lakabı buradan geliyor. Son derece özgürlük alanı olan, istediği gibi işkence yapabilen bir isimdi. Bana söylediğine bakın, onun algına göre “terörist” daha değerli, “Sen git teröristlerinle ilgi-

len, bunlar insan mı?” diyor. Yargı makamlarına dönecek olursam... Bursa’da şiddete maruz kalan bir trans kadın müvekkilimiz vardı, onun tanık olarak dinlettiği kişilerden de birkaç tanesi trans kadındı ve ifadelerini verirken hakim bir gün duruşmada, “Yalan söyleme, Allah zaten vurmuş vuracağı kadar sana” dedi, duruşmada bunu söyledi. Biz, “Zapta geçin bu söylediklerinizi, nefret suçu işliyorsunuz” diye itiraz ettik, zapta dahi geçmedi, duruşmada kavga çıktı. Genel olarak yaklaşımları hep böyleydi.

Bir de 2009 yılında İstanbul Emniyet Müdürlüğü görevine getirilen Hüseyin Çapkın dönemi de Hortum Süleyman dönemine benzer bir süreç. Ama bir de dönüşüm var. Hortum Süleyman zamanını düşünürsek, Hüseyin Çapkın’a kadar arada 15-20 yıl kadar bir süre var, siz bu geçen süreyi nasıl değerlendiriyorsunuz? Nasıl bir dönüşüme tanıklık ettiniz?

Başlangıçtaki yıllarda sadece İHD vardı, LGBTİ hareketinin kendi kurumları henüz kurulmamıştı. Bu nedenle her zaman İHD’de komisyon kurmak istediler, zaman zaman kurdular da ama hiçbir zaman İHD’deki örgütlenmenin yetmeyeceğine ben de inanıyordum, bunu kendi aramızda da konuşuyorduk, mutlaka kendi örgütlerini kurmaları gerekiyordu. Bunun ne kadar önemli olduğunu o örgütler kurulduktan sonra gördüm, çünkü asıl mücadele alanınız oluyor, bence ayrı örgütlenmenin LGBTİ hareketine kazandırdığı çok büyük bir ivme oldu. Çünkü bu coğrafya son derece ırkçı, Sünni Müslüman ve “heteroseksüel ırkçısı.” Ben öyle tanımlıyorum, çünkü heteroseksüeller dışında kimseye yaşama hakkı tanımayan bir anlayış var. Bu son derece totaliter bir devlet yapısı olduğu için halk da genel olarak böyle zaten. Toplumsal cinsiyetçi bakış açısı o kadar çok pompalanıyor ki insanlar sadece futbol ve dizi izliyorlar ve her ikisinde de erkeklik üretiliyor. Halk da devlet gibi. O gün Ülker Sokak’ta yaşananlar sadece polisin saldırısı değildi, halk da saldırıyordu, birçok insanı örgütlemişlerdi zaten. Ama daha sonra hareketin güçlenmesiyle, haklarına sahip olma bilincinin artmasıyla birlikte polise ve halkla karşı direnmeye başladılar, o korktukları polise karşı bir zamanlar tavır alamazken, “Bu benim hakkım” demeye başladılar. Son dönemde Alperen Ocakları’na davalar açtık, davaları kazandık, küçük cezalar ama ne olursa olsun ceza aldılar, bu bile önemli. Ben bunu tamamen hak arama bilincinin gelişmesi ile birlikte değerlendirmek gerektiğini düşünüyorum.

Peki LGBTİ hareketi ve translarla olan temasınız İHD'ye ve İstanbul Şube'ye nasıl yansıdı? Siz bu çalışmaları genel olarak İHD desteğiyle mi yoksa kendi hak savunucusu kimliğinizle mi yürüttünüz?

Ben daha çok birey olarak var oldum, daha çok avukatlıklarını yaptım, onların kurumlarıyla iç içe oldum. İHD'de ise benim gibi düşünen çok sayıda arkadaş vardı ama düşünmeyen de çok sayıda insan vardı. Ben kurumları genel olarak halktan ayrı tutmuyorum, sonuçta hepimiz o halkın parçalarıyız ve çeşitli kurumlar kuruyoruz. Kendilerini sosyalist, komünist olarak niteleyip hala LGBTİ hareketiyle ortak metne imza atmayan ve kendini solcu olarak tanımlayanlar var, biliyorum. Yani solculuk asla bir ölçü asla değil. 1917 Ekim Devrimi'nden sonra da eşcinsellik yasakmış. Bu nedenle ilericiliği asla sağcı ve solcu olmak olarak tanımlamıyorum. Çünkü her şeyin bir Türk'ü var, Türk feminist, Türk solcusu... Eğer o resmi ideolojiden kopamadıysanız, ki bu resmi ideolojiye heteroeksüel iktidarını da katıyorum, sizin kendinizi tanımladığınız ideolojik kimlik ne olursa olsun bence gerçeği yansıtmıyor. İlerici ve demokrat bir insan olamıyorsunuz maalesef. Mesela Kürdistan'da da var artık LGBTİ hareketi var ama örneğin Kürt meselesinde yan yana çalıştığım ama homofobik ve transfobik bakışı nedeniyle asla yan yana gelemeyeceğim arkadaşlar var. Biz bunun tartışmasını kendi içimizde de yapıyoruz. 20 yıl önce böyle değildi, 20 yıl sonra daha iyi olacak.

Sizi trans kadınlarla, LGBTİ hareketiyle hak mücadelesinde daha doğrudan ve daha yatay bir şekilde birleştiren temel nokta neydi? Feminist kimliğinizi, Kürt kadın kimliğinizi, bu sebeple ayrımcılığa uğramanızı düşünebilir miyiz?

Bu meselenin yakıcılığı ile ilk karşılaştığımızda, arkadaşlarımızın ne büyük sorunlar yaşadıklarını gördüğümde ben hep şu soruyla başlamanın daha doğru olduğunu düşünüyordum: "Benim çocuğum lezbiyen olsaydı, trans bir kadın olsaydı ya da gey olsaydı?" Ben hep bunu düşünmekten yanayım, ne farkı var, benim ondan ne farkım var? Bu doğuştan bir cinsiyet kimliği. Buna karşı çıkmanın ırkçılıktan hiçbir farkı olmadığını kendi içimde çözümledim. Bana en çarpıcı gelen kendi arkadaşlarımdaki homofobi oldu. Kürt meselesinde beni takdir eden insanlar, trans kadınlarla ilgilendiğim için benimle alay ettiklerinde bunlar benim arkadaşım olamazdı. Demet Demir'in hikayesi alalım. Demet, bir dönem İHD'de çalış-

şan homofobik birçok erkek arkadaşımızdan çok daha kültürlü, çok daha rahat arkadaşlık yapabileceğim, her şeyi paylaşabileceğim bir insandı. Sen kimsin de onu eleştirme hakkını kendinde buluyorsun ya da onunla alay etme, kırma hakkını nereden alıyorsun? Kimsin sen! Ben belki çok yakın olduğum insanların tavırlarını böyle şak diye görünce etkilendim diye düşünüyorum. Devrimci olmakla, solcu olmakla olmuyor, insan olacaksın önce. Bir diğerinin cinsiyet kimliği seni hiçbir şekilde ilgilendirmez, senin hiçbir üstünlüğün yok, onun hiçbir aşağılığı yok. Biz resmi görüşle fazla biçimlenmişiz, o nedenle aşılması zor oldu belki ama bence hareket oldukça başarılı. Birçok şey artık kırıldı, her yerde LGBTİ birilerini görebiliyorsunuz. “Normal” kavramı çok saçma, bunu sadece iktidarlar belirler. Suçlu olan biziz aslında, bizim bakış açımız suçlu, bunu değiştirmek için mücadele edeceksin, başka bir şey çare yok.

1994 yılında, İHD’de lezbiyen ve gey komisyonu kurulmuş ve çok kısa bir süre sonra yönetim değişikliğinin ardından komisyon dağıtılmıştı. Bu komisyon yeni yönetim tarafından istenmemişti. Bugün o dönemin özeleştirileri veriliyor, Öztürk Türkdogan da söyleşimizde, homofobik insanlarla ayrışmalar yaşandığını, bugün artık İHD çatısı altında ayrımcılığa taviz verilmediğini söyledi. Sizce hak savunuculuğunun transfobi ve homofobiyle imtihanı nasıldı?

O dönem bunlara sebep olanlar artık İHD’de değiller, kaldı ki zaten İHD’de açıkça homofobik ve transfobik yaklaşan artık yer alamaz. En azından bizler gibi düşünen insanlar tarafından bu engellenir.

2014’teki tüzük değişikliğinde de cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği sebebiyle kimsenin ayrımcılığa uğratılamayacağı belirtilmiş.

Evet. Ama bu, “İHD’nin içinde homofobik insan yoktur” demek değil, vardır belki ama en azından bunu açık yapamazlar. MYK toplantılarımızda da zaman zaman bu tür tartışmalar hala olur. Birçok arkadaşımızın bu nedenle derneğe başvuruları da oldu ve her zaman onlardan yana pozitif ayrımcılık yaparak çözdük bu sorunları. Farklı düşünenler var ama artık İHD’de homofobik bir görüş mümkün değil, yer alamaz. En azından İHD tamamen içindeki homofobiye bitirdi diyemeyiz; homofobik insanlar vardır ama hiçbir zaman onlar karar mekanizması olamazlar, böyle bir noktaya geldik.

O dönemdeki tartışmaları hatırlıyor musunuz?

Biz İstanbul Şube'deydik, duyum olarak alıyorduk. Ankara Şube'de böyle bir şeyin olduğunu biliyorum ama çok içinde değildim açıkçası.

Öztürk Türkdöğ an da bu süreçte yan yana gelebilmenin öneminden, LGBTİ hareketinden çok şey öğrendiklerinden bahsetmişti. İstanbul Şube'nizde de LGBTİ hareketiyle ortak çalışmalarınız oluyor mu?

Tabii ki zaman zaman yapıyor, İHD İstanbul Şube'nin ve Genel Merkezi'nden aksi bir tutumu olamaz, her zaman birlikte hareket ediyoruz, zaten birlikte hareket ederek birbirini tanıyor sun. Birçok homofobik yaklaşım belki öyle kendini kaybettiriyor, bizim burada artık aksi bir durum tartışma konusu bile değil, her zaman birlikte iş yaparız ama yapmak istemeyen örgütler de var, bunu da biliyorum.

Sizce de bu durum tuhaf değil mi? Hak mücadelesi için hak savunucusu bir örgüte başvurduğunuzda size homofobik davranılması mantığa bile ters değil mi?

O kadar itti hatçı bir devlet, o kadar ırkçı, şoven ve erkek bir millet yaratılmış ki, siz kendiniz de mağdursunuz. Her şeyden önce emeğimiz sömürülüyor, işçi sınıfı diyelim mesela, ama en büyük homofobi orada, kendisi de bir ezilen olmasına rağmen... Bizde "öncelikler" var, yani hak ihlalinde de bir öncelik sıralaması var insanların kafasında. Böyle olmamalı, zaten insan hakları savunucusu olmak demek öncelikle o "önceliği" ortadan kaldırmak demek... Kim, "Benim hakkım ihlal edildi" diyorsa, o önceliklidir, kimi bir savaş mağdurudur, kimi işkence mağdurudur, kimisi homofobik bir saldırı mağdurudur ve hepsi birinci önceliktedir. Eğer insan hakları savunucusuysanız gerçekten böyle bir öncelik sıralaması yapamazsınız. Bence İHD'de bunu başarabilen çok sayıda insan var ama başaramayan da var. Genel olarak bunu başaran bir savunuculuğa gelmiştir.

Daha ziyade trans kadınların davalarda avukatlık yapıyorsunuz. Baktığınız davalar, genel olarak LGBTİ hareketin içerisindeki trans kadınların davası mı, yoksa bireysel başvurular sonucu açılan davalar mı? Bu davalarda failler genel olarak kimler?

Genel olarak bizim ilgilendiğimiz müvekkiller hareketten yönlendirilen ya da hareketin içinde olup beni tanıyıp gelen insanlar. Ama bambaşka

nedenle gelen, örneğin Ajda gibi insanlar da var. Ajda, hareketin içinde olan bir insan değil ama Baro'ya başvuruyor ve barodan bir arkadaş bana yönlendiriyor. Çoğunlukla daha çok hareketin içinden yönlendirilen ya da hareketin içinde olan trans kadınlar var, bize daha çok trans kadınların başvurusu oluyor. Baktığımız davalar içinde polis şiddeti, polis tacizi ve cinsel taciz var. Büyük bir çoğunluğu polisin cinsel tacizi. Bir de Kabahatler Kanunu'na göre kesilen para cezaları var, o para cezalarına karşı itirazlar yapıyoruz. Ayrımcılıktan dava açtığımız olaylar var. Örneğin Ebru vardı, kadınlar hamamına alınmamıştı, üstelik pembe kimliği olmasına. Kazandığımız davalar var, özellikle cinsiyet uyum süreci ameliyatlarında çok mağdur olan insan oluyor, ameliyatlar yanlış yapılıyor ya da estetik ameliyatlarında doktorlara karşı açtığımız davalar oluyor.

Bunlar büronuzun takip ettiği davalar mı, yoksa İHD olarak takip ettiğiniz davalar mı?

1997 yılından beri kadın hukuk büromuz var, devlet güçleri tarafından cinsel işkenceye uğrayan kadın ve trans kadınlara ücretsiz avukatlık yapıyoruz. Burası bağımsız kadın hukuk büromuz, sığınmacı kadınlara, trans kadınlara ya da herhangi bir nedenle adli ya da siyasi bir nedenle polis, asker, korucu tarafından tacize, tecavüze maruz kalan kadınlara ücretsiz avukatlık yapıyoruz, Birleşmiş Milletler destekliyor.

Peki bu davalarda LGBTİ örgütlerin avukatları da bulunuyor mu?

Bazı davalarda evet. Ceza davalarına genellikle toplu giriyoruz ama doktora karşı açılan bir tazminat davası gibi daha özel davalar, onlarda tek oluyoruz.

“Kabahatler Kanunu cezaları kaldırılıyor ama kamu görevlileri olduğu için içtihat oluşmasına engel oluyorlar”

Doktorlara karşı açtığınız davalardan birkaç örnek verebilir misiniz?

Bir estetik ameliyattan örnek vereyim. Trans kadın arkadaşımız çok bilinçli ve parası olan bir kadındı. Doktor, arkadaşımızın parası olduğunu bildiği için sürekli ameliyat öneriyor ve kadının suratı sonunda tanınmaz hale geliyor. İl Sağlık Müdürlüğü'nden raporlar aldık. Bu ameliyatları normalde hastanede yapmaları gerekirken, genelde kendi muayenehanelerin-

de, son derece sağıksız koşullarda yapanlar vardı, bahsettiğim davamız da devam ediyor, büyük ihtimalle de kazanacağız. Bir başka kadın vardı, o da ameliyattan sonra doktorun kendisine tecavüz ettiği gerekçesiyle suç duyurusunda bulundu ama adam eski bir askerî doktor ve çevresi çok geniş. Tabii ki orada devlet hemen bir koruma altına alıyor. Bunun dışında çok fazla cinsel tacizden dolayı yaptığımız suç duyuruları var ama genel olarak polisler hiçbir zaman kadınlara yönelik cinsel işkenceleri nedeniyle dava açılmıyor, ancak bu davaları Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde kazanıyoruz. İç hukukta çok dava açılmıyor, savcılık genelde takipsizlik kararı veriyor. Kesinleşiyor ve biz Anayasa Mahkemesi'ne ardından da Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvuruyoruz.

Özellikle seks işçisi trans kadınlara Kabahatler Kanunu'ndan çok fazla ceza kesiliyor.

Evet, dört beş sene önce Harbiye'de oturdum. Arkadaşlarımla bir yerde oturduk. Daha sonra yolda yürürken o sırada polislerin çevirme yaptığını gördük. Polisler iki trans kadını çevirmiş, tam ceza kesecekken bir tanesi tesadüfen beni gördü, "Eren abla" diyerek geldi, biz sarıldık birbirimize, polis bakakaldı. Polis de bizi İHD'den ötürü tanıyor. "Ne yapıyorsunuz, ceza kesemezsiniz" diyerek engelledik, sonra polis olay büyümessin diye bırakıp gitti. Orada şunu hissettim, karşılaşmamız o kadına orada büyük bir güç verdi, polis yine ceza kesecekti, belki bir şey diyemeyeceklerdi, çünkü aynı yerde çalışmak zorunda bir yandan da. Bu arada polisler birçoğunda zaten resmi para cezası kesmiyorlar, kendilerine alıyorlar o paraları.

Peki bu sebeple suç duyurusunda bulunduğunuz oldu mu?

Evet, Sulh Ceza Mahkemesi'ne ayrımcılıktan başvurup cezayı kaldırdığımız oldu. Sulh Ceza kararı kaldırıyor ama bu bir içtihat haline gelemiyor. Kaldırması iyi ama kaldırıp yine yapmaya devam ediyorlar. Kaldırmasa ve bir üst mahkemeye itiraz edip içtihat haline getirsek o zaman yapılamaz ama bunu yapmıyorlar. Bağlayıcılık olmuyor.

Bilerek yapıyorlar değil mi?

Bence bilerek yapıyorlar.

Çünkü Hande Buse Şeker davasında “kamu görevlisinin itibarı” sebebiyle gizlilik kararı gündeme geldi. Bu cezaları kesenler kamu görevlisi olduğundan, içtihat oluşturmasını engellemek için cezayı kaldırıp üst mahkemeye taşınmasını engelliyor olabilirler mi?

Büyük ihtimalle böyle. Kamu görevlileri olduğu için içtihat oluşmasına engel oluyorlar.

Hande Buse Şeker’in davası nasıldı peki?

Hande Buse, bana göre çok çarpıcı. Diğer avukatlarla olayın kamera görüntülerini de izledim, korkunç bir nefret cinayeti. Öldürdükten sonra bir de tecavüz var dosyada ve bu adam önce serbest bırakılıyor. Hande’nin demek ki içine doğdu, kendi güvenliğini kendi sağlamış, eve kamera almış birkaç gün önce ve arkadaşları o kamera görüntüleriyle tespit ediyor. Görüntüler savcılığa verildikten sonra polis tutuklandı, o görüntüler olmasaydı diyecekti ki, “Beni ilişkiye zorladı.” Hep böyle savunma yapıyorlar, muhtemelen böyle kurtulacaktı ama o görüntüler gidince mecburen tutuklamak zorunda kaldılar. Şimdi mütalaa aşamasında, muhtemelen birkaç celse sonra sonuçlanır.

Daha kolluk aşamasından savcılık ifadesine ve dava açıldıktan sonra mahkemenin tutumuna kadar; bunca yıllık mücadelenin yargıya yansımaları nasıl görüyorsunuz? Hakim ya da savcının nefret suçu ve cinayetlerinde olması gereken kararı vermesi için illa Hande Buse gibi bir örnek mi yaşanması lazım?

Kadına yönelik şiddet konusunda da nefret suçu konusunda da, siyasi suçlarda da böyle: Yargı taraf. Ama ben yine de birtakım değişiklikler olduğuna inanıyorum, hareketin güçlenmesi, ses getirmesinin etkisi olduğu düşünüyorum. Bunlardan bir örnek dava da hamam işleten kişinin Ebru Kırancı’ya yaptığı ayrımcılıkta cezalandırılması gibi, bu önemli bir şey. Hak arama bilinci de geliyor ve hakimler ya savcılar eskisi kadar kolay hakaret edemiyor, daha dikkatli davranmak zorunda kalıyorlar. Sosyal medyanın da etkisi olduğunu düşünüyorum. Artık her şeyi anında sosyal medyadan duyurabiliyorsunuz. Ajda’nın yaşadıkları gibi. Ajda kendi apartmanındaki insanlar tarafından transfobik saldırılara maruz kalıyor ama şimdi artık bütün herkes biliyor, Ajda diye biri var ve transfobik sal-

dirıya uğruyor. Bu yüzden sosyal medya düşmekten de biraz çekiniyorlar belki. Örneğin Alperen Ocakları'ndan kişilere açılan davada ceza vermek zorunda kaldılar, çünkü bu dava sahiplenildi. Son derece açık bir fiziki saldırı var, duruşmalarda da ne kadar transfobik olduklarını anlattılar, bunun haklı bir şey olduğunu savundular ama ceza aldılar. Bu eskiden olmazdı ama zamanla değişecek.

Ebru'nun pembe kimliği vardı. Ama pembe kimliği olmasaydı neler yaşanırdı? Yine ayrımcılık sebebiyle ceza verilir miydi? Bunu şu maksatla soruyorum: Türk Ceza Kanunu'nda (TCK) bir nefret tanımı var ama aslında ayrı bir nefret suçu cezası yok. Yıllardır mücadele eden bir hukukçu olarak bunun bunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

Bir nefret tanımı var ama Türkiye'nin kendi iç hukukunda olmasa bile altına imza attığı uluslararası sözleşmeler var. Örneğin İstanbul Sözleşmesi. İstanbul Sözleşmesi çok açık bir dille imzacı devletlere toplumsal cinsiyetçi bakış açısına karşı mücadele görevi yüklüyor. Sözleşmeye "sözde ahlak" yazılmış, diyor ki, "Sözde ahlak kavramını tartışmaya açacaksın." Uluslararası sözleşmeler, Anayasa'ya göre iç hukukun üzerinde. İç hukuk düzenlemesini yapmamış olsa bile, Türkiye bu sözleşmelere imza attığı için buna uygun davranması gerekiyor ama yapmıyorlar. En son kamuoyuna da yansıdığı gibi, biz Buse'nin davasını takip ediyoruz. Buse, bir trans kadın, bir siyasi hükümlü, bir Kürt kadın. Buse, yasanın cinsiyet uyum ameliyatı için aradığı bütün şartları yerine getirdi. Dava açıldı, mahkeme hastaneden rapor aldı, ameliyatının yapılmasının hem psikolojik hem fiziksel olarak gerekli olduğu saptandı ama Bakanlık dedi ki, "Ben ameliyat ettirmem, bu ameliyat estetik amaçlıdır." İnsanın cinsiyet kimliğini estetik ameliyat olarak gören bir bakış açısı bu. Tamamen İstanbul Sözleşmesi'ne aykırı. Senin yasan, senin mahkeme kararı "Cinsiyet uyum ameliyatını yapacaksın" diyor ama buna rağmen yapmadılar. Devlet, "Karşılamam" dedi, hala Buse'nin ameliyat olabilmesi için uğraşıyoruz.

Buse'den de söz açılmışken, son olarak cezaevindeki durumu sormak istiyorum. Translar cezaevlerinde hangi hak ihlallerine maruz kalıyor?

Cezaevinde eğer gey, lezbiyen ya da biseksüelseniz ve dışarıdan sizi anlamazlarsa uğraşmıyorlar, ama trans kadın ve trans erkekler açısından ciddi

sorun çıkarıyorlar. Daha çok trans kadınların avukatlığını yapıyoruz. Eğer trans kadınsanız ve cezaevindeyseniz tamamen izolasyona tabi tutuluyorsunuz, tecrit altındasınız. Çünkü sizi kadınlar bölümüne koymuyorlar, “Kadın değilsin” diyorlar, erkekler bölümüne koymuyorlar zaten onu da trans kadının kendisi istemiyor. “Sen farklı kimliksin, seni hücrede tutacağım” diyor. Tek kalanların hepsi bir hücrede kalıyor. Mesela Buse ancak yanında bir başka trans kadın hükümlü daha gelirse yalnız kalmayacak, daha önce Diren gelmişti yanına, bir yıla yakın birlikte kaldılar. Buse o zaman ameliyat edilmemesini protesto ettiği için kendi cinsel organına zarar verdi ve eğer orada Diren olmasaydı belki de kan kaybından ölmüştü. Diren’in seslenmesiyle geliyorlar ve hastaneye götürüyorlar. Yine bir tecrittesin ama iki kişilik bir tecrit, yanında biri var hiç olmazsa, tek başına değilsin. Bir kere tecrit bir işkence yöntemidir. Eğer trans kadınsanız işkence altında cezaevinde tutuluyorsunuz, trans kadın kadınlarla kalır ancak kendisi isterse, “Ben kendim ayrı bir yerde kalmak istiyorum” derse ayrı kalabilir. Yaşamın her alanı tamamen heteroseksüellere göre düzenlenmiş, nasıl engelsiz olanlara bir yaşam biçimlendiyse heteroseksüellere göre de biçimlenmiş. O Kabahatler Kanunu’na göre kesilen ceza para cezalarının üstünde “çevreyi kirletmek” yazıyor, bu ırkçılık.

Tabii cezaevindeki kötü muamele ve ayrımcı uygulamalar yalnızca cezaevi yönetimi veya kamu görevlileri tarafından uygulanmıyor. Aynı zamanda mahpuslardan yönelik ayrımcılığa da uğrayabilirler.

Evet, sadece cezaevi yönetimi değil, aslında mahpusların tutumları da son derece homofobik ve transfobik, cezaevi her an saldırıya hazır bir ortamdır. Birçok trans kadın müvekkilimiz gardiyanların kendilerine cinsel taciz içeren sözler söylediklerini ya da sırf inatlarına erkek ismiyle hitap ettiklerini anlatıyor. Amaçları cinsiyet kimliğine hakaret etmek. Her şeyden önce bir insan kendi cinsiyet kimliğini nasıl tanımlıyorsa odur, “Ben kadınıam” diyorsa doğal olarak kadınlar bölümünde kalması gerekir, bir kere böyle bir hakkı var ama mahkeme eğer sen ameliyat olduysan seni kadın kabul ediyor, yani “cinsel organa” göre cinsiyet kimliğini belirleyen bir devlet yapısı var karşımızda. Trans kadınları “erkeklikten vazgeçmiş” görüyorlar, “Sen nasıl erkeklikten vazgeçersin” diyorlar, erkeklik o kadar üstün görülüyor ki.

Devlet, “Pembe kimliğin varsa kadınlar koğuşunda kalabilirsin” diyor ama aynı devlet, cezaevindeki transın ameliyat olmasına engel oluyor.

Evet, ilginç. “Pembe kimliğin varsa kadınlar koğuşunda kalabilirsin” diyen devlet, bu kez de ameliyatı engelliyor. Bence orada, “Sen erkeksin, erkekliğin ne zararını gördün” diyor ve ameliyat olmasına izin vermiyor. Bir de açık kimlikli olmayanlar var, benim görüştüğüm bir trans erkek vardı, ailesinden korkuyordu. Çeşitli korkuları var. Bir müvekkilim bana, “Eren abla bizi önce ailelerimizi terk eder” demişti, gerçekten benim de gördüğüm o kadar böyle hikaye var ki. Bir anne, bir baba çocuğundan vazgeçiyor, bu nasıl bir anlayıştır? Benim bildiğim birçok trans kadın vardı, sağlıklarında onlara sahip çıkmayan aileler, öldükleri anda mallarına düşüyordu, çok korkunç bir şey bu. Kendi çocuğundan vazgeçirecek kadar bir ırkçılık, inanılmaz bir şey.

“Nefret suçuna sessiz kalmak insan hakları etiğine aykırı”

“Şimdi tam da sırası” diye başladığımız “Haklar” dizisinin altıncı konuğu İnsan Hakları Ortak Platformu (İHOP) Genel Koordinatörü Feray Salman. Feray Salman ile ayrımcılık meselesinin insan hakları hareketinin gündemine ne zaman ve nasıl girdiğini, ilk ayrımcılık karşıtı buluşmalar-da LGBTİ+ hareketiyle bir araya gelme süreçlerini, insan hakları mücadelesinde izleme-raporlamanın önemini ve insan hakları hareketinin bugün ayrımcılığa karşı durduğu noktaya konuştuk.

Salman, İHOP’la başlattıkları özellikle ayrımcılık karşıtı temalı toplantıların, insan hakları hareketinin LGBTİ+ hareketi ile ilişki bakımından çok önemli olduğunu hatırlatıyor. Uzun zamana yayılan bu buluşma ve toplantılarda birbirinden farklı hak örgütleri ile LGBTİ örgütlerinin bir araya geldiğini ve bireysel tanışıklıktan daha öte, kurumsal tanımaya yönelik adım özelliği taşıdığını belirtiyor.

Ayrımcılık karşıtı buluşmaları düzenledikleri ilk günden bu yana insan hakları hareketindeki tartışmaların da değiştiğini söylüyor fakat şunu da eklemeyen geçmiyor:

“Bazı inançlar ve ideolojiler nedeniyle ayrımcılık yapılmasına göz yummak, onlara yönelik nefret söylemi ve nefret suçuna karşı sessiz kalmak ya da gözünü kapatmak insan hakları etiğine aykırı.”

Salman’a göre, örgütler ve kurumlar içinde komisyon ve sekreteryaya kurmak ya da kotalar koymak, kadın ve LGBTİ+ meselesinin içselleştirildiği anlamına gelmiyor, aksine “Yaptım, oldu” demeden çaba sarf etmek gerekiyor ve şu soruyu soruyor:

“Peki, mesela LGBTİ’ler senin genel karar alma sürecinin neresindeler, gerçekten içine, karar sürecine katıyor musun? Bence giderek gelişen, büyüyen ve bu nedenle hala bunu düşünmek zorunda olduğunuz ve planlamak zorunda olduğumuz bir kapsayıcılık sorunu var. “Ben yaptım, oldu” deyince olmuyor, bunun araçlarını, olanaklarını hazırlamak bir yana, devam etmesi için içselleştirilmesi lazım.”

LGBTİ+ hareketinin, insan hakları hareketi içinde yerini aldığını söyleyen Salman, “LGBTİ hareketi, insan hakları meselesini içselleştirme konusunda çok çaba sarf ediyor ve bu çabada da başarılı oluyor” diyor.

Aslında şehir plancısıysın, ama uzun yıllardır hak savunuculuğu alanında çalışıyorsun. Önce, hak savunuculuğu mücadelenindeki hikâyeyi dinlemek istiyorum. Bu yolculuğun nasıl başladı?

İnsan hakları mücadelesine dahil olma hikayem aslında 90’ların başında Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu’nda çalışırken, çalıştığım bölümün ilişkileri nedeniyle İnsan Hakları Derneği (İHD) ile karşılaşmamla başladı diyebilirim. Çünkü 1981’de üniversiteyi bitirdikten sonra hem evlendim hem de hızlıca çalışma hayatına girdim. Dört sene kadar çalıştıktan sonra da Londra’ya gittik. Döndükten sonra tekrar bir parça şehir plancılığı yapmaya çalıştım fakat meslekte sorunlarım, kaygılarım oluşmuştu. Mesleği bir tarafa bırakıp kendime başka bir iş aradım, tesadüfen Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu’nda iş buldum. O sıralarda Körfez krizi vardı, Kürt meselesi vardı ve bölgede olağanüstü hâl vardı. OD-TÜ’deyken sol hareketin içindeydim. Pek çok şeyin farkındaydık. Fakat bu yaşananlarla daha somut karşılaşmaya başlayınca başka bir farkındalık oluşuyor. Benim insan hakları ile tanışmam 1990’lı yıllara denk düşüyor. O dönem İHD ile tanıştım. İHD ile buluştuğumda o sıra Türkiye, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin (AİHM) de yargı kararlarını kabul etmeye başlamıştı. İHD de o dönemde, Türkiye’nin AİHM’in yargı yetkisini kabul etmesinin ardından Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi üzerine eğitimleri vermeye başlamıştı ve ben de programı takip etmek üzere o toplantılara gidip gelmeye başladım. “Bu ülkede ne oluyor, ülkenin Doğu’sunda neler oluyor?” dedirten, beni hakikatle yüzleştiren o toplantılardır aslında. Kendi küçük dünyanın içerisinde olan şeyler birdenbire bu dünya ile buluştuğu zaman afallıyorsun, haksızlık duygusuyla birleşiyor. Sonunda kendimi bu yolda buldum. O sıralarda Kürt milletvekilleri hapisteydi ve yargılamaları devam ediyordu. Biz de izliyorduk. Bölgedeki çatışma giderek derinleşmişti. Bu zaman dilimi içinde Türk Tabipleri Birliği’yle tanıştım, “Olağanüstü Dönemlerde Sağlık Hizmetleri”ne yönelik bir çalışma yürütüyorlardı. Diyarbakır’a gidip gelmeye başladım. O dönemler, olağanüstü hal bölgesinden gelen haberleri, Diyarbakır’da zorla yerinden edilmiş aileleri, sokakta çalışan çocukları, faili meçhul cinayetleri görmezden gelmek mümkün değildi.

Aynı zamanda barış için çaba gösteren doktorlar, mühendisler, öğretmenler, avukatlar ve kadınlarla tanıştım. Orada kurduğumuz dayanışmanın, dostlukların bende uyandırdığı duyguları tarif etmem çok zor...

O dönem Türkiye, AB'ye yakınlaşmak isteyen, ortaklık ilişkilerini adaylığa evriltmek isteyen de bir ülkeydi. Pek çok tartışma ortamı vardı ve bu tartışmaların odağında insan haklarının korunması en önemli konuydu, dolayısıyla alanın içerisine girmeye ve öğrenmeye başladım. 1997-98 yılları arasında İHD üyesi oldum. İHD, benim için yeni bir okul oldu. Yaya haklarından, mültecilere, engelli haklarına dek pek çok meselenin farkına varma, öğrenme ve eyleme yeriydi İHD benim için. O sıralarda halen daha Avrupa Birliği'nde çalışmaya devam ediyordum. Görevim de değişmişti. Enformasyon Koordinatörü olmuştum. AB'nin tanıtımını yapmak, bilginin yaygınlaşmasını sağlamak için Türkiye'nin 10 kentinde AB Bilgi Büroları açtık. Bu benim sivil toplum örgütleriyle daha fazla ilişki içinde olmamı da sağladı.

2000 yılına geldiğimizde ise, "Hiçbir şey yapmadan duramayacağım burada, ben alana gitmek istiyorum" dedim ve "I need to go!" diyerek Avrupa Birliği ofisinden ayrılıp Türkiye İnsan Hakları Vakfı'nda (TİHV) dokümantasyon merkezine gittim. İnanılmaz bir öğrenme alanıydı dokümantasyon merkezinde çalışmak. Olayları belgelemek, peşine düşmek, sürekli takip etmek başka bir yük daha bindiriyor insana. Bütün bunlar olurken ben ne yapıyorum sorusunu sorduruyor. Bir yandan da daha çok öğrenme, ne kadar az şey bildiğin gerçeğiyle yüzleşme, o yüzden daha çok çalışmak. TİHV'e çalışırken İHD'de de yönetimde yer almaya başlamıştım. Bazı şubelerin genel kurullarına katılıyordum, bütün bunlar farkındalığımı daha da artırdı, pekiştirdi ve insan hakları alanında kalma kararımı olgunlaştırdı. Hem İHD hem TİHV ve belki de mesleğimin sağladığı bazı beceriler ile insan hakları savunuculuğundaki yerimi belirlememde katkıda bulundu. Dokümantasyona olan yatkınlığımı, raporlama ve izlemenin niye bu kadar önemli olduğunu kavrama meselem aslında dokümantasyon merkezi ile başladı. Mülakatı beceremiyordum çok fazla, çünkü mağdurla görüşmelerde ağlıyordum. Aslında insan hakları savunucularının görüşmelerde biraz daha mesafeli durması, hakikati nasıl ortaya koyacağına eğilmesi, mağdurla beraber ağlamayı değil, dediklerini öncelemesi gerekir. Ben insan hakları savunuculuğunu yaparak öğrendim, raporlama meselesi de böyle gelişti.

2000'lere gelindiğinde sınıırım insan hakları mücadelesinde başka evre de başlamış oldu. İnsan Hakları Ortak Platformu da 2000'lerde belli bir amaç için oluşturuldu hatta.

2005 yılı, AB-Türkiye ilişkilerinde değişik aşamaya girildi, adaylık süreçleri, adaylığın kabul edilmesi, katılım süreçleri gibi epeyce yoğunlaştığı bir dönemdi. Olağanüstü hâl de kaldırılmıştı ve insan hakları örgütlerinde de bir açılım süreci olmuştu. İnsan hakları örgütleri o dönemde, “Hep birlikte ne yapabiliriz?” sorusu üzerinden İnsan Hakları Ortak Platformu’nun (İHOP) kurulmasını başlattılar. Yusuf Alataş, “Biz bir ağ kuruyoruz, declare ettik, sen de bu alanın içine gelir misin, koordinatörü olur musun?” dedi, ben de, “Tamam” dedim. Kuruluşunda AF Örgütü, İHD, TİHV, Helsinki Yurttaşlar Derneği ve Mazlum Der vardı. Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne adaylık sürecinin ciddi bir aşamasına ulaşılmıştı ve Kopenhag Siyasi Kriterleri kapsamında ciddi adımlar atılması gerekiyordu. O dönemde sivil toplum örgütleri için de görece daha elverişli bir ortam da oluşmuştu. Demokratikleşme adımları atılmaya başlamıştı ve insan hakları örgütleri ortak bir ses oluşturmak, süreci etkileyebilmek için İHOP’u oluşturmuşlardı. Ben de İHOP’un genel koordinatörü olarak tekrar alana döndüm. 2005 Ekim’inden bu yana da İHOP’tayım.

İnsan hakları mücadelesini yürütürken çeşitli çalışma alanlarına yöneliyorsun. Senin alanından ilerleyecek olursak; hak savunuculuğunda raporlama ve izlemenin önemini nedir?

İnsan hakları savunuculuğu sadece ihlali ortaya çıkarmakla sınırlı değil, aynı zamanda değişim için mücadele etmeyi de içeriyor. Değişmesi gerekenin ne olduğunu ortaya koymak ve bunun mücadelesini vermek için her şeyden önce neyin olmadığını, niye olmadığını, kimin ne yaptığını, nasıl yaptığını, ama aslında yapması gerekenin ne olduğunu ortaya çıkarmak bir çalışma yapmak gerekiyor. Türkiye, uluslararası ve bölgesel insan hakları sözleşmelerinin pek çoğunu onaylamış ve dolayısıyla bu sözleşmeleri yerine getirme yükümlülüğü altında olan bir devlet. Yani herkesin insan hak ve özgürlüklerinde eşitliğini sağlamakla yükümlü. İnsan hakları savunucularının asli görevi de bu yükümlülüğün yerine getirilip getirilmediğini denetlemek, getirilmesi için çaba göstermektir. Bu denetimin en önemli araçlarından birisi ise hakikati ortaya çıkaracak kanıtlara dayalı, insan hakları norm ve standartlarını esas alan araştırma, belgeleme ve

raporlamadır. Kimlerin insan hak ve özgürlüklerinden yararlanamadığını ortaya çıkarma, talep etme ve gerçekleşmesi için uğraş verme işidir. O yüzden süreklilik ister. Hakikatin ortaya çıkarılması kimilerini rahatsız etse de toplumsal barışın kurulması için önemli bir uğraştır. Her rapor, ardından bir eylem süreci başlatır. Haksızlığın giderilmesi, başka mağduriyetlerin ve ihlallerin olmaması için yol göstericidir.

Peki hak savunuculuğu mücadelede hem örgütlü olarak hem de bireysel olarak LGBTİ+ hareketiyle ilk temasın ne zaman, nasıl başladı?

İnsan Hakları Derneğinde aktif olduğum dönemde benimle birlikte çalışan arkadaşlarımla iyi bir ekip vardı, ilk engelli hakları çalışmasını yaptık, mülteci çalışmaları yaptık, kara mayınları meselesine el attık, uluslararası insan hakları mekanizmaları ile ilişkileri öğrendik. O dönemlerde bir gün Okşan geldi, transtı. Benim bir transla ilk buluşmam da böyle olmuştu. Daha önce İHD’de yaşanan komisyon tartışmalarından o dönem habirim yoktu, sonradan haberim oldu. Bireysel arkadaşlarımdan dışındaki bu arkadaşlarımla benim insan haklarının farklı boyutlarını öğrenme sürecimdeki katkıları çoktur, İHD’deki ilk temasların ardından daha yoğun olarak LGBTİ hareketiyle birlikte çalışmam STGM’nin çalışmalarına kolaylaştırıcı rolü ile katılmam vasıtasıyla oldu. STGM’nin sivil toplum örgütlerine yönelik verdiği destek programları kapsamında diğer örgütlerin yanı sıra LGBTİ örgütleriyle de bir araya gelmeye başladık. Bu buluşmalar, benim LGBTİ hareketini, hareketin içinde yer alanların da beni daha fazla tanımasını sağladı.

İHOP’un ilk yıllarında çalışma alanından birisi ayrımcılık olarak belirlenmişti. Ayrımcılık, İHOP kurucu örgütlerinin tümünün ortaklaştığı bir sorundu. Bunun için çeşitli faaliyetlerde bulunduk. Özellikle 14-15 Aralık 2007 tarihlerinde yaptığımız ayrımcılık karşıtı temalı toplantı LGBTİ hareketi ile İHOP ilişkisi bakımından çok önemlidir. Bireysel tanışıklıktan daha öteye, kurumsal tanımaya yönelik bir adım özelliği taşır. Bu toplantı, Melek Göregenli ve Nilgün Toker’in kolaylaştırıcılığında ayrımcılıkla mücadelede ortak paydasında Kaos GL’nin ve Pembe Hayat’ın temsilcilerinin de içinde olduğu 25 farklı sivil toplum kuruluşunun bir araya geldiği bir toplantıydı. Yanlış değilsem, LGBTİ örgütleriyle diğer sivil toplum örgütlerinin yan yana geldiği ilk toplantıydı Ankara’da.

O toplantının ardından, kimseden birbirini görmekle ilgili şikayet gelmedi, aksine herkes birbirini dinledi. O bizi çay simit toplantılarına götürdü Ankara'da. Aslında İstanbul'daki arkadaşlarımızın ürettiği bir şeydi, 'çay simit toplantıları' diyorlardı, bizimki çok kalabalık oluyordu. Ankara'da faaliyet gösteren sivil toplum örgütlerinin ayırım yapmaksızın bir arada olduğu toplantılardı, birbirlerini ziyaretlere başlamışlardı ama bu ziyaretler bir yerde bir şey oldu ve kesildi. Sanırım siyasal ortamda bir kesinti olmuştu. Ama o toplantılarda herkesin birbirine gerçekten dinleyebildiği, kendi gündemlerini, faaliyetlerini konuştukları mecralar oluştu. Sonra bu ayrımcılık meselesine devam ettik. Benim ayrımcılık meselesinin politik anlamını daha iyi kavramamda hem ayrımcılık sorunuyla uğraşan örgütlerin hem de Melek Göregenli, Nilgün Toker ve İlknur Üstün ile birlikte yürüttüğümüz 6 kenti içeren ayrımcılık karşıtı atölyelerin katkısı çok oldu.

Aslında İHOP'un çalışmalarının pek çoğunda LGBTİ örgütleri vardı, Ankara özelinde ise muhakkak Kaos GL yer aldı. İnsan Hakları Savunucuları Ağı diye bir çalışma grubu başlatmıştık, orada Pembe Hayat'tan arkadaşlarımız da vardı. O sıralarda Pembe Hayat'ın bir davası vardı, Buse'ye (Kılıçkaya) karşı açılmış bir davaydı. İHD'nin ilk genel sekreteri, yıllarca İHD başkanlığı yapmış Hüsnü Abi de (Öndül) İHOP'un yönetim kurulu üyesi olarak çalışma grubuna katıldığında, Buse'lerin davasını izledi. Bu aslında çok önemli bir şey.

2009 yılında dönemin hükümeti yeni bir demokratikleşme paketi açıklamıştı. Bu paketin hedeflerinden birisi Ayrımcılıkla mücadele idi. İHOP'ta sonra "Ayrımcılıkla Mücadele Yasa Taslağı" üretmeye koyulduk. Bizim taslağımızda cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği yazıyordu. Sadece bir örgütün; o dönemki Mazlum Der içindeki bazı arkadaşların bu ifadeyle problemi vardı.

İHD Eş Genel Başkanı Öztürk Türkdoğan da söyleşimizde anlatmıştı Mazlum Der sürecini. Sonra ne oldu taslağa?

Ama ona rağmen bir dizi toplantı yaptık ve toplamında 150 örgüt temsilcisi bir araya gelip bir belge ürettik: Ayrımcılıkla Mücadele ve Eşitlik Kurumu Yasa Taslağı idi. O zaman 2010 yılıydı, Beşir Atalay İçişleri Bakanıydı ve Demokratikleşme paketinden sorumlu idi. Biz taslağımızı

onlara gönderdik, onlar taslaklarını bizle paylaştılar. Onların ilk taslağında cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği vardı, sonra kamu idaresi içindeki kurumlarla istişare süreçlerine girdiler, artık orada bizi devre dışı bıraktılar, müdahale edemedik ve nihayetinde uzun süre raflarda bekletilen içinden cinsiyet kimliği ve cinsel yönelimin çıkarıldığı bir yasa taslağı olarak kaldı.

O tartışmalar nasıldı? Öztürk Türkdoğan da Mazlum Der'in, İHOP'un kararlarında cinsiyet kimliği ve cinsel yönelim ifadesini "istemediğini", daha sonra Mazlum Der'in bir şekilde kendi içerisinde ayrıştığını ve bugün ayrılanlardan bir ekibin oluşturduğu yeni örgütün imzacı olduğunu anlattı. Senden dinlemek istiyorum o dönem yaşananları.

Daha eskiye dayanıyor. Ayrımcılık çalışmalarına 2007'nin ortalarında başladık, pek çok çalışma gerçekleştirdik. Bu çalışmalara Mazlum Der'li arkadaşlar da katıldılar. Aslında İHOP'u kuran bütün örgütlerin ayrımcılığı farklılaşan kavrayıcılıkta ele aldığı bir konuydu. Biz 2008-2009 yıllarında "ayrımcılık ağları" çalışmasını yürütürken Mazlum Der'den arkadaşlarımız da katıldı. Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği meselesine, "Biz herkesin yaşam hakkını savunuruz, öldürülmesinler ama yaygınlaşmasını onaylamayız" gibi bir söylemleri vardı. 2010 yılında Mazlum Der yönetimi değişti. Yeni yönetim göreve başladıktan kısa bir süre sonra kaynak kullanımına ilişkin hoşnutsuzluklarını belirterek İHOP'tan ayrılma kararı alındığını yazılı olarak bildirdi. Ama İHOP ortamı içerisinde ortak kanı, belirtilenin yanı sıra İHOP'un cinsiyet kimliği ve cinsel yönelime ilişkin yaklaşımına karşı olan hoşnutsuzluk olduğudur.

Ayrımcılığı farklılaşan kavrayıcılıkta ele almaktan bahsettin. Hak savunuculuğunda öncelik sıralaması olmaması gerekmez mi?

Olmaz. Öyle bir alana özelleşirsin ki o alanın içerisi aslında herkesi kapsar. Ayrımcılık çalışmaları, başka ayrımcılıkları görme bakımından da bir zemin yaratıyor. Aslında bir gruba bazı inançlar ve ideolojiler nedeniyle ayrımcılık yapılmasına göz yummak, onlara yönelik nefret söylemi ve nefret suçuna karşı sessiz kalmak ya da gözünü kapatmak insan hakları etiğine aykırı.

İnsan hakları mücadelesinin ve LGBTİ+ mücadelesinin ortaklaşması, birbirine değmesi, temas etmesini, LGBTİ+'ların, 'genel insan hakları mücadelesi'ne her seferinde, "Bir dakika, biz varız" demesine mi bağlıyorsun. Varlığını hatırlatmak zorunda kalmak gibi... Bu konu hakkında ne düşünüyorsun?

Birçok etkisinin olduğunu düşünüyorum ama bunu sadece LGBTİ hareketinin uyarısıyla olduğunu söylemek bu ortaklaşmayı açıklamaz. Bunda LGBTİ hareketinin de bir insan hakları hareketi haline gelmesiyle, insan hakları hareketinin de insan haklarına bütüncül olarak bakma kabiliyetinin giderek gelişmesinin de etkili olduğunu düşünüyorum. Ama başka bir aşamaya geçme, kabul etme, o varlığı bir düşman, bir tehdit olarak görmemeye doğru giden sürecin yavaş ilerlediğini düşünüyorum. Çünkü dışarıdaki etkileşim ortamı, ilişkiler gibi boyutlar bütün bunları etkiliyor aslında. Kendi ezberini bozabilme ya da bozduğunda bunu ifade etme cesareti gösterenlerin sayısının az olması da bir etken. Bunu sadece bir kesim için söylemiyorum. Bazıları bakımından vicdan muhasebesi ile gittiklerini düşünüyorum, bazıları bakımından ise daha emin olmaları gerekiyor galiba. Gördüklerini düşünüyorum ama sessiz kalmayı tercih ettiklerini de görüyorum.

Hak mücadelesinde ne olursa olsun 'ama'sız, 'fakat'sız bir hak savunuculuğu gerekmiyor mu? Temelde başka bir sorun mu var?

Gerekıyor. Kadın hareketi yükseldiğinde ve bastırdığında, örgütler kadın sekreteraryaları kurmaya başladılar ve kadın sekreteryalı olunca erkekler bütün işleri kadınlara bıraktılar. Aslında çok içeriksiz ve içselleştirmemiş bir şeydi. Şimdi kadınlar diyorlar ki, "Gelemezsin toplantıma, müdahale edemezsin." Asıl önemli olan da budur. Bu mücadelenin süreçlerine, buraya nasıl gelindiğine bakarsak benzer bir süreç aslında LGBTİ hareketi için de geçerli. Bir şeyin kuruluyor olması, -örneğin bir komisyonun- onun orada içselleştirdiği anlamına gelmiyor, bunun için gerçekten çaba göstermek gerekiyor. Şunu sık duyarız: "Bizim kapılarımız aslında açık, örneğin engeliler gelebilirler ama örgütlü bir toplum değil, gelmiyorlar ki" ya da "Bizim kotalarımız var, kadınlar başvuruyor" gibi bir şey bu.

“Biz bunları aştık, komisyonları kurduk zaten bizim sekretaryamız var, zaten bir kadın-LGBTİ komisyonunuz var, bizim için artık sorun yok” denilebilir mi ki?

Diyemeyiz! Nasıl, “O yasayı çıkardık, şimdi içimiz rahat” diyemiyorsak, o yasanın nasıl uygulandığına bakmaya çalışıyorsak, onun için izleme, raporlama, savunuculuk yapmaya devam ediyorsak, aynı şey aslında.

Herkesin ve tüm kurumların, “Ben herkesi eşit bir biçimde, olması gerektiği gibi insan hakları düşüncesi, felsefesi ve gerekleri için bu zemini hazırlıyor muyum?”, “Bu zeminin öyle olması için bir çaba sarf ediyor muyum?” diye sorması lazım. Yoksa öbür türlü şuana dönüşüyor: Gene kendi içinde bir tane adacak yaratıyorsun ve diyorsun ki, “Bak benim X komisyonum var, bak benim Y komisyonu var.” Peki, mesela LGBTİ’ler senin genel karar alma sürecinin neresindeler, gerçekten içine, karar sürecine katıyor musun? Bence giderek gelişen, büyüyen ve bu nedenle hala bunu düşünmek zorunda olduğunuz ve planlamak zorunda olduğumuz bir kapsayıcılık sorunu var. “Ben yaptım, oldu” deyince olmuyor, bunun araçlarını, olanaklarını hazırlamak bir yana, devam etmesi için içselleştirilmesi lazım. İnsan hakları böyle bir şey. İnsan hakları, “Yaptım, oldu” meselesi değildir. Sürekli bakılması, sürekli kontrol edilmesi gereken bir alan. İnsan hakları hareketinin “Haksızlıklar karşısında attığım ya da atmadığım her adım kimi etkiliyor ve nasıl etkiliyor?” meselesine bakması gerekir.

Kaos’un ilk izleme ve raporlama kapasite geliştirme eğitimlerini verdin, daha birlikte bir veri tabanı oluşturdunuz. O izleme ve raporlama sürecinde neler yaşadınız, nasıl bir deneyimdi, nasıl geliştirdi?

Benim bakımından da son derece öğretici bir çalışmaydı. Biz 2007 yılında raporlama ve izleme eğitimi aldık haftalarca, Kaos GL de o eğitimde vardı. O eğitimlere Umut da (Güner) katılmıştı, dolayısıyla İHOP’un bu meseleye yakınlığını biliyordu. Umut aradı beni, bir veri tabanı üreteceklerini söyledi. Pembe Hayat da dahil olmak üzere hem ayrı hem birlikte toplandı, yaptık, Melek hoca ile çalıştık ve beraber öğrendik: “Belli bir sistematiikten hareket edince; önünüze gelen bir vakanın içinde hangi hakkın ihlal edildiğini, bunu hangi belgelerle kanıtlayacağımızı ve daha da önemlisi bazen ne kadar farklı ihlallerin bir arada gerçekleştiğini, nasıl sonuçlara,

bir mahrumiyete yol açtığına farkına varıyorsunuz. Biz bunu nasıl sistematik olarak raporlayabiliriz, hangi başlığın altına koyalım, onun veri toplamasının, kaynakları, hangi tür kanıtların toplanacağı meselesini nasıl konuşalım?” tartışmalarını yaptık.

Biz epey bir süre LGBTİ'lere yönelik ihlalleri, karşılaştıkları ayrımcılıkları, “Şu tür ihlaller bunun altına girer, bu tür ihlaller şunun altına girer” şeklinde sıraladık. Teknik çalışma görülmekle birlikte aslında bir öğrenme çalışmasıydı. İzleme ve raporlama çalışması şöyle bir şey: “Başına gelen şeyi sen nasıl tarifliyorsun, doğru tarifleyebiliyor musun ki onun doğru savunuculuğunu ve giderimini sağlayabilelim” gibi, insan haklarının asıl temel kurallarını ele alan çok güzel bir çalışma olmuştu. Kaos, bu süreci nasıl deneyimliyor bilmiyorum ama çok ciddi bir çalışma yapmıştık. Bu çalışma OHAL sırasında da devam etti. Örneğin, sosyal hizmet uzmanlarının bildirimlerini nasıl bir veri tabanı ortamına aktarılabilceğini, hangi kısmının konulup hangi kısmını konulamayacağını ve mahremiyet ilkelerini konuştuğumuz bir çalışmaydı. Aslında benim kimseyle yapmadığım bir çalışma yaptık, herkesle yapmayı arzu ettiğim ama hiç kimseyle yapamadığım çalışmaya Kaos’tan arkadaşlar sahip çıktılar ve onlarla beraber yapabildik. Birbirimizle bir ast üst ilişkisi kurmadık, üstenci bir dil kullanmadık, herkes birbirinden öğrendi, onlar benden, ben onlardan öğrendim. Bir çalışma grubunun eşit ortaklarıydık.

Uzun süredir birlikte bu kadar yatay çalışma içerisindeyiz, ama yine de, “Ben bunu atlamışım” dediğin ya da buna benzer uyarı aldığın zamanlar oldu mu?

Oldu, olmaz mı? OHAL raporu hazırladım, ofiste yalnız kaldığımda bir dönemdi. Kaynaklarımız bitmişti, arkadaşlarımızın bir kısmı kalabildi, bir kısmı kalamadı, bir kısmı gönüllü devam etti ve bizim böyle bir dönemde OHAL rapor çıkarmamız lazımdı. Çünkü 90’ların bütün bir hikayesini okuyamıyoruz, hep parça parça yapılmış bütün çalışmalar. Ben ise OHAL döneminin raporunu bir bütünlük halinde hazırlamak istedim. Kararnameleri izledik, kapatılan dernekleri izledik, raporladık, o raporlarda cinsiyet ayrımı yaptık, o sıralarda Kaos’tan arkadaşlara, “İhraç edilen LGBTİ var mı?” diye sordum, ama tespit edemediklerini söylediler. Cinsel yönelim ya da cinsiyet kimliğinden ötürü ihraç edilen kişilerin varlığını bilmiyorduk, çünkü listelerden göremiyoruz.

Biz o raporları yazdık, yazdık ve o sırada Ankara Valiliği'nin kararları gelmeye başladı ama ben raporda şöyle bir darlıkla ilerlemiştim; tamamen kararnameleri ve kararnameler yoluyla yapılan ihraçlara ve kapatılmalara bakmıştım, bulabildiğim kadarıyla da kararname dışında verilmiş ihraç, kapatma gibi kararları yokladım. Fakat Ankara Valiliği kararlarını, Kaos'un itirazlarını, Onur Yürüyüşü'ne müdahaleleri atlamışım. Yıldız (Tar) aradı, "Biz neden yokuz, bu da bir OHAL müdahalesi" dedi. Ben o OHAL raporunu bütünüyle tamamlayamadım, ama nihai raporun içerisinde olacak tabii ki. O uyarma önemli. Doğal olarak, "Ben bunu nasıl kaçırmışım?" diyorsun, bu ciddi bir sorun, doğru düzgün takip etmemişim. Yalnızdım, tek başımaydım, çok yorulmuştum, Büyükada Davası vardı diyebilirim gerekçelendirmek için ama hayır, içsel olarak bunu söyleyemiyorsun.

Nihai raporu, geçmişe ışık tutsun, bir belge ve kayıt olsun diye topladım, o atladığım mahkeme kararlarını da ekledim. Uyarma meselesi bence son derece önemli.

Bu sürede LGBTİ+'lara yönelik başka bir gelişme yaşandı mı peki?

En son, Türkiye İnsan Hakları Kurumu'nu lav edip, yerine Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu kuracakları yasa tasarısını Meclis'teki İnsan Hakları Komisyonu'na getirdiklerinde, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğinin dışarı çıkarılmış olmasını eleştirdik, ondan önceki ön çalışmalarda Kaos GL de vardı, çalışmaları da zaten beraber yapmıştık. Meclis'te söz aldığımda bu konuyu gündeme getirmiştim.

Hayli uzun zamandır insan hakları mücadelesi veriyorsun, ayrımcılık çalışıyorsun. Uzun yıllar boyunca mücadelenin geldiği yeri de rahatlıkla görüp tahlil edebiliyorsun. Bu noktada LGBTİ+ hak mücadelesinin ve LGBTİ+ hareketinin geldiği noktayı, aldığı yolu nasıl değerlendiriyorsun?

LGBTİ+ hareketi, bence sadece bir mağdur örgütü değil artık. İnsan hakları hareketi içinde yerini alan bir hareket. Kendi içindeki dayanışması son derece kuvvetli. Alanda kurduğu ilişkiler her ne kadar zaman zaman sekteye uğratılsa da ayakta durabiliyor. İnsan haklarını öğrenmeye ve yaygınlaştırmaya verdiği önem kayda değer. LGBTİ hareketi, insan hakları meselesini içselleştirme konusunda çok çaba sarf ediyor ve bu çabada da

başarılı oluyor. Büyük kentlerde daha güçlü ve dayanıklı bir hareket, ama yine de Anadolu'ya doğru kaymaya başladığımızda kesime de bakmak gerektiğini düşünüyorum. Çünkü kentlerde koruma alanı bulmak, dayanışma ağlarını örmek çok daha kolay, yine de etkilediklerini düşünüyorum. Her hareketin kendi içinde yoğrulmaya başladıktan sonra bazı şeyleri dışarıda bırakma riski doğabilir ama bunun için erken tabii. Gündemin sürekli olarak değişiyor olması, örgütleri eski sistematiklerine döndürüyor olması gibi riskleri var ama onun yolları nelerdir, belki düşünülmesi gerekir.

Kapsayıcılıktan kastın nedir?

Mesela Umut benim doğal yol arkadaşım, sadece onu korumak bakımından değil ama ikimizin dayanışmasının bir şey ifade edeceğini bilerek, sadece ona yarayacağı için değil ama aynı zamanda bana da yarayacağı bir ortaklık meselesi kurmanın önemli olduğunu düşünüyorum. Şöyle somutlayayım. “Türkiye’nin kendi içindeki gidişatında benim yerim bu, benim olmak istediğim yer bu, yapmak istediğim şey bu” denilebilir. “Kendini savunma ve kendinin varlığını sürekli olarak söyleme meselesini iki adım daha öteye götürüp daha başka ne yapabiliriz?” sorusunu belki sormak lazım. Kavrayıcılık ve kapsayıcılık kelimelerinin kendileri bakımından anlamını ve daha iyi nasıl tarif etmeleri gerektiğini düşünmek lazım ya da var olan tarifleri tekrar gözden geçirmek lazım. Dayanışma içinde olduklarını, kimi etkileyebileceklerini, örgütsüz kesimle meselelerini gözden geçirmeleri gerekebilir. Bunun önüne çıkabilecek olan engelleri bertaraf etmek konusunda bir dayanışma gerekiyor. Tek taraflı yapılacak bir şey değil. İnsan hakları mücadelesini dayanışarak, birlikte konuşarak sürdürmek gerekiyor.

“Feminist hareket özcü ve muhafazakar olamaz, olmamalı”

“Şimdi tam da sırası” diye başladığımız “Haklar” dizisinin yedinci konuğu Kadının İnsan Hakları-Yeni Çözümler Derneği’nden (KİH-YÇ) Berfu Şeker ve Özlem Şen ile kadının insan haklarını, feminist ve LGBTİ hareketin geçmişten bugüne temasını, her iki harekete dönük saldırıları ve güncel tartışmaları mücadelesini konuştuk.

Berfu Şeker’e göre, kadın hareketi hala bir ‘cisgender, heteroseksüel kadın’ kategorisi üzerinden işliyor. Ancak, hem feminist hem de LGBTİ+ hareketin karşısındaki kurumun hetero-patriyarkal bir kurum olduğunu, bu kurumun kadınları ve LGBTİ+’ları ezen bir yerde durduğunu hatırlatıyor. Bu yüzden de “kadın insan hakları” kavramını kullanırken, mümkün olduğunca toplumsal cinsiyetler arası güç dengesizliklerini, yarattığı baskı ve şiddet mekanizmalarını da gören bir yerden, kesişimsel bir şekilde çalışmalarını yürüttüklerini söylüyor.

Özlem Şen de, “Hareketin içerisinde lezbiyen, biseksüel ve trans kadınların ihtiyaçlarının farkındayız ama neresinden tutacağımızın, nasıl bir yöntemle ilerleyeceğimizi belki de henüz farkında değiliz” diyor. Her iki hareketin hem 90’ların hem de 2000’lerin başında yoğun temas halinde olduğunu, ancak gelinen noktada hareketlere dönük saldırıların tartışmalardaki ve temastaki boyutu değiştirebildiğine dikkat çekiyor.

Her iki hareketin de yıllardır saldırı altında olunduğuna dikkat çeken Özlem, saldırı odaklarının, feminist ve LGBTİ+ harekete aynı anda saldırıldığının altını çiziyor. Bu nedenle, “LGBTİ hareketiyle feminist hareketin birlikte yol alarak bu farkındalığın ötesinde eyleme geçebilmesi mümkün gibi görünüyor” diyor.

Berfu Şeker ve Özlem Şen, Kasım 2019 tarihinde Kaos GL ile birlikte düzenledikleri Dayanışma Yaşatır Çalıştayı’nı da bu teması tekrardan kazanmaya yönelik bir eylem olarak görüyor.

KİH-YÇ olarak, 25 yıldan fazladır kadının insan hakları alanında çalışıyorsunuz. Bu minvalde hak çalışmalarınızın kapsamı nedir? Kadının insan hakları kavramı hangi ihtiyaçla ortaya çıktı?

Berfu Şeker: Kadın insan hakları kavramı; aslında “evrensellik” iddiasındaki insan hakları kavramının cinsiyeti görmeyen; “erkek batılı beyaz” özneyi temel alan bir yerden tarif edilmesinin feministler ve kadınlar tarafından eleştirilmesi ile ortaya çıkıyor. Yerelde, ülkeler çapında ve uluslararası çapta ve özellikle Birleşmiş Milletler alanlarında kadınların yoğun mücadele vermeleri, kadınların cinsiyetlerinden dolayı yaşadıkları hak ihlallerinin görünür kılınması meselesini gündeme getirmeleriyle ve yoğun savunuculuk çalışmaları yapmalarıyla ortaya çıkıyor.

Çünkü insan hakları düşüncede bir “erkek” aslında, beyaz bir erkeğin haklarını savunan yerde duruyor. Feminist hareketin tam da bununla ilgili uluslararası bağlamda da mücadelesi oluyor ve sonucunda Birleşmiş Milletler, 1980’lerden itibaren dört tane Dünya Kadın Konferansı yapmaya başlıyor, 1995’te de bu yıl 25. yılını yaşadığımız Pekin Dördüncü Dünya Kadın Konferansı gerçekleşiyor. Toplumsal cinsiyet kavramı burada yerleşiyor, Birleşmiş Milletler dokümanlarına giriyor. Bunun öncesinde, 1993 senesinde Viyana’da bir insan hakları konferansı gerçekleşiyor ve burada da “kadının insan hakları” sözü Birleşmiş Milletler sistemine giriyor ve “kadının insan hakları” kavramı kabul edilmiş oluyor. Uluslararası kadın mücadelesi, sonucunda kadının insan hakları meselesini gündeme getirmiş oluyor. Bizim derneğin ismi de tam bu Viyana Konferansı’ndan çıkan sonuçla birlikte “Kadının İnsan Hakları” oluyor.

Peki, dün ihtiyaç olan kadının insan hakları, bugün ihtiyaç aynı ihtiyacı taşıyor mı? Bugün bu kavram, hala ihtiyacı karşılıyor mu, nasıl bir noktadayız? 25 yıllık deneyiminizden yola çıkarak süreci nasıl okuyorsunuz?

Berfu: 25 yıl içerisinde kadınların, sadece kadın oldukları için cinsiyet temelli ayrımcılık ve şiddete maruz kaldıklarını gündeme getirmiş olduk ama toplumsal cinsiyet kategorisinin kendisi çok daha geniş bir alanı kapsıyor. Sadece ikili cinsiyet meselesinden doğan asimetri ve güç dengesizliklerinden öte, farklı toplumsal cinsiyet ifadelerinin maruz kaldığı çeşitli şiddet ve ayrımcılık biçimleri var. Cinsel yönelim, cinsiyet kimliği gibi

gerçekler ve terimler gündemimize girdi. Dolayısıyla sadece kadın üzerinden değil ama toplumsal cinsiyet kategorisi üzerinden cinsiyet meselesini ele almak tabii ki günümüzün ihtiyaçlarını ve günümüzün meselelerini daha çok karşılar bir yerde duruyor. Biz hala kadın insan hakları sözünü ve kavramını kullanıyoruz, ama mümkün olduğunca toplumsal cinsiyetler arası güç dengesizliklerini, toplumsal cinsiyetin yarattığı baskı ve şiddet mekanizmalarını da gören bir yerden çalışmalarımızı yürütmeye ve daha kesişimsel bir şekilde ele almaya çalışıyoruz. Derneğin de aslında bu bağlamda yapageldiği birtakım uluslararası çalışmalar var.

Müslüman Toplumlarda Cinsel ve Bedensel Haklar Koalisyonu (CSBR), derneğin kurulmasında aktif rol aldığı, 10 yıl sekretaryasını yürüttüğü bir savunuculuk ve dayanışma ağı. CSBR, Ortadoğu, Kuzey Afrika, Orta, Güney ve Güneydoğu Asya gibi bölgeleri kapsayan bir dayanışma savunuculuk ağı. Bu ağ, özellikle Müslümanların çoğunluk olarak yaşadıkları toplumlarda toplumsal cinsiyet, cinsel yönelim, cinsiyet kimliklerinden ötürü yaşanan ayrımcılık ve şiddet meselelerinin görünür kılınması ve devletlerin, politika yapıcılarının cinsel ve bedensel haklar konusunda iradelerine etki edilmesi için kurulmuş. CSBR, BM gibi hükümetlerarası yapılarda da savunuculuk çalışmaları yapıyor, bunun yanı sıra kapasite geliştirme ve dayanışma ağı olarak işlev görüyor. Buradaki çalışmalarımız da aslında cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği meselelerine odaklanıyor. Dernek, sekretaryayı bıraktıktan sonra da cinsel ve bedensel haklar konusundaki çalışmalarımız ve ağa üyeliğimiz hala devam ediyor ama geçmişe bakarak bir eleştiri getirebilirim. O perspektifin birazcık kaybolmaya başladığı bir dönem geçirmiş Kadının İnsan Hakları diyebilirim. Ama 2018'de yeni bir 5 yıllık yeni stratejik plan hazırladık, bu yeni stratejik planımızda savunuculuk bağlamında da özellikle LGBTİ+ meselesinin gündemimize girmesi için birtakım planlar koyduk önümüze.

Nedir planlarınız? Beyaz erkekten bahsettik. Bu beyaz, batılı erkek aynı zamanda heteroseksüel, sistem ona heteroseksist bir perspektiften bakmayı sağlıyor. Kadının insan haklarına bakarken tam da bu stratejik planınızı ortaya çıkaran şey nedir, bu planlamada neler var?

Berfu: Biz daha çok örgütlenme bağlamında bir perspektiften cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği meselesini ele almayı seçtik. Şu anda da karşı karşı-

ya kalmış olduğumuz yükselen sağ-muhafazakar ideolojiler, örgütlenmeler var. Bunlar kendilerini toplumsal cinsiyet karşıtlığı üzerinden tarif ediyor. Hak savunucularının yöntemlerini taklit ederek bir şekilde hem kadın ve LGBTİ+ haklarına, hem de feministlere ve LGBTİ+ örgütlenmelerine yönelik saldırılarda bulunuyorlar. Bunlar çok güçlü gruplar, devletler tarafından, başka güçlü yapılar tarafından destekleniyor ve otoriter hükümetlerde karşılık buluyorlar. Aslında kazanılan birçok hakkı hem uluslararası alanda hem ulusal alanda geriye götürmeye yönelik birtakım girişimleri var. Biz de stratejimizi bunu gören bir yerden, daha çok LGBTİ+ ve feminist örgütlenme dayanışması üzerine kurmaya çalıştık. Zorunlu heteroseksüelliğin müdafaa edilmesi tabii ki çok önemli bir parçası bu saldırının, zaten bu saldırıların kaynağı da heteronormatif aile yapısını, heteronormatif ve patriarkal cinsiyet güç dengelerini korumak, orada yaşanan şiddeti ve ayrımcılığı beslemek üzere kurulu. Dolayısıyla bizim bu noktada birlikte bir dayanışma hattı örmemiz gerekiyor. Karşımızdaki kurum, sadece patriarka değil, aynı zamanda hetero-patriarkal bir kurumsallıktan bahsediyoruz ve bu tabii ki kadınları ve LGBTİ+'ları ezen bir yerde duruyor.

Kendinizi, “feminist bilgi üretimi ve paylaşımı yoluyla kadınların güçlenmesi için çalışıyor” şeklinde tanımlıyorsunuz. Feminist bilgi üretimi nedir, kadınlar için yaptığınız hak savunuculuğunu, diğer hak savunuculuklarından farklı kılan nedir? Bu, kadının insan hakları savunuculuğunun perspektifini nasıl etkiledi? 10 yıl önce, kadının insan haklarında cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ifade edilemezken, bugün bu bilgi üretimi sizi başka bir noktaya taşıdı mı? Örneğin lezbiyen, biseksüel ve trans kadınlar, kadının insan haklarının savunuculuğunda artık özne midir?

Berfu: Derneğin kastettiği şey aslında araştırma ile eylemi birleştirmek. Kadının İnsan Hakları Eğitim Programı'mız (KİHEP) var, bu program da bir araştırmadan yola çıkmış, araştırmanın sonuçlarına göre kadınların haklarını kullanabilmeleri için haklarını bilmeleri gerektiği sonucuna varılıyor. Bir bilgi eksikliği var, dolayısıyla da bu bilgi eksikliğini tamamlayacak feminist bilinç yükseltme metoduyla örülmüş bir eğitim programı ortaya çıkıyor. Kadın Bakanlığı ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu varken, hak bilincini geliştirmeye yönelik toplum merkezleri bünyesinde sosyal hizmetler uzmanları KİHEP eğiticisi oluyorlar ve top-

lum merkezlerinde bu program uygulanıyor. Bu, feminist bilgi üretimi ve paylaşımına dair bir örnek. Bunun dışında, derneğin daha önceden yaptığı birçok araştırma ve yayın var. Son yıllarda bu araştırma meselesi biraz gerilemiş diyebilirim. Veriye dayalı savunuculuk, derneğin daha önce sahiplendiği bir uygulamaydı ve çok iyi sonuçlar verdi. Yeni araştırma projeleriyle bunu tekrardan canlandırmaya ve savunuculuk çalışmalarımızla ilişkilendirmeye çalışıyoruz. Bunun dışında programlarımızla ilgili bir takım yayınlarımız var; KİHEP kapsamında Haklarımız Var kitapçıkları var, bunları olabildiğince geniş bir şekilde yaygınlaştırmaya çalışıyoruz, dijital ortamda da erişilebilir kılıyoruz. Karşılaşmalar videolarımız var, bu videolar daha yeni bir iş ve bu işte önceliğimiz toplumsal cinsiyet meselesi ile kesişen bütün diğer kimliklerin ve toplumsal meseleleri ele alınması. Daha çok cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği gibi kesişimleri de ele almaya başladığımız bir içeriği var Karşılaşmalar'ın. Ama dediğim gibi daha çok şu anda programların raporları ve bunların dağıtımı, bunların hak sahiplerine ulaşması uygulamalarımıza devam ediyoruz, yeni web siteleri kurmak suretiyle toplumsal cinsiyet eşitliğini garantiye alan uluslararası sözleşme ve mekanizmalarla ilgili bilgiler paylaşıyoruz.

“Burada birebir lezbiyen, biseksüel, trans kadınların ihtiyaçlarına karşılık verecek materyaller üretiliyor mu?” sorusuna, “Hayır üretilmiyor” olarak cevap verebilirim. Bu, Kadının İnsan Hakları'nın bir çalışanı olarak benim verdiğim bir özeleştiri olabilir ama bu ihtiyaçlara yönelik daha çok materyal üretilmesi ve bu konulara daha fazla eğilmemiz gerektiği üzerine düşüncelerimiz ve yoğun bir çabamız var, yaptığımız işleri mümkün olduğunda kapsayıcı kılmak istiyoruz. Ama bu perspektifin ne Kadının İnsan Hakları'nda ne de başka bir kadın örgütünde şu anda yeterince var olduğunu çok düşünmüyorum. Kadın hareketi içerisinde translar ne kadar yer alıyor ya da ne kadar lezbiyen ve biseksüel kadınların ihtiyaçlarına, hak savunuculuğuna dair çalışmalar yapılıyor? Farklı cinsel yönelim ve cinsiyet kimlikleri hala ürettiğimiz politikaların tam ortasında değil, hareket hala bir 'cisgender, heteroseksüel kadın' kategorisi üzerinden işliyor. O hareketin bir parçası olarak, Kadının İnsan Hakları da her ne kadar daha kesişimsel olmaya çalışsa da bu perspektifin maalesef, özellikle politika yaparken hala eksik olduğunu düşünüyorum ve bu içimizde de tartışılan konu.

Özlem Şen: 90'larda LGBTİ hareketi ve feminist hareket her ne kadar bir temas içerisinde olsa da birbirlerinin ihtiyaçlarını karşılayan, birbirlerini

görebilecek kadar çok iç içe olduklarını görmüyorum. Tabii bu noktada, hareketlerin başlarken kendi sorunlarına dönmelerini zorunlu kılacak sebepler de var. Feminist hareketin, aile içi şiddet daha yoğun mücadele etme gerekliliği, örgütlülüğün daha yeni olması ve haliyle bir tek ona yetebiliyor olmasıyla da ilgisi var. Ama Berfu'nun da dediği gibi, gelineen noktada şu anda ister istemez artık bunun farkındalığını çok net görebiliriz. Feminist örgütlerin birçoğunun da bunun farkına vardıklarını görebiliyoruz ama elbette henüz ideal olan değil.

Kadının insan hakları kavramının hala heteronormatif bir yerden yorumlanmasının bir nedeni de şu olabilir. Hareketin içerisinde lezbiyen, biseksüel ve trans kadınların ihtiyaçlarının farkındayız ama neresinden tutacağımızın, nasıl bir yöntemle ilerleyeceğimizi belki de henüz farkında değiliz. Bu noktada, LGBTİ hareketiyle feminist hareketin birlikte yol alarak bu farkındalığın ötesinde eyleme geçebilmesi mümkün gibi görünüyor. Dernek bağlamında bakacak olursak, burası artık iç tüzüğünde ya da tüzüğündeki amaçları içerisine bunu dahil etmiş, faaliyetlerinin LGBTİ+ haklarını kapsamasını gerektiği ve kapsayacağına dair bir hedefi var.

Berfu: Feminist hareketle LGBTİ hareketinin her zaman kopuk olduğunu düşünmüyorum. 2000'lerin sonlarına doğru artarak giden bir biraradalık vardı. Özellikle LGBTİ+ hareketi içinde örgütlü trans, lezbiyen, biseksüel feminist arkadaşlarımız bu ilişkilerin kurulmasında çok emek verdiler. En azından İstanbul için bunu söyleyebilirim. Feminist örgütlerin ve LGBTİ örgütlerinin biraradalığı, sürekli bir bilgi ve deneyim paylaşımı ve sürekli bir birlikte tartışma ortamı sağladı. Trans hakları, heteronormativite eleştirisi gibi konular feminist politikanın bir parçasıydı ve merkezine doğru gelmişti artık. Ancak sonra bu mekansal birliktelikler kopup, Gezi sonrası Türkiye politik olarak bambaşka bir sürece girince, iyice daralan bir siyasi alan ve aktivizm alanı ortaya çıktı. Bu ilişkilerin, bu sebeple biraz daha birbirinden o zaman kopmaya başladığını söyleyebilirim.

Özlem: Evet, o konuda sana katılıyorum. Ben 90'ların başını kast etmiştim. O kopmada iktidarın politikası da etkili oldu. Bir nokta kazanılmış haklarımızı elimizde tutmaya çalıştığımız için bir şekilde temasımızı da kaybettik, mekansal ayrılmanın çok önemli bir etkisi oldu ama iktidarın politikalarının da inanılmaz etkisi oldu. Herkes bir anda kendi içine gömüldü, hala uzun bir süredir büyük bir sessizlik var. Neredeyse 2015'ten

bu yana sürekli bir saldırı altındayız; “Onu mu kaybedeceğiz, İstanbul Sözleşmesi uygulansın, nafaka hakkı var.” O saldırı odaklarının, feminist ve LGBTİ harekete aynı anda saldırdığı bir noktadayız ve tek başımıza köşemize çekilip buna olduğumuz yerden bakma hali de bizi hiçbir yere götürmediği gibi, bir noktada ilişkileri de kopardı.

Berfu: Saldırıda bulunanlar o kesişimselliği o kadar iyi görüyor ki, hem feministlere hem LGBTİ'lere o kesişimsellik üzerinden saldırıyor.

Bugüne gelirsek, mesela nafaka kampanyası çalışırken lezbiyen, biseksüel ya da trans kadınlara dair bir ihtiyaç gördünüz mü? Hareket içerisinde bu perspektif ve bu kapsayıcılığa dair tartışmalar döndü mü?

Berfu: Nafaka hakkını konuşurken, hiçbir zaman nafaka hakkına erişemeyecek, evlilik hakkına sahip olmayan LGBTİ+'ların ekonomik haklarının nerede durduğunu gören bir yerden kampanya yürüttüğümüzü söyleyemeyeceğim. Bu tartışma yapılmıyor, kadın kategorisine birazcık homojen bir kategori olarak bakıyoruz ve evlilik hakkını kazanmış, kazanabilen kadınların tarafından bakıyoruz. Dolayısıyla o sorduğun sorunun cevabı, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğini gören bir yerden sürmüyor ama sürmesi gerekir. Şu sorunun da sorulması gerekir: Mesela trans kadınlar neden kadın hareketi içerisinde daha çok yer almıyorlar ya da bu soruyu soran bir tartışma ne zaman başlayacak? Ama bir taraftan şu da doğru; haklarımıza yönelik o kadar çok saldırı geliyor ki, bu saldırılara karşılık vermekten iç tartışmaları yürütemiyoruz. Sırf bu mesele de değil konuşulması gereken, feminist yöntemle ilgili birçok sorunu tartışmaya açmak gerekiyor ama saldırılara karşılık vermek çok daha yakıcı olduğundan ve eylem odaklı olmamız gerektiği için tartışmaların kendisi ikinci planda kalıyor.

Özlem: Uzun süredir böyle.

Mor Bülten yayınlıyorsunuz, peki Mor Bülten'e LBT kadınların hak mücadelesi veya deneyimleri yansıyor mu, yansiyorsa ne görüyorsunuz?

Berfu: Mor Bülten'in son sayısını çıkardık, bundan sonra dijital bir bülten çıkacak. Mor Bülten'in yayın politikaların, örneğin Onur Haftası ile ilgili ya da Onur Yürüyüşü yasaklarıyla ilgili yazılar dahil ediliyor ama siste-

matik olarak LGBTİ+ meselelerini ele alan bir yayın politikası yoktu, bu bakış açısının eksik olduğunu düşünüyorum.

Kadının insan hakları içinde bir de LBT kadınlar var. LBT kadınların hakları nelerdir? İnsan olmaktan ve kadın olmaktan dolayı çok temelde var olan ama LBT oldukları için ellerinden alınan ya da görmezden gelinen haklarını sormak istiyorum.

Berfu: Her insanın eşit haklara sahip olması beklenir. Ama kadın olmak zaten haklara erişimde bir bariyer, bunun dışında lezbiyen olmak, biseksüel olmak, hele ki trans olmak bu haklara erişim bağlamında önemli engeller yaratıyor. Çünkü cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği meselesine dair yapısal engeller var, bütün sistem, hizmetler, yasalar ikili cinsiyet ve zorunlu heteroseksüellik üzerine kurulu. Mesela trans kadınların sağlık hakkı çok önemli bir mesele, bu alanda yaşanan çok fazla hak ihlali var ama hiç görünür olmayan, konuşulmayan, savunuculuğu yapılmayan bir mesele neredeyse. Bu kadar temel bir hak yok sayılıyor. Örneğin barınma hakkı ya da çalışma hakkı... Bir insanın sağlıklı bir hayat sürebilmesi için, ayrımcılık yaşamadan kullanması gereken temel haklar bunlar ama LG-BTİ+'ların bu haklara erişimde bile büyük sıkıntı yaşadığını görüyoruz... Çok daha spesifik ve örgütlü çalışmalar yapılması lazım bu bariyerlerin kaldırılması için. Ama hala kadın hareketi bağlamında cisgender heteroseksüel kadınları merkezine alan bir hak savunuculuğu ve mücadelesi söz konusu olduğu için, "Bu da merkezî bir sorun" diyerek merkezimize henüz alamadık.

Özlem: Eğitim programlarımızda doğurganlık hakkı modülümüz var, bu trans haklarını kapsamaz mı? Aslında kapsar, çünkü doğurganlık hakları elinden alınıyor transların.

Berfu: Toplumsal cinsiyeti sadece ikili cinsiyet üzerinden düşünmemenin zamanı geldi, geçiyor. Kadın hareketinin yanı sıra, feminist örgütlenmelere de yine şöyle bir bakınca, cinsiyet kimliği ve cinsel yönelim ne kadar ön planda? Yaşamlara, insanlara ve temsil edilen cinsiyet ifadelerinin çeşitliliğine bakıyorsun ama söylemlerimiz hala ikili sınırların içerisinde. Cinsellik meselesini zaten çok iyi ele alamadığımızı düşünüyorum. Feminist harekette genel olarak cinsellik meselesine nasıl bakmamız gerektiğiyle, bunu konuşmak ve politikasını yapmakla ilgili eksik kaldığımızı ezelden

beri düşünüyorum. Günümüzde, iktidar tarafından dayatılan muhafaza-karlaşmayla birlikte, cinsellik üzerine düşünme ve söz söyleme alanının iyice daraldığını, dolayısıyla cinsel yönelimler ve cinsiyet kimlikleri meselesinin giderek merkezden uzaklaştığını düşünüyorum.

KİH-YÇ ve Kaos GL, 8-9 Kasım 2019 tarihleri arasında Dayanışma Yaşatır Çalıştayı düzenlediniz. Bu çalıştay neden yapıldı, fikri nasıl ortaya çıktı? Ne planlanmıştı?

Özlem: İstanbul Sözleşmesi, kadın hakları ve LGBTİ+ hakları karşıtlığı ile aile bütünlüğünün korunması söylemi üzerinden din odaklı, erkek egemen, heteronormatif bir dünya görüşünün yaygınlaşarak birçok ülkede iktidara geldiğini ve politikaların toplumsal cinsiyet eşitliği karşıtlığı üzerinden kurulduğunu gördüğümüz ve bu örgütlenme ve politikalara karşı nasıl ittifaklar kuracağımızı ve ortak bir mücadele yürüteceğimizi tartışıp, bir yol haritası çizebilmek için bu çalıştayı düzenledik. Bir başka sebebi de sanki hiç bu tartışmaları yapmamışız, özellikle 2005'te bahsettiğin noktada o teması, farkındalığı hiç görmemişiz, bir arada olmamışızcasına geçen yaz birçok tartışma oldu. Tam da Berfu'nun dediği noktadan ve trans dışlayıcı söylemlerden yola çıkarak, "Aslında nasıl bu noktaya geldik, nasıl bu teması yitirdik, bu tartışmaları biz yapmamış mıydık, şimdi nasıl bu kadar geriye gittik?" diyerek sorgulamaya başladık. Elbette dış etkenler oldu ama bunun dışında bizim de kaybettiğimiz bir şey vardı ve bunu tekrardan örebilmek adına, aslında var olan ve sönümlenmiş bir şeyi, tekrardan hatırlatmak ve bir araya geldiğimizde, dayanıştığımızda bunları birlikte aşabileceğimizi görmek adına bu çalıştayı düzenlemeye karar verdik. Bence son zamanlarda yapılan en güzel şey oldu. Her iki hareket açısından da birbirimizi görebilmek, dokunabilmek, duyabilmek... O çalıştay esnasında söylenen bazı şeyleri, -ki ben her iki hareket içinde de hep oldum-, gözümüzden kaçmış o kadar şeyi gördüm. Bırakın tartışmayı, günlük hayatımızda bile bir araya gelmediğimizi fark ettim. Eylemselliğe sürekli boğulma halinden, her gelen saldırıya bir cevap verme halinden uzaklaşmışız birbirimizden... Bunun üzerine, belirlediğimiz 6 tematik alan üzerinden, hem güncel saldırılarla ne yapabiliriz hem de o trans dışlayıcı söylemler sonrasında biz neleri kaybettik de bu duruma geldik meselesini görmek adına Kaos GL ile birlikte böyle bir çalıştay düzenledik.

Sonrasında 6 tematik alan üzerinden raporumuzu yayınladık ve şimdi devam edeceğiz. Hatta ilk medyaya ile başlamayı düşünüyoruz.

Berfu: İşi, feministlere ve LGBTİ'lere saldırmak olan medya organları var.

Özlem: Evet. Sadece bunun üzerine kurulmuş, bütün çalışmalarını bunun üzerine götüren bir yapı var. Feministlerin ve LGBTİ+'ların ifade ve örgütlenme özgürlüğüne saldıran medya organları var. Örgütlenme aracı olarak kullandığımız sosyal medyayı, nefret söylemlerini örgütlenme aracı olarak kullanıyorlar.

Medyayı da örgütlü kullanan bu saldırılar, gerçekten sistematik hale gelmiş durumda. Belki de bundan sonra çalıştaya eklemenecek bütün çalışmalarda, “Bu sistematik ve örgütlü saldırılara, daha örgütlü bir mücadele ile mi karşılık vermeli?” konusu konuşulabilir.

Özlem: Evet. Ama sadece Kadının İnsan Hakları'nın ve Kaos GL'nin temennisi değil, bu çalıştaya katılan, birebir konuştuğumuz birçok kişinin de temennisi bu noktada. Çalıştayı ilk yaptığımızda, söze bunu devam ettireceğiz diye girmemiştik ama çalıştaya gelen herkes, ilk günün sonunda, “Bunu devam ettirebilir misiniz?” diye sordu, bunu talep ettiler. Çünkü bizim iki örgüt arasındaki konuşmanın dışında, aslında örgütsel anlamda da buna ihtiyaç olduğunu ve talep edildiğini gördük. Bu tarz çalıştaylarda genelde rapor gelip gelmeyeceği sorulmaz ama bu çalıştayda hemen, “Raporu gelecek mi, devam edecek misiniz?” diye soruldu.

Çünkü iki hareketten de insanlar çok uzun süre sonra bu çalıştayda bir araya geldi. Yaşananları konuşmanın yanı sıra ihtiyaç listesi ortaya çıkarıldı. Bundan sonrası için neler yapılacağı ciddi ciddi, örgütsel anlamda konuşuldu uzun süreden sonra. Düşünmeye, yöntem aramaya sevk ettiğini düşünüyorum. Tartışmak için bir araya gelmesine ihtiyacı vardı iki hareketin de.

Özlem: İlkin bu nedenle çalıştay olarak düzenledik. Konferanslarda, benzer söyleşi ya da toplantılarda birileri konuşuyor, birileri dinliyor genelde ama biz bayağı, “Herkes birbirine nerelerden bakıyor, olduğu yerden ne görüyor, şu an iki hareketin arasındaki o kopukluğu nasıl değerlendiriyor ve son tartışmaların neresinde duruyor”u görmek için çalıştay yöntemiyle yapmayı tercih ettik. Bu yüzden herkes konuştu, durduğu yerden nasıl gördüğüne baktı, biz de bir şeylerin farkına vardık. Aldığımız bilgiler ve deneyimler yoluyla bundan sonraki süreci de devam ettireceğiz. Yine

dinleyeceğiniz ve tartışacağımız bir alan olacak. Asıl mevzu; biz tartışmıyoruz ne zamandır. Çok fazla eylem ve işe gömüldük. Çok iş odaklı baktığımız için politik tartışmaları derneklerde, STK'larda çok minimum düzeyde yapabiliyoruz.

Berfu: Bu çalıştay, şu an dünyada yaşanan tartışmalara da Türkiye'den bir cevap aslında. Anti-gender akımları giderek yaygınlaşıyor, güçleniyor, bunların da tezahürlerini Türkiye'de, mağdur babalar, boşanmış babalarla ya da Yeni Akit'in haberleriyle görüyoruz. Türkiye'de de aynı yöntemler, uluslararası alandaki muhafazakar yapılanmaların benzerlerinin gerçekleştiğini görüyoruz. Bu muhafazakarlaşmanın kendisi, uluslararası bağlamda bence feminist alana da yansıyor. TERF ve SWERF tartışmalarını bunlara örnek verebiliriz. Batıda TERF tartışmaları ya da seks işçiliği karşıtlığı tartışmalarıyla, giderek muhafazakarlaşan ve özcü bir feminizm anlayışının, hareketi domine etmeye çalıştığı bir gündemle karşı karşıyayız.

Dayanışma Yaşatır Çalıştay'ının, bu tartışmaya da cevaben olduğunu düşünüyorum. Feminist hareket özcü ve muhafazakar olamaz, olmamalı, olduğu noktada zaten diğer patriarkal-heteronormatif yapılarla aynı şeyleri savunur, aynı sözü söyler duruma düşer. Yurtdışında katıldığım bir toplantıda, Türkiye'deki LGBTİ+ aktivistlerinin çoğunun kendini feminist olarak tanımladığını anlattığımda çok şaşırmışlardı, çünkü bu iki hareket apayrı iki mecra gibi görülüyor. Dünyada, çoğu yerde feministlerle LGBTİ+'ların birarada, yan yana olduğu hareket ve tartışma alanı yok. Türkiye'deki bu biricik özel durumun, yıllar içinde Türkiye'deki politik atmosferle birlikte gerilemiş olması çok üzücü. Dolayısıyla bunu da tekrardan geri kazanmaya yönelik bir eylem olarak görüyorum çalıştayı.

Şimdi tam da sırası: LGBTİ+’lar yangından en son kurtarılacak konumundaydı!

Şimdi tam da sırası başlıklı dosyada, insan hakları örgütlerinin LGBTİ+ haklarını gündemine ne zaman, ne şekilde aldığı, örgütlerin LGBTİ+ çalışmalarının yeterli olup olmadığı, geçmişte hak alanında yaşanan ayrımcılıklar ve bugün gelinen noktada herhangi bir hakkın neden “Şimdi sırası mı?” demeden yürütülmesi gerektiğini konuştuk.

İki hareketin de dünden bugüne geldiği noktayı değerlendiren Umut Güner, homofobik insanların örgütlerden ayrılıyor olmasının tek başına bir örgütün kültürünün değiştiği anlamına gelmediğine dikkat çekiyor ve ‘örgütsel hafıza’yı işaret ediyor: “Yapısal değişikliğe uğraması için daha yapılandırıcı adımlar atılması gerekir. O yüzden, ‘Biz buradayız, gelin’ demekle olmuyor.”

Geçmişte hak hareketleri içerisinde üçlü hiyerarşi diye tabir ettiği “hak hiyerarşisi” olduğunu söyleyen Güner’e göre, örgütü oluşturan kesimlerin kendi tabanı üzerinden kurduğu ilişki de kimin hak ihlaline uğradığı anlamında önemliydi ve hiyerarşik düzlem açısından LGBTİ+’lar hiçbir yerde karşılığı bulmuyordu. Bugün ‘ama’sız, ‘fakat’sız LGBTİ+ hakları savunan örgütlere ise şunu soruyor: “LGBTİ+ haklarından taviz vermeyeceğini yüksek sesle söylemeye devam edecek mi? Bu söylemsel değişim örgütlerin politikalarında ne kadar kendini gösteriyor?”

Güner, sendikalarda, örgütlerde komisyon kurmanın tek başına yeterli olmayacağını da, “Kaos GL beş senedir kamudaki LGBTİ+’ların neler yaşadığını raporlaştırıyor ama KESK bunu duymuyor, görmüyor” sözleriyle açıklıyor.

Hareketin feminist hareketle tarihsel ortaklığını, “Feminist hareket, ‘Biz LGBTİ+’ları nasıl görebiliriz?’ sorunu kendisi sordu, talep feminist hareketten geldi, alan açan feminist hareketti” diye açıklayan Güner’e göre, feminist hareket başından beri LGBTİ+’ların meselesini sahiplendi ve birlikte hareket etti.

Kaos GL’de “Şimdi tam da sırası” isimli bir dosya yayınladık. Bu dosyada Çocuk Hakları Merkezi, İHD, TİHV, Eren Keskin, Feray Salman, HAKİM ve Kadının İnsan Hakları-Yeni Çözümler Derneği ile hak örgütleri ve hak savunucularının LGBTİ+ haklarını gündemine ne zaman, ne şekilde aldığı, örgütlerin LGBTİ+ çalışmalarının yeterli olup olmadığı, geçmişte hak alanında yaşanan ayrımcılıklar ve bugün gelineen noktada herhangi bir hakkın neden “Şimdi sırası mı?” demeden yürütülüp yürütülmediğini konuştuk. Sen bu dosyada aktarılanları, hak hareketi ve LGBTİ+ hareketinin tarihsel geçmişi anlamında nasıl buldun?

2000’den beri Kaos GL’nin içindeyim. Kaos’la ve hak hareketiyle ilişkilene sürecim eş zamanlı oldu. Benim için şöyle bir anlamı var; bazen insan durup soluklanmak ister, ne yapıyoruz diye sorar. Bu söyleşilerin, bizim ne yaşadığımız kadar, başka tarafların ne yaşadığı, ne gördüğü, ne görmek istediği, neyi hafızasına aldığını göstermesi açısından bir anlamı var. Tarihe not düşmenin yanında, şu anı da gösteriyor. Sadece geçmişe odaklanmıyor, geçmişini kayıt altına almak tek derdi değil. “Şu anda insan hakları hareketi içerisinde LGBTİ+ hareketi ve hak mücadelesi nerede karşılığını buluyor?” sorusuna yanıt bulması açısından çok değerli bir dosyaydı.

Bu söyleşileri yaparken senin emeklerine de ayrıca teşekkür ederiz. İnsan hakları savunucularının de ezberden gitmeyip kendilerini rahatlıkla açabildikleri söyleşiler oldu. Kaos GL’nin insan hakları hareketine getirdiği temel eleştiriler de dosyanın inşa edilme sürecinde çok güzel yansıtılmıştı. Çünkü hak hareketi, sadece temel insan hakları örgütlerinden oluşan bir hareket değil. Çocuk da çevre de hayvan hakları da bu hareketin ve mücadelenin bir parçası. Biz de, “Eşit aktörleriyiz” diyoruz. Herkese eşit mikrofon uzatma çabasının kendisi, Kaos GL’nin hak mücadelesini nasıl gördüğü ve nasıl görmek istediğini yansıtması açısından da önemli. Bizim için Türkiye İnsan Hakları Vakfı’nın sözüyle, hayvan hakları mücadelesi veren HAKİM’in mücadelesi eşdeğerde önemli ve bunlar birbirinin ayrılmaz parçası. Biz bunu böyle görmek istiyoruz ve böyle bir hareketin içinde dayanışarak birlikte mücadele etmek istiyoruz.

Neler gördün söyleşilerde? Sence iki hareketin de hafızasında neler varmış?

Türkiye gibi bir ülkede insan hakları alanında çalıştığında her zaman yoğun bir gündemin oluyor. Ve bazen o yoğun gündemin içerisinde, kendi gündeminin dışındaki meseleleri çok görmeyebiliyorsun. Bu herkesin yaptığı bir özeleştiriymi ama bir taraftan LGBTİ+ hareketine de getirilen bir eleştiri ve hareketin de yapması gereken bir özeleştiri. Ama bunun, söyleşilerin sonunda “LGBTİ+ hareketinin de bunu yapması gerekiyor” noktasına getirilmesinden çok hoşnut olmadım. Bu özeleştiriye biz verelim, biz kuralım isterdim. Aslında bizim insan hakları hareketinin aktörleriyle yaşadığımız iletişim sorunu tam da buydu. “Ama LGBTİ+ hareketinin de bunları yapması lazım” diyen örgütler ve aktivistlerle eşit haklara ve olanaklara sahip değiliz. Bunun fark ediliyor olması lazımdı. 18 Haziran’da trans aktivistlerin Eşitlik Manifestosu’nda gibi; o güce sahip olduğumuzda bizim de özeleştiriye bahsettiğimiz şekilde vermemiz lazım. Ama biz o güce sahip değilsen bizden beklenenin bu olmaması gerekir. Dayanışma, o eşitliği sağlayana kadar belli bir aşamada her daim tek taraflı olabilir. Dayanışmayı her zaman eşitler arası bir ilişki olarak görmemek lazım.

En temelde, söyleşideki bütün aktörlere getireceğim eleştiri bu olabilir. İkincisi de, feminist harekette yer alan ve feminist hareketten beslenen insan hakları savunucularıyla erkekler arasındaki farkı çok rahat görüyoruz söyleşilerde.

Kullandıkları cümleler kendi öznellikleriyle ilgili daha çok. Bir hareketi temsil ettiği halde aynı zamanda kendini politik bir özne olarak ortaya koyuyor ve kendini de sürece dair bu şekilde değerlendiriyor. Sadece örgüt adına kurumsal bir yanıt vermiyor, “Ben de” diyor ve okurken bunu hissettiriyor. Bu ilişkinin doğal olması gerektiğini daha net ifade ediyorlar. Diğer insan hakları savunucuları özeleştiri verirken, “Biz bunu yapamadık” diyorlar ama bunun zaten geçmişte de olması gerektiği konusunda o kadar net değiller. Söyleşilerde bunu gördüm. Temelde, hak savunucu kadınlarla yoldaşlık ilişkimiz farklı yerlerde, farklı zamanlarda devam ettiği için de böyle. Aslında daha organik bir ilişkimiz olduğu söylemlerine de yansıyor.

Geldiğimiz noktada örgütsel hafıza ve kişisel hafızalarımız bazen bizi ve insan hakları aktivistlerini yanıltabiliyor. Bu söyleşiler, kendimizi insan hakları hareketi içerisinde farklı bir yerde konumlandığımızı ya da yeteri kadar dahil edilmediğimizi düşünüyorken, bizim dahil olmamız için çabalayan ve çabalamayan aktörlerin nasıl konumlandığını görmesi, anlaması açısından da önemli oldu. Evet, hafızamız belli bir yerde ortaklaşmış. Pekala, bütün bu dışlandığımızı, yeteri kadar dahil olmadığımızı düşünürken onlardan biri çıkıp, “Öyle bir şey yok” diyebilirdi. Kendilerine de ayna tuttuklarını gördük. Bu meselenin kamusal alanda görünür olması da önemli. LGBTİ+ hak mücadelesine, insan hakları mücadelesinin destek verdiği bir zemin bulma ihtimalinin her daim olmadığını yahut olmayacağını göstermesi açısından önemli. Şu anda yalnız olmadığımızı gösterdi. Söyleşideki aktörlerin sözlerini, kurumsal temsiliyet anlamında bir söz olarak görüyorum.

İHD Eş Genel Başkanı Öztürk Türkdoğan, eskiden değişik sol fraksiyonlardan düşüncelere mensup insanların dernek çatısı altında olduğunu ve bu dönemde dernekte homofobinin olduğunu söyledi. Zamanla ayrışmalar yaşandığını ve şu an İHD’de homofobiye taviz vermeyeceklerini anlattı. TİHV Genel Başkanı Metin Bakkalcı ise “Bizi bilmiyoruz meselesi’ bir noktaya kadar gerekçe olabilir, bilmiyor olabilirler ama bilenler de demek ki yeterince güvenmiyor olabilirler” demişti. Sence bu özeleştiri ve haliyle şimdi gelenek nokta yeterli mi?

Homofobik insanların örgütten ayrılıyor olması tek başına bir örgütün kültürünün değiştiği anlamına gelmeyebilir. Örgütsel hafıza denen bir şey var ve örgütsel hafızalar örgüt kültürünü besler. Onun yapısal değişikliğe uğraması için daha yapılandırıcı adımlar atılması gerekir. İşkence ve kötü muamele kayıt altına alınacakken trans mağdurları nasıl ilişkilenecekleri konusunda, dosyalamayı ona göre yapmak gerekiyor, ona nasıl hitap edeceğini iyi bilmesi, bütün bunlara beceri geliştirmesi gerekiyor. O yüzden Metin Bakkalcı’nın söylediği gibi, “Biz buradayız, gelin” demekle olmuyor. Örneğin söz konusu translar olduğunda işkencenin türü ve boyutu değişebilir. Trans bir kadının polis tarafından saçının kesilmesinin başka bir etkisi olabilir, onun rehabilitasyon ve destek mekanizmaları değişiklik gösterebilir. Şu an bu örgütler LGBTİ+’lara açık olduğunu söylüyor, LGBTİ+’ları kapsayacak adımları attıklarını da göstermeleri gerekir.

Mesela Metin Bakkalcı, “LGBTİ’lere ulaşmadaki sıkıntılarımızdan biri yeterince güven duymamaları” demişti. Şu soruyu söyleşi yaptığımız isimlere sormuştum. Şimdi sana da sormak istiyorum. Hak örgütleri, kendilerine LGBTİ+’lar tarafından yapılan başvurular hakkında ihlalin giderilmesi ya da nasıl bir yöntem izleneceğiyle ilgili LGBTİ dernekleri ile iletişime geçti mi?

İletişim çok asgari düzeyde. Geçmişte biz de bu soruları defalarca sorduk. Örgütleri kurumsal olarak ziyaret edip, LGBTİ+’ları izliyor musunuz, izleme konusunda biz nasıl yardımcı olabiliriz, birlikte neler yapabiliriz diye soruyorduk. Bunlar çok yanıt alabildiğimiz süreç olmadı. Özellikle Pembe Hayat’ın kurulma sürecinde, Eryaman çetesi ve Esat işkencelerine ilişkin basın açıklamalarından birini İHD Ankara Şube’de yapmak istedik. Bu süreci feminist hak savunucularının desteğiyle inşa ettik. 2005 sonu, 2006 başıydı. Basın açıklamasını yaptık, mağdurlar da oradaydı ama İHD “Ben harekete geçeyim” refleksi göstermedi. O bilgiyi aslında bizim gördüğümüz gibi görmedi. Polis, Esat karakolunda translara işkence ediyor, Eryaman’da çeteler gasp ediyor, savcı soruşturma yürütmüyor ama İHD Ankara Şube için bunlar rapor edilecek veriye dönüşmüyor. Bütün bunlardan sonra kendimizin insan haklarını izlememiz gerekiyor, bu beceriyi kazanmamız gerekiyor ki, onlara da dönüp, “Bu veri böyle hazırlanır diyelim” dedik. Bir de bütün bunlara ek olarak LGBTİ+ mağdurların gelmesini bekliyorlar. Kendileri LGBTİ+ mağdurlara ulaşmak için çaba harcamıyor. Bunun da aslında kendisi temel bir problem.

İzleme ve raporlama bu süreçten sonra mı başladı?

Evet. İlk rapor 2006’da hazırlandı. İnsan hakları izlemeye o dönemki Pembe Hayat, Siyah Pembe Üçgen, Lamda İstanbul örgütlerini davet ettik. Hep birlikte izlemeye başladık. Feray (Salman) eğitmenlerden oldu. İşkence, kötü muamele ve bu sürecin nasıl izleneceğine ilişkin bilgi donanımına sahip değildik, birlikte çalıştık. Genel olarak insan hakları hareketinin mağdurlara nasıl destek verecekleri konusunda bir bilgilendirme süreci yoktu. Bu daha büyük bir eleştiri olabilir. İnsan hakları bir hak mücadelesi ve bir taraftan mağdur kesimlerin örgütlenerek oluşturduğu bir mücadele. Doğal olarak o mağdur kesimin dışındaki kesim kim ise tüm mekanizmayı nasıl oluşturacağı konusunda yeteri kadar bilgiye sahip değildi. İnsan hakları izlemeye başladığımızda, insan hakları hareketinin günde-

minde olmayan ihlaller de karşımıza çıktı. 2000'lerin başında ayrımcılık meselesi çok yoğun tartışılmıyordu. Daha çok işkence ve kötü muamele konuşuluyordu. Biz ayrımcılığı da kayıt altına almaya başladık. Bu süreç insan hakları hareketiyle kurulan ilişkinin zorluğu ve LGBTİ+'ların insan hakları raporlarında karşılığını bulmama hali kendiliğinden insan hakları örgütlerini dönüştüren bir süreci de beraberinde getirdi. Ankara'da, İstanbul'da, İzmir'de ve Mersin'de gelişti. Geçmişteki zor ilişkilenenmenin pozitif bir yansıması oldu diyebiliriz. Bu yansımanın sonucunda LGBTİ+ örgütleri, "Ben de insan hakları örgütüyüm, hak mücadelesi veren bir örgütüm" söylemini daha yüksek sesle dile getirdi.

Hak örgütlerinin LGBTİ+'lara dönük ayrımcılığı net olarak görememesi ya da dikkatini çekmemesini, "Biz bu noktada harekete geçemedik, bunu düşünemedik, aklımıza gelmedi" demesini neye bağlıyorsun? Eren Keskin, "Kürt meselesinde beni takdir eden insanlar, trans kadınlarla ilgilendiğim için alay etmişlerdi" dedi. Hak ihlalinin kime yapıldığı ve kimin yaptığıyla sınırlayan hak hiyerarşisi neden var?

Üç ayrı hiyerarşi var. Bir yaşam hakkı hiyerarşisi. Bir de hakkın kimin tarafından ihlal edildiği ve kimin hakkının ihlal edildiğine dair hiyerarşi var. Örneğin translar söz konusu olduğunda yaşam hakkı ihlali daha ziyade siviller tarafından ihlal edildiyse, doğrudan insan hakları hareketinin baktığı bir alana dönüşmüyordu. O örgütü oluşturan kesimlerin kendi tabanı üzerinden kurduğu ilişki de kimin hak ihlaline uğradığıyla ilgili hiyerarşıydı. Bu üç hiyerarşik düzlem açısından LGBTİ+'lar hiçbir yerde karşılığı bulmuyordu. Sivil insanların, sivil insanlar tarafından öldürülmesinin çok da hak ihlali olarak görülmediği bir kültür egemendi. İşkence söz konusu olduğunda da LGBTİ+'lar işkenceye uğrasa bile "o işkence" tanımına girmiyordu. Oysa 90'lar, Hortum Süleyman gibi bir döneme tanıklık ettik. Bu işkence değil mi? Ama orada da kimin işkenceye uğradığı devreye giriyordu. O hiyerarşi örgütler arasındaki farklılıklarda da karşımıza çıkıyordu. Geçmişte bir hak örgütü olarak itibar gören Mazlum Der, başörtüsü konusunda elini masaya vuruyordu. İHD, Kürt meselesi konusunda elini masaya vuruyordu. Ama hiç kimse LGBTİ+ deyip elini masaya vurmuyordu. TİHV de işkence deyip elini masaya vuruyordu ama bu işkence LGBTİ+'ları kapsamıyordu. Bu durumda da üçlü hiyerarşinin yanına örgütlerin kendi içindeki hak hiyerarşisinde LGBTİ+'lar yangından en son kurtarılacak konumundaydı.

LGBTİ+ hak örgütü olmak başlı başına spesifik görülüyor olabilir...

Zaten o yüzden pek çok ağı dahil edilmiyor. O dönem Kaos'un diğerlerini nazaran yüzden fazla mülteci çalışması vardı ama sen spesifik görülyor-sun. Bu işte o örgütsel kültürün değışmediğini gösteriyordu.

Örneğin anayasa çalışmaları. Kaos GL anayasanın eşitlik maddesine vurgu yaparak 1 Mayıs'ta alana çıktığında zaten her alanda anayasa tartışma-sında eşitliği sürekli gündemi getiriyordu. O dönem sivil toplum örgütle-rinden çıkan anayasa taleplerinde cinsel yönelim ön plana çıkarıldı ama insan hakları örgütleri anayasaya ilişkin talepte bulundu. Muhtemelen cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği noktasında uzlaşamadılar. "Ben LGB-Tİ konusunda taviz vermem" diye masaya vuramamaları da etkili oldu. O dönem kimse Mazlum Der'in homofobisini dert etmedi, "Onlar böy-le düşünüyor" dedi. Mazlum Der İHOP'dan ayrılana kadar kimse, "Ben cinsel yönelim meselesinden taviz vermeyi tabanıma anlatamam" demedi. Aslında "o süreçten bu sürece gerçekten ne değışti", emin değilim. Temel insan hakları alanında çalışanlar LGBTİ+ haklarından taviz vermeyeceği-ni yüksek sesle söyleyecek mi, söylemeye devam edecek mi?

İHD'de 2014'teki tüzük değışikliğinde cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğini eklenmiş. Buradan bakarsak, 2000'lerin başında onca mücadele verip aslında son 6 yıla gelindiğinde şu kazanımları elde ettiğini görüyoruz. Oysa insan hakları ve LGBTİ hareketi 30 yıllık bir mücadele alanı. Yani neredeyse 25 yıla yakın, hak camiasında görülmeme durumu var...

Tam da öyle. Aslında masaya oturmaya başlama halimiz de Avrupa Birli-ği demokratikleşme süreciyle oldu. Onlarla aynı masaya çağırarak insan hakları örgütü olduğumuzu gösterdi.

Uyum süreci için birlikte olmak gerekiyor.

Evet. Aslında bir yandan bütün o süreçte birinci derecede Kaos'un der-nekleşmesinden hemen sonra kapatılması gündeme geldi. Bir dernek ihlale uğruyor. Biz o süreçte de insan hakları örgütlerine yansıdığını görmedik. Dediğin gibi uzun bir tarihten bahsediyoruz, evet. Ama dö-nüşümün de geç olduğu bir süreç. Eşcinseller İHD'den ayrılıyor 1994'te, komisyon dağıtılıyor ve oradan buraya gelen süreçte ilişki ağırlaşıyor. As-

İnada söyledigin son süreçte, yani yakın tarihte söylemsel bir değişim var. Bu söylemsel değişim örgütlerin politikalarında ne kadar kendini gösteriyor? Örneğin İHD, 2014'teki tüzük değişikliği yaptı ama kamuoyuyla paylaşılmadı. Bu ilişkinin evrildiği süreçte bizim bu kadar ısrarcı olmamızın sebebi hayata katılmamızla da ilgili. Sana rtk bir şekilde, "Sen buranın birinci derece öznesi değilsin" mesajı ve hissi veriliyor. Bunu hissettiriyor. 2003-2004'te Mazlum Der'i de ziyarete gittik, Yılmaz Ensaroğlu o dönem yönetim kurulu başkanındı, ona eğcinselliği anlatmaya çalıştık. Hiçbir zaman siz bunu nasıl yaparsınız, nasıl bilmezsiniz diye kimseye gitmedik, kapanan kapıların hepsine teker teker gidip derdimizi, varlığımızı anlatıyorduk. Kaos'ta gönüllü faaliyetlerden biri Ankara'da bulunan sivil toplum örgütlerine, kadın örgütlerine gidip protokolden dergi bırakmaktı, "Bizi grn, biz de varın" demekti.

Bu diyalog ortamı, sürekli olarak bizim talep ettiğimiz bir süreç üzerinden ilerledi. Bu ilişki kültürü insan hakları hareketinin değişmesi ile mümkün olduğu kadar, donör kuruluşlarının talepleriyle de ilgili. Bir donör kuruluşu diyor ki, LGBTİ+'larla ilgili ne yapıyorsun, kadınlarla ilgili ne yapıyorsun diye soruyor, doğal olarak bu ilişkilene süreci de gelişıyor, değişıyor, etkileniyor. Avrupa Birliği demokratikleşme sürecinin de böyle bir etkisi oldu.

İHOP'tan Feray Salman, sendikalarda, örgütlerde kadın ve LGBTİ+ komisyonları kurmanın tek başına yeterli olamayacağını söyleyerek, ne kadar içselleştirildiğinin önemli olduğuna dikkat çekmişti. Sence derneklerde, sendikalarda LGBTİ+'lar bu bir başlık olarak mı kalıyor? 6 yıllık bir 'farkındalık'tan bahsediyoruz, komisyonlar kuruldu, tüzükler değiştı peki ama sence ne kadar içselleştirildi?

Kurmak tek başına yeterli değil ama aynı zamanda bir tanıma eylemi, o yüzden gerekli. 2003'te ilk sendika faaliyeti yaptık, 2004'te de gey ve lezbiyen işçi buluşması organize ettik. Oraya davet ettiğimiz sendika yöneticilerine, "Gidecek misin, dikkat et ibnelik olmasın" muhabbetleri çevirmişler. O süreçten, sendikaların komisyon kurduğu sürece evriliyor olması önemli. Ama Feray'ın dediği çok doğru, nerede ve nasıl tanımladığın da önemli. LGBTİ+ meselesini kadın meselesine referans ediliyor genelde, kadın sekreteryasının altında çalışma sağlıyor. O zne olarak ağırmama

eylemi aslında. Sendika içerisindeki kişinin tanınması, orada ayrımcılığa uğradığında başvurabileceği engellerin kalkması açısından da bir vasıta. LGBTİ+ hareketinin kendi dinamikleri de değişiyor, bitti oldu denilecek bir süreç değil ama asgari düzeyde de bir harekette bulunması gerekiyor. Feray'ın dediği gibi, "oldu, bitti"yle olacak iş değil, örneğin kamusal alanda LGBTİ+ların neler yaşadığına dair bir rapor hazırlamıyor. Kaos GL beş senedir kamudaki LGBTİ+ların neler yaşadığını raporlaştırıyor ama KESK bunu duymuyor, görmüyor. Oysa bu raporun KESK için veri olması gerekir. İHD'de Mersin'de, İzmir'de komisyon kuruldu, bu güzel. Ama bazen adını koyup duyuramayabiliyorlar. Pride geçiyor, 20 Kasım geçiyor ama mesela İHD logosunu gökkuşağı renklerine boyamıyor. Nasıl içselleştireceğiz ve nasıl devam ettireceğiz sorusu sorulmalı. Şu an dışlamadıklarının beyan ediyorlar ve bu yeterli görülüyor.

Feminist hareketle LGBTİ+ hareketin kesişiminden bahsedelim. İki hareket de tarihsel bir ortaklığa sahip. Bunca yıldır hareketin içindesin, bu yol arkadaşılığından, iki hareketin kesişimi ve hafızasından bahsedebilir misin?

Türkiye'de feminist hareketin doğuşu, LGBTİ+ hareketin de nefes alacağı bir alan yaratması açısından öncelikle önemliydi. Geçmişe gidersem, 1994'te İHD'nin gey ve lezbiyen komisyonunun genel kurulda tanınmamasının ardından dernekten ayrılan kadın komisyonundan ayrılan üyeler var. Gey ve lezbiyen haklarının tanınmadan hak mücadelesi yürütülemediğini söylüyorlar. Daha sonra Medeni Kanun ve Türk Ceza Kanunu çalışmalarında iyi bir ortaklık vardı. LGBTİ+ hareketinin taleplerinin Meclis'e aktarılması noktasında feminist hareketle LGBTİ+ hareketin çok önemli bir işbirliği var. Dayanışma bazen tek taraflı olur meselesinin çok iyi örneğidir. Feminist hareket, bize o dönem dayanışma gösterdi. Türk Ceza Kanunu görüşmelerinde genel ahlaksızlık gibi geçmeyen maddeleri kadın hareketi kendi başarısızlığı olarak gördü. Önerdiği 100 maddenin 97'sinin geçmiş olmasını bir başarı olarak görmedi. Yetinmedi feminist hareket. Bunu da deklare etti. Ondan 10 sene sonra göç kanunu geçtikten sonra insan hakları örgütleri açıklamasında cinsel yönelim maddesinin geçmediği, onun dışındaki taleplerin birçoğunun geçtiği ve bunun başarı olduğu söylendi. Bu ikisi arasındaki fark belli. İnsan hakları hareketi başarı diyor, feminist hareketi ise başarısızlık diyor. Feminist hareketin

bizimle ne kadar gerçek ve görünür bir ilişkisi olduğunu gösteriyor. Sen sorunca hatırladım, biz kadın hareketinin kapısını diğerleri gibi çalmadık. Feminist hareket, “Biz LGBTİ+’ları nasıl görebiliriz?” sorunu kendisi sor-du, talep feminist hareketten geldi, alan açan feminist hareketti. Ortaklık kurmaya, birlikte mücadeleye dönük bir ilişkilenecekti. Kadın Sığınakları Kurultayı’na LGBTİ+ hareketin dahil olması, herhangi bir insan hakları ağına ya da çalışmasına katılmasından daha kolay oluyor. Örneğin bah-settiğim mülteci ağına dahil olmanın zorluğu gibi. Kadın hareketi bize, “Şu kriterlere uymuyorsun” demedi en başından beri, senin varlığının zaten olması gerektiğini ve öğretici olduğunu düşündü. Diğer toplumsal hareketlerle karşılaştığında daha kapsayıcı bir hareket.

2019 yılında Kaos GL ve Kadının İnsan Hakları-Yeni Çözümler Derneği’nin birlikte düzenlediği “Dayanışma Yaşatır” çalıştayında hem feminist hem de LGBTİ+ hareketten insanlar bir araya geldi. Orada iki hareketten de aktivistler özellikle eskiden var olan mekansal birlikteliklerin artık pek mümkün olmadığına, iki hareketinde hetero-patriyarkanın hem ayrı hem de ortak noktalarda saldırısı altında olduğunu ve bu saldırılara cevap verirken kendi gündemine yoğunlaşmak zorunda kaldığını söylemişti. Neydi bugün mümkün olmayan ama dün olan bu birliktelik?

Ankara’da da Akit nefret söylemini yükseltmeye ilk başlattığında Ankara’daki feministler, “Biz direkt eylem yapacağız, ev sahibi biz olacağız” dediler, Ulus’ta, Akit’in önünde birlikte eylem yaptık. Meseleyi sahiplendiği için saldırıya da birlikte maruz kalıyor, refleksi de birlikte veriyor. Davet beklemediler, eylemi direkt onlar düzenlediler ve birlikte eylem düzenledik. Özel alan politiktir meselesinden çıkan kamusal alan kültürüyle kirlenmemiş olmak bizim iki hareketin birlikteliğinin de temelini de gösteriyor. Hak örgütlerinin kurulmasındaki bahsedilen sol fraksiyonlardan gelen insanların geldikleri yerin kültürünü taşımaları yoktu, kadınlar o kültürü sorgulayarak ayrıldı ve feminist hareketi oluşturdu. Feminist bir örgüte gittiğinde biz bunu yönetim kurulundan konuşup size dönelim gibi bir tavırla karşılaşmıyordun, mücadele ve örgütlenme deneyimi de çok benzeşiyor. Bu yüzden feministlerle her şeye rağmen dayanışmak daha kolay ve mümkün oluyor.

